

Szépirodalom

Márton Ágnes versei	5
Orcsik Roland: Házi kedvenc	9
Tatár Sándor versei	13
Balázs Attila: Kárókatónák daloskönyve	15
Rázvan Petrescu: Kioldás (Bertóti Johanna fordítása)	22
Bangha Mónika: Piros magassarkú	29
Vári Csaba versei	34
Vasas Tamás versei	37
Fellinger Károly versei	40
Demeter Arnold versei	43
Csikós Attila: Lenni birtokoszerkezetben	46
Pintea László: Sárga virágok	57
Nádas Krisztina: A dzsinn	62
Czegő Zoltán versei	65
Fehér Imola: Lélekfűrtök	68
Völgyi Anna versei	71

Pályakép

„Én minden voltam Szentléleken” (Simó Márton beszélgetése Balázi Dénes nyugalmazott magyartanárral, helytörténésszel)	74
--	----

Ködoszlás

Nagy Emőke: A Nagy Szent Család kultusza a késő középkori Magyarországon, és annak székelyföldi vonatkozásai	91
---	----

Ujjlenyomat

Másréti Kató Zoltán: Pokolsár I.	111
--	-----

Alma Mater

Tánczos Vilmos: A másik tekintetében. (Emlékezés Eigel Ernő tanár úrra)	136
---	-----

Szemle

Székelyföld-díjak, 2021	146
Bene Adrián: Bentlakás az időben (Tamás Dénes: <i>Az élő ház</i>)	152
Borsodi L. László: A lehetetlen szótól a holtak sötétlő ligetébe (Orcsik Roland: <i>Legalja</i>)	156
Lőrinczi Dénes: Rendvédelem Maros-Torda vármegyében – Könyv a kakastollas csendőrökről (Nemes Gyula: <i>Népem biztonságát őrzöm</i>)	162
A Székely Könyvtár 96–100+ kötetéről (Benkő József: <i>Transsilvania specialis</i> , Földi István: <i>Századelő az udvartereken</i> , Gazda József: <i>A XX. század, ahogy megéltük</i> , Király László: <i>Kék farkasok</i> , Egyed Emese: <i>Válogatott versek</i> , Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek II.</i>)	167
Máriás József: Sorsantológia – versben elbeszélve (Boros Erika: <i>Köszörű-időben</i> . Itthonról – Otthonig. Egy nemzetként – két hazában, 1920–2020)	175

Előfizetők névsora	181
------------------------------	-----

E lapszámunk illusztrációit Szentes Zágón *In the Concrete*
NYC visions fotósorozat anyagából válogattuk.

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Zsidó Ferenc (zsidoferenc@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: György Attila (attilius@gmail.com)
Magyarosi Sándor (sandormagyarosi@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
MENEDZSER: Mihály Gergő (gergomihaly80@gmail.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Léstyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Antal Margit (margitalant57@yahoo.com)
TITKÁRNŐ: Simon Ildikó (ildiko.simon@ymail.com)
KÖNYVELŐ: Nagy Csilla (harmatcsepp.nagy@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSÁK: Lakatos Mihály, Lőrincz György,
Lövétei Lázár László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánzos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke - Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997-2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz., Pf. 149
Telefonszámok: (004)0266-311 775, (004)0266-311 026 (fax), (004)0746-195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro; honlap: www.szekelyfoldfolyoirat.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: egy évre 84,00 lej
Külföldieknek: egy évre 90,00 lej (6600 Ft / 28 EUR)

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Simon Ildikó - Editura Harghita, Pf. 149

Folyószámláink: RO20 TREZ 3512 1G33 5000 XXXX/RON
Editura Harghita, Trezoreria M-Ciuc, Sucursala Harghita
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Márton Ágnes
TÚLVAGYOK

Michal Bobeknek

Az első próbatételhez fejkötőt adtak rám,
koponyámat véresre marta a húzd-meg-
ereszd-meg abroncs. Mázsás nyaklánc
is került, rámás karperecekkel –
bongtak, mint kacér bilincsek.
Táncolni kellett, rögtönözték a zenét,
valami pokolbéli ritmust, toporzékolni
kellett hajnalig, várni, hogy barázdákat
vájjon a húsba a fém, a rozsdaszínű por
legyek dagonyájává váljon az ázott
arcon. Szálltam a földön, mikor leemelték
rólam a súlyt, pökhendi térdem megadóan

gyúrte a zarándokhernyós gyékényt,
a második próba helyszínét. A fonatok
rései közé beszorították a surrogást,
forrnak a potrohok, a fullánkok, a rágók,
vágataimat szétveti a nyüzsgés.
Egy porcikám sem marad háborítatlan.
Bár összenöttek volna a lábujjaim,
az ujjközők most nem rohadnának a kintől.
Nem kell ma már a lábujj az egyensúlyozáshoz,
nem borulunk fel. Összesimulnak a percek is,
zümög a bőröm, dong az idő, újra reggel.

Teljesítettem a próbát, de hol van már
az az én, aki ezt kívánta. Kinek a
szemhéja küzd, kinek a szemfedele billen,
akár képzeletben. Én is fenevad
vagyok a magam módján. Egyelőre

az éléskamrára támadok. Egy szelet
kolbász mutatja-e, hogy milyen a kolbász?
Ez az én hős vadászatom. A spájz sarkában
egy mokány ragadozó lapul, vajon
miféle? Szuszog, figyeli a falatozást.
Lesem, ahogy les. Halkan csámcsogok, mint
egy lédi. Vagy mint egy fogatlan néni.

HASAD A MÚLT

Nem vagyok fakír, ezek itt
matracom életunt rugói,
néha bosszút állnak a
tunya, súlyos zsarnokon.
És jön a dragomán, flottul
lefordítja az ágy nyelvére,
hogy ez a dagonyázás nem
léhűtés, van keresnivalóm itt
nappal is, nem fetrengés ez,
szövegezés zajlik, keret-
be foglalás, ideje
átkalapálni a mostot.

Eljön a nap, mikor fel se
kelhetnék, csak a fürdéshez.
Mindenki vackára szorul,
ujjnyomokat keres a bőrén.
A fogfájós bulldogot is
megsimogatná most már,
mint régész az aranyszigonyt.
Belenyúlna a vérengzők
ketrecébe, csak érezzen,
csak bekapcsolódhasson
valami lényegi láncba,
ahol test és vér lehet megint.

MINDANAO-TENGER

Hajók dárdái sebzik áttetsző bőröm.
Sóhaj nélkül gyógyulok,
de amikor tüsszentek, szúnyogok
rajzanak az orromból az Apo-hegyre,
hapticüzenetem zümmögik:

Vigyázz, varázsló, Semsem sa Alongan,
a csúcson ott egy óriás,
a lófejű Tarabusao,
a sziget volt uralkodója.
Emberhúst lakomázik.

Menekülj Mantapuli szigetére,
áldozz majomsültet, rizst, levest
a védőszellemnek, Mandarangannak
és bájos feleségének, Daragónak.

Magadnak sasróját fogj,
barrakudát, marlint,
torpedónyi bambuszcsapdával.
Vagy angolnát hurokkal.

Ha végeztél, gyere a partra,
vonyíts, mint falusi kutyák éjjel.
Majd én tisztára mosom
a kezed, meghallgatlak.
Messzire viszem a hangod,
túlélő vagyok én is, a tenger.

KELL

Dörgölöznek rablók, tolvajok.
Add a tükröd, az ementálid.
Csupa foncsor, csupa lyuk,

de így is kell nekik.
A ceruzámat belezik,
kikapcsolják a villanyom.

Kitől lopjon a meglopott,
mécsest a sírokról hozok,
hogy legyen világosság.

A holtak nem haragszanak.
Süppedő fű a szőnyegük,
vendégül látnak napra nap.

Orcsik Roland
HÁZI KEDVENC

Arcomon térdel,
nem kapok levegőt,
arcomon térdel,
erre ébredtem,
és baromira élvezi
a játékot.
Fejemre olvassa,
bűnös vagyok,
miközben semmiről
sem tudok, legalábbis
semmi rosszat nem követtem el.
Betértem a boltba,
kenyér, vaj, zöldségek, szalámi,
fizettem, hazakullogtam.
Vacsora után átnyalaztam,
majd sarokba dobtam az újságot,
ágy, asztal, tv,
percek múlva
horkoltam is.
Reggel arra ocsúdtam,
könyörgök,
könyörgöm,
nem kapok levegőt,
kérem, uram,
vagy valaki,
kérem, uram,
nem kapok levegőt,
nem kapok levegőt!
A nyomás fokozódik,
kattog a fényképezője,
nyissam ki jobban a számat,
ismételjem még párszor:

nem kapok levegőt,
nem kapok levegőt!
Fejemre olvassa,
mocskos vagyok,
vágyaim ördögiek,
pedig azok nem a sajátjaim.
Fejemre olvassa,
söpredék vagyok,
és hogy lezüllöttem,
én vagyok az oka.
Könyörgöm,
nem kapok levegőt,
behorpad az arcom,
hallja, uram,
bocsásson meg,
nem akartam semmi rosszat,
ugye hallja, amit mondok,
semmi rosszat,
semmi rosszat.
Uram, csurran-
csöppen a ver-
ejtéke, tán csak
nem esett meg
rajtam a szíve?
Áruljam el,
mi jár a fej-
emben?
Nemcsak a vagyonától,
a rendtől, a tekintélyétől
fosztom meg,
hanem a szíve dobogásától,
megfosztom a kurva kis
életétől, mit olyan
szaporán építgetett
mások hátán,
mások arcán!
Persze, mint láncra vert kanok,

meg sem mukkanok.
Élvezze csak,
térdeljen az arcomon,
kattogjon a fényképező,
élvezze a szuszogásomat,
míg rá nem jön,
a cirkusznak vége.
Tudja, mi lesz akkor?
Rohadtul késő,
rohadtul késő,
nem bújhat el sehová,
nem bújhat el
a baszásba, a borba,
rohadtul késő,
rohadtul késő,
nem bújhat el
az álnéven bejegyzett
alapítványába,
a drágán felépített,
maga alá roskadó
nyaralójába,
rohadtul késő,
ha villan a kés!
Most persze kushadok,
mint a házórzője,
az arcomon térdel,
alig kapok levegőt,
ha befejezte,
magamra hagy
a jutalomfalatkával,
én meg csóválom
a farkam,
mint aki boldog.
Ugye tudja,
nem lázadok,
nem harapok,
magyarul morgok.

Locsogok itt össze-
vissza, ugye,
pedig akár hiszi,
akár nem,
eljön az idő,
és nem lesz kegyelem.
Nem én hajtom
be a tartozást,
ugye érti,
mire célzok.
Csörög az óra,
hallja, uram,
hallja, uram,
csörög a zár,
az óra, szóra-
kozzon most
kicsit magával.

Tatár Sándor

SCROLL

Valamit nagyon meg akarunk menteni.
Valamiről mindig úgy érezzük:
folyamatosan fenyegetett maradék. –
Természet / idill / tekintély /
nemzeti hagyományok / nyelvtisztaság /
romlatlanság / bizalom /
önállóság / összetartozás ...
Trezor, szelence, széf, pincében vaskazetta
vagy éppen szétterítés, kitergetés:
legyenek mások is emlékefelőzők.
A klasszikus fényképalbumok
ugyan kimentek a divatból,
de a fotókönyv-biznisz pörög,
a telefonok memóriakártyáin
alig férnek a szelfik.

Úgy teszünk, mintha nem is sejtjenénk:
minél inkább a Facebookra pakoljuk, annál
édegtelenebb és jelentéktelenebb az életünk.

HOLD_MÁJ

Hajlott háttal és megtöppedt danákkal
(Hah! száraz ág és hallgató ajak??)
Már rég máshol zeng (ha zeng még) madárdal
– jó, ha nem vacogsz takaró alatt.

Vitézkedés? Emlék ma már –
és hét hét után foszt ki;

lassan károg nemlét-madár,
immár ehhez kell szokni.

Múltadhoz van bédekkered?
Ráismsersz régi tájra?
...Zsugorodik élettered;
rád dermed már határa.

(Mindegy – tested vagy szellemed:
csak jammerol a versed,
vagy ha épp nem, hát szenveleg
– erre, lásd, nix kereslet.)

Rossz álom éjjel, rozsdás szerkezet;
kókadt merengés régvolt körökön:
leszálló ág ez – de még a rezet
kivágom én, csak fogd meg a söröm!

Balázs Attila

KÁRÓKATONÁK DALOSKÖNYVE

– *A déli végek fantasztikus irodalomtörténetéből* –

Szorgos, eleve fantáziadús kamanci tollforgatónk, Meseíró Misike is megírta rég, hogy a kárókatona, illetve a kormorán két változatban szerepel a mesékben. Mindkettő abból indul ki, hogy ennek a kíméletlen halpusztító madárnak silány nyikorgó-nyekergő hangja van. Hát még akkor, amikor az emberek elkötik a torkát, hogy ne tudja lenyelni a zsákmányt, és azt szépen elvehessék tőle. Csuda egy módszer – vajon ki fundálhatta ki? –, ám nem ide akarunk kilyukadni, hanem arra, hogy a hangja kész botrány az énekesmadarak trillázásához képest. Ez szolgálhatott alapul annak a két történetnek, amelyek közül az elsőben csodálatos módon az egyik épphogy kikelt aprócska kárókatona fülbemászon szép dalra fakad. Édesanyja büszke rá, azonban kénytelen észrevenni azt, hogy a kis zsenit a fán tanyázó összes többi krákokó-krökögő, bunkó rokon kiközösíti. Ennek aztán szomorú vége lesz, ahogy a másiknak se túl vidám. Ott meg arról a fiatal kormoránról olvashatunk, akinek szíve vágya megtanulni énekelni, ezért összegyűjti az énekesmadarak tollát, magára aggatja, ettől reméli a boldogulást, természetesen nem sok sikerrel. Szívbe markoló a kiábrándulása, azonban egyik tanmesének a tanulságát se árulnánk el, ki-ki boldoguljon úgy, ahogy tud, mi meg közben egy középkorú borostás férfiú felé fordulnánk. Török Tóbiás felé.

Tóbiás a Kopácsi-rét legsűrűbb nádasában, egy kunyhóban tengette életét. Halászgatott, hurkot vetett, azzal vadkacsát fogott, s ezzel nem is ártott volna sokat senkinek, ha nem foglalkozott volna mellesleg rablással. Leütötte az ingoványba tévedt polgártársakat, s egyszerűen kifosztotta őket. Ezt tette a szegény, főcsapatukról leszakadt nádvágókkal is, kiváltképp a pisilni hátra maradt nőket imádták zaklatni, ami végül a saját nyavalyás kis bandita életébe került. Mert amikor egy szép nap reggelén kilépett a szegényesen berendezett nyomortanyácskájának nagy csikorgással kiforduló ajtaján, döbbenetére azt kellett megpillantania, hogy körbe mind levágták a nádat úgy, hogy odalátszott

Kopács templomtornya. De nem volt ideje se keresztet vetni, se nagyon elmeditálni azon, hogyan történhetett meg, hogy nem hallott semmit, mert máris megérkezett a fejére a furkósbot, és aztán valósággal záporoztak az ütések. A felhergelt nádvágók, akik véletlenül bukkantak rá, egyszerűen agyonverték, mint a kutyát, majd behajították arrébb a vízbe. Tóbiásnak így nem sikerült az illa-berek-nádak-erek, ott pusztult el a helyszínen.

Kunyhóját a földdel tették egyenlővé a bosszúszomjas támadók, előtte azonban átfésülték a rejteket. Nem sok mindent találtak benne, ám itt jól használható továbbvivő szálnak mutatkozik, hogy egyikük egy kisebb fajta könyvre lett figyelmes az összedrótozottan is erősen dülöngélő asztalon. Fellapozta, közben nem győzött eleget csodálkozni azon, hogy ott ilyesmire bukkant, hiszen Tóbiás még a nevét sem volt képes rendesen leírni. Mindjárt a legelején ezt olvashatta: *Csőbrös Istványé Ez a kis Könyvecske, amelyben le vagyon Irva az katona életnek emlékeztető versei... Íródott 1823dik Csőbrös István kopátsi fi. – Ez a férfiú ismerte Csőbrös Istvánt, tudta róla, hogy él, meg azt is, hogy hol, melyik utcában, melyik házban, hát elvitte neki becsülettel a talált tárgyat. Legalább egy kupica pálinkát remélt, ha készpénzt nem is. Meg szegről-végről rokonok is voltak, így nem esett nehezére. (Rossz nyelvek szerint az volt még ott, hogy hát tetszett neki nagyon Cs. I. fiatal felesége, ám azt nem tudjuk, hogy tényleg lett-e egyáltalán a dologból valami.)*

A jugoszláviai magyar irodalom történetének fundamentumát építő, itt levegőt venni gyakorta felbukkanó hősünk, dr. Bori Imre a számunkra roppant fontos, vonalvezető művében erről úgy ír, hogy Csőbrös Istvánról aránylag sok maradt fenn a kopácsi református egyház anyakönyvében. Tudni lehet, hogy pontosan 1792. január 24-én született, hogy 1814 januárjában állt be katonának, s hogy végelbocsátó levelét 1825-ben kapta meg. Az erre következő évben feleségül vett egy falubéli özvegyasszonyt, majd hat év után megözvegyülvén maga is: rövidesen újránősült. Második lépésben egy sudár, harsány, trillázó kacajú hajadont választott, akivel viszont még egy évig sem élt együtt, mert 1835. március harmadikán, csütörtök délután megállíthatatlanul távozott az élők sorából. Azt is bejegyezték még, hogy „süjiben” halt meg, ami rosszindulatú bőrdaganatot jelent, a skorbut is feltűnik ugyanitt, ebben a szöveggörnyezetben, ám Csőbrös esetében az alap-

problémát valószínűleg az itáliai, pontosabban piemonti katonáskodása alatt beszerzett szifilisz, más néven vérbaj, bujakór vagy luesz okozta, amelyet Itáliában érdekes mód neveztek *Morbus hungaricus*nak is, akárcsak Franciaországban. Magyarhonban ugyanakkor nevezték franciakórnak még ugyanezt, meg digókórnak, de teljesen meddő dolog lenne itt egymásra mutogatni, Csöbörös István jobblétre szenderült. Tény és való, emléke azonban máig él, elsősorban annak a kis daloskönyvének köszönhetően, amelyet az az N. N. (Nádvágo Névtelen) talált meg, s csakugyan elvitte hatalmas örömére néki.

Terebélyes, bár kissé kukacos gyümölcsöt hozó, ezért inkább pálinkába valót termő körtefája alatt vendégelve meg a szegről-végről rokont, koccintgatásuk alatt a házigazda elmesélte, hogy horgászni ment ki aznap a vízre, és hogy magával vitte kedvenc könyvecskéjét is abban a jókora hátizsákjában. Olvasgatni, netán új bejegyzést tenni, mert az emberre bárhol rá tud találni a múzsa. Ahogy a mennybéli hegyek csúcsán, úgy a pokol mélyén ugyancsak. Aztán az történt, hogy a horog, amelyet jó messzire behajított, valamibe beleakadt, s hiába rángatta nagy bosszúsággal, nem akart kiakadni a bestiája. Póthorgot elfelejtett vinni magával, viszont nagyon vágyott tovább pecázni. Tudta, hogy arra nem mély a víz, ezért körülnézett, s miután nem látott senkit a környéken, meztelenre vetkőzött, majd bement a horogért. Sajnos nem sikerült kiszabadítania, és aztán amikor nagy nehezen visszavergődött a partra (mizériából dupla vagy semmi, ugye?) hóbelevancának csupán a hült helyét találta. Valaki elvitte még a gatyáját is, így meztelenül volt kénytelen hazamenni, ahol az az ő szép sudár párocskája akkorát nevetett rajta, hogy még a könnyei (*az könyvei*) is kicsordultak, mire az egyik szomszéd ingerülten bevágta az ablakot.

Csőbör Pesta, akinek még ott rezgett a homlokán egy buborékcoka feleségének szertelen kacaja nyomán, az egészből legjobban a kis daloskönyvét sajnálta, mondván, hogy biztos ellopták azok a fránya kárókatonák.

- A kénköves cikcakkos ménkü üssön beléjük! - cifrázta a dolgot szegényesnek aligha mondható szókinccsel.

Persze, az asszony sem gondolta komolyan, hogy ez így lenne igaz, azonban nem volt más magyarázat. Persze, csak addig, amíg az eltűnt tárgy meg nem lett, mert akkor világossá vált, hogy valójában mi történhetett. Hogy az milyen úton-módon kerülhetett Török Tóbiás

asztalára. Ennek ellenére rája ragadt Csöböréknél, hogy az a *Kárókatonák daloskönyve*.

Hogy aztán mit csinálhatott 1975-ös újabb kori felbukkanásáig ez a kéziratos daloskönyvecske, nehéz lenne hajszálpontosan rekonstruálni, mindenesetre abban az évben bűjt elő ismét. A baranyai magyar népi kultúra első kutatóinak egyike, nagyérdemű tudós Pataky András lelt rá valamelyik honfitárs anyai hagyatékában – közelebről nézve a tizennyolcadik század végi és tizenkilencedik század eleji nyomtatványok (egyházi könyvek) között –, majd tette közzé nyomban a nagy felfedezést. Alapos leírása szerint a vizsgált tárgy 19 cm széles, 15 cm hosszú, 160 oldalas könyv, se több, se kevesebb, mint 156 ugyanazon kéz által teleírt oldallal. A megbarnult, oldalanként átlagosan húszsoros szöveg normál látóképesség birtokában, megfelelő távolságról jól olvasható. A lapok sarka egyes helyeken elzsírosodott, mert valószínűleg gyakran használták. (Esetleg szalonnázás közben?) Borítója fakókék.

– Kopácsi daloskönyvnek neveztem el – mondta el egy érdeklődő újságírónak Pataky. – Azért így, mert szövegei mind versben íródtak, és olyan, mintha bármely pillanatban dalra fakadhatnának.

Utóbbi állítást, leszámítva a konkrét adatokat – nyilván a szükséges kontrollmérések után – dr. Bori Imre is bevezette a maga könyvébe, így az máig ott van. Elmozdíthatatlanul. Nála is KOPÁCSI DALOSKÖNYV-ként szerepel a kárókatonák énekfüzete. Más nevén még: Kormorán daloskönyv.

Csöbrös István szépen formálta a betűket, ha ahhoz mérjük, milyen vastag ujjai voltak, akárcsak a későbbi huszadik századi költőtársnak, Csókai Simon Istvánnak. Utóbbi már írógépet használt, ugyanakkor lépten-nyomon panaszkodott, hogy általában három betűt sikerül egyszerre leütnie. Viszont ami pozitív, hogy ez nincs visszatartó erővel arra nézvést, hogy finom kis lírai verseket írjon. Csöbrös, persze, nagyobb hangsúlyt fektetett a katonai élmények elmondására, ahogy azt jómaga is hangsúlyozta. Márpedig tapasztalata akadt bőven a hosszú katonaévek alatt, esemény is száz szakajtóval. Közben a tengerre is eljutott, a Zrínyitől is ismert kék Adriára, ám hogy éppen fűrdött volna benne, olyasféle adatra nem bukkantunk.

Úgy tudjuk, miután Lombardiát is megjárta, egységével az Isztriai-félszigetre szállították Istvánunkat, valahová a mai Poreč közelébe.

Akkor viszont ott találkozhatott a hunok királyával, Attilával. Engedjék meg itt egy kis érdekesnek vélt kitérő! E sorok írójának egy Miro Bašić nevű kereskedelmi hajóstiszt, akinek édesapja a Berge Istra nevű tankerhajóval egy évvel a Kopácsi daloskönyv felfedezése után robban fel a Fülöp-szigeteknél, mesélte neki egykori jugoszláv katonai szolgálatuk alatt az Alpokban, sítalpakkal a lábán, hogy az ő életében nem sok hó szerepelt. Ám ez mellékes, ennél fontosabb, hogy tudom-e én, miszerint Attiláról, a hunok királyáról neki sokat mesélt az ő apjának az apja, aki egy egyszerű poreči halász volt, valamiért azonban ismerte az összes isztriai legendát. Különösképp Attiláról szeretett beszélni, mert Attila számtalan alakváltásban ugyan, de ott szerepel az isztriai legendáriumban. Néha ugyan görög, néha francia uralkodó, néha magyar, de mindig az Úr istentelen ostora, aki számtalan erődítményt megostromolt. Így Isztriában is.

Életéről annyit lehet tudni, hogy egy királykisasszony és egy kutya nászából született, ezért mindig hármat vakkantott, mielőtt emberi hangon szólalt volna meg. Attilának egyetlen szeme volt a homloka közepén, amit egy isztriai pásztorfiú lőtt ki, ezzel okozva a félelmetes hódító vesztét. Manapság épp ott, ahol ez történt, Vižinada templomajtaja fölött egy kutyafülű koronás fej látható. Attiláé. Kőpésre Poreč városától, amely a kegyetlenkedő Attila ama tettének emlékét is őrzi, melyben egy szikladarabhoz kötöztette, majd a tengerbe dobatta a város védőszentjét, Szt. Eleuteriust. – Történések ezt mellesleg a Diocletianus császár alatti keresztényüldözésekhez fűzik, de kutyafejű Attila annyi gonoszságot és galádságot művelt, hogy eggyel több vagy kevesebb, ha mégoly súlyos is, már igazából nem sokat nyom a latban.

Item. A rövid isztriai tartózkodás után Csöbröséket Korčula (olaszul Curzola) szigetére irányították át, ahol aztán a sziklákon kialakított lőállásból meghibbanásig lehetett bámulni a végtelenül hullámzó kékséget. Ott fenn, a sirályfészek között aligha akadt mi szórakoztatót tenni. Madarat fogni és pipát dugni a szájába? – még ehhez a tréfához sem volt kedvük. Aztán végképp elfogyott minden teendő, amikor felzabálták az összes, környéken fellelhető sirálytojást. Maradt hát odalent, hátrébb valamelyik helybeli borász éppen beérő szőlője, csakhogy a felső utasítás úgy szólt, hogy ahhoz semmi szín alatt nem szabad hozzányúlni. Nem volt kifejezetten hadiparancs mégsem, hát akadt is, aki nem vette szentírásnak.

Történt ugyanis, hogy az egyik bakatárs úgy megkívánta, hogy nem bírta tovább. Egy rosszsorsú délután, amikor nem volt fenn az állásban, nem tudott ellenállni az öt szölongató, csingilingi szőlő hívásának, odasettenkedett hát, majd leszakított két fürtöt. Ám éppen rakta volna el a másodikat, amikor lövés dördült a közeli bokorból, s a tolvaj holtan rogyott össze.

Erről aztán Csöbrös így számolt be:

*Gylkosságra termett Kurcola szigetje,
Melyben egy pajtásunk életét vesztette:
Két fej szőlőért mézárós meglütte,
Melyért főhadnagyunk igen megkötötte...*

Bármit jelentsen is pontosan az utolsó sor, tragikus dolog túlélni a frontot, hogy szőlőlopás közben érjen valakit a halál. Mindenesetre ez maradéktalanul bizonyítani látszik, hogy a szerző lírai elbeszéléseibe a saját tapasztalatait is beleszőtte, nagymértékben hozzájárulva ahhoz, hogy közelebből megismerjük – apróbb részleteiben úgyszintén – azt az ellentmondásos történelmi kort, amelyben Istvánunk élt. Nem utolsósorban magát az egész, kontradikciókkal zsúfolt történelmet, melyet illetően gondolkodó lény legyen a talpán, aki legalább főbb vonalakban megérti, hogy ki és mikor, ki ellen és miért harcolt, illetve harcol. És egyáltalán kicsoda és micsoda a hangyaizényi, apró betűs ember ebben a felfordulások és pálfordulások gigászi katyvaszában.

Szép. Bori tanár úr szerint a maguk módján tényleg szépek és jók Csöbrös István versei, azonban náluknál becsesebb értéket képviselnek a különféle forrásokból származó másolásai. Utóbbiak között is a bujdosóénekek, kezdősoraival pl. az *Én is élek, amint élek, / De minden madártól félek* jelent különösen nagy értéket.

Meg az is, hogy:

*Elindultam világ útján,
Nem tartottam lovam száját,
Nem tanultam mások kárját,
Most (s)óhajtom magam baját.*

Kisvártatva rá:

*Ez a világ olyan világ:
Sokat ígér, keveset ad...*

Azonban ezt a nótát már nagyon is ismerjük.

Ez a világ olyan világ...

APPENDIX. Dr. Bori Imrétől úgy tudjuk, hogy Csöbrös István legértékesebb másolata a Szilágyi & Hajmási történetét elmondó széphistória, amelyet a szakirodalom a CSÁSZÁR BÖRTÖNÉBŐL SZABADULT ÚRFIAK címmel tart számon, s amelyet kobzostul a Szendrei Névtelen dalnokunk zengett anno a háttal lefelé röpködő fecskék alatt. Ebből kiderül, hogy szőlőlopásért, ha nem lövik le időben az embert, mint Curzola szigetén, börtönbe is lehet jutni. Egészen elképesztő módon akár a török császár börtönébe, ha nem húzzák fel azon nyomban a szőlőkaróra a tolvajt. Sőt, ebből az egészből szerelmi bonyodalmak is származhatnak némi szerencsével, ha a szabadulni vágyó rab keserves nótáját véletlenül meghallja a császár leánya, fülíg szerelmes lesz, majd a bő zsebpénzéből jól megkeni a kapzsi smaszereket, azok pedig ennek fejében – a megbeszélt sorsdöntő pillanatban csakis – megjátsszák a vakot és süketet, így a két fogvatartott kiszabadul, majd iszkiri, irány Magyarhon! Magukkal viszik a szerelmes leányzót is. Útközben lekaszabolják az őket beérrő üldözőket úgy, hogy előre gyalogösvényt, visszafelé szekérutat vágnak a csapatukban. Utóbb egymásnak esnek a lány birtoklásáért, mert ez sem maradhat el. Innen aztán több lehetséges vége mutatkozik a történetnek.

A székely balladaváltozat a legenyhébb, amelyből kiderül ugyebár, hogy Szilágyinak van már egy szerető felesége, akitől tart nem is kicsit, így Hajmásié lesz a kisasszony, kit hazavihet Székelyországba. Van, ahol fordítva végződik az egész a szűz birtoklását illetően. Pont a másiké lesz a nő, meg olyan is, amely sokkal véresebb, nem csupán a kezét veszíti a párbajban egyikük, hanem az életét is, ellenben a nyugodtabb, pihentetőbb éjszakai alvásunk kedvéért maradjunk a szof-
tabb varinál. Éljen hát a székely verzió!

Răzvan Petrescu

KIOLDÁS

Nem állhatunk neki egy új könyv megírásának úgy, mintha a munkahelyünkre mennénk, a kocsiszínbe például, szükség van egy bizonyos állapotra. Rendszerint főleg az első mondathoz van szükség egy bizonyos állapotra, főleg, ha az utolsó is, nem könnyű megfogni, folyamatosan írja az ember, kitörli, módosítja, összpontosít, feláll a székről, beüti a feje búbját a mennyezetbe, a földhöz veri magát, a padló alatt egyszemélyes menedékhelyet alakít ki magának, ezért jó falun lakni, ahol föld van lent, és van tehén, vannak tyúkrok, nyulak, van egy versenyló, ismét a forgószékre kerültél, és arra gondolsz, hogy vajon találó-e valami olyasmivel kezdeni egy elbeszélést, hogy: nem állhatunk neki egy új könyv megírásának, talán nem, nem túl ragyogó, és noha világos a fogalmazás, nem világos, miről van szó, egy új elbeszélésről vagy egy új könyvről, kitörölöd az egészet, és lassan gépelsz, évek óta semmit sem írtam, megjelentek cikkeim, interjúim, kritikáim, állásfoglalásaim, fotóim, amelyeket régebben készítettem, nem az enyém az összes, három éve nem írtam, pontosabban hét éve, és a réműletnél, hogy soha többé nem tudok majd írni semmit sem, csupán az attól való félelem nagyobb, hogy más országba fogok költözni, és főleg a rettegés, hogy most pocsekul írnék, ahogy az a korban való előrehaladás során történni szokott, amikor megjelenik a bohókás mosoly, amelyet a közelgő prosztataproblémák, az oldalszakáll ritkulása és a haláltól való félelem csálnak az arcodra, lehet az magasztosságot nélkülöző halál, egy ártagos otthoni ágyban vagy a kórházban, és nem a harcmezőn, kivont karddal, fehér sujtásos, vörös, határóri egyenruhában, hanem kiülepesegett nadrágból és a rozsdás éjjeliszekrényhez való dörgölés miatt a könyökénél szakadt felsőből álló pizsamában, hiszen pocsekul fogok írni az utolsó pillanatig, amikor összeesek a linóleumon, amelyet frissen mostak fel a bogarak kedvenc márkájú fertőtlenítőjével, a bogarak felmásznak majd az összezsugorodott testre, a másik ágyban pedig egy zenész fekszik, aki kettős koszorúérműtéten esett át, de ennek ellenére szerez italt, és teljesen közömbösen dohányzik, azt kockáztatva, hogy egyszerre záródnak el

az átültetett erek a belső mellkasi artériákban, nagy zajjal fogok elesni, és senki, egy nővér sem, egy Chanel 5 parfümöt árasztó ápolónő sem, egy motorbiciklis szemüveget és lófarkot hordó doktornő sem jön majd, hogy kibontsa a haját, és vihogva seperje vele az arcomat, egy szexuális utalás gyengédségével, de hova bújjunk el, hogy ne lássanak a többiek, a professzor, aki felülvizsgálatra jön, a tizedik osztályos irodalomtanárom, ő is eljutott ide hajdanán, amikor költő volt, mit tehetnék, hogy megtaláljam a legjobb bejáratot az elbeszélés velejébe, hogyan találok meg a velejét, nem lenne természetes, ha ehető lenne, hiszen, ha megeszem, arra ébrednek, hogy nincs a szövegemnek témája, vagy, ha keserű volt, egy félig megrágott téma marad, mivel kötelező legalább egyszer beleharapni mindegyik témába, még ha nem is ízlenek, ez a szépirodalom állandó törvénye, ahogy azt láthatják, rengeteg ügyet el kell intéznie az embernek, mielőtt leül az íróasztalához, az örökséget, hogy kinél marad a gyerek, hogyha többen vannak, akkor nehéz, vagy nem, elviszed őket az árvaházba, aláírod a papírt, és kész, visszatérsz a munkához, az íróasztalhoz, a számítógép elé, ahol utolér az este, amint az egyre fehérebb, egyre apróbb képernyőt nézed, nem állhatsz neki egy új könyv megírásának úgy, mint egy akármilyen jöttment, mint egy sekrestyés, áldozatokat kell hoznod, a hidegben kell ülnöd, mélyvízi, óceáni konzervhalat, száraz kifliket kell fogyasztanod, több egymást követő éjjelen ébren kell maradnod, mialatt a gravitációval összefüggő, összetett kérdéseket fogsz megoldani, ellen kell állnod a többi író kérdeztéseinek, amint az ezer wattos lámpával kíméletlenül a retinádba világítanak, elhagyott gyárépületekbe kell elrejtőznöd, gyerekkoszorból kiszedett kerekekkel ellátott Pobodákat kell tolnod, gödröket kell ásnod a parkban (az IOR parknak¹ van a legmegátalkodottabb talaja), amelyekbe álhullákat helyezel el, a díjazottak koszorúit teszed a fejükre, legalább most hordhassák az egész életükben vágyott, margarétákból készült koszorúkat, aztán meghallgatod a sírásó történeteit, talán meghihletnek. Ha diszgráfiás vagy, hiába ihletnek meg, mert annyira csúnyán fogsz írni, hogy senki sem fogja megérteni, mit akarsz. Néhány bekezdés után te magad sem. A görbe nyakú sírásó pedig más gyászoló hallgatóságot keres.

1 Bukaresti park.

Ha tehát a híres írói görcs vagy szünet vagy a kéz disztóniája már több mint két éve tart, jó tudnod, hogy léteznek bizonyos tanácsok arra vonatkozólag, hogy elkezdj újra egy egyszerű elbeszéléskötetet írni, a gyulladás elleni kenőcsön kívül, amellyel a fájó kezedet kened, az eredmények olykor csodásak, a kéz elkezdd magától írni, attól függetlenül, hogy hol vagy, tehát bekened a kezéd krémmel, mikor egyedül vagy otthon, és nem az Atheneumban vagy az észak-amerikai nagykövethetnél látogatóban, aki egy közömbös alak, óriási kommunikációs gondokkal, és ki fog ugrani az ablakon, hatalmas diplomáciai botrány tör ki, a Atheneumról nem is beszélve, a zenekar tagjai meglátják majd a kezedet, amint ír, és Prokofjev Rómeó és Júliáját fogják énekelni, mialatt a karmester Pergolesi Stabat Materét fogja vezényelni, szinte kivétel nélkül, a nézők pedig megfogják egymás kezét, és olyan heves órát járnak, hogy a gyöngyök, füzérek, karkötők, a szandálok szíjai szanaszét röpködnek, kijön a rendőrség, olyan lesz, mint a színházban, a *Cseresznyéskertben*.

Ne becsüljék alá a szakácskönyveket, mindegyikben találnak legalább kétezer álomreceptet a lelket tápláló rizses hús mellett, amely felgyógyít majd a gerincferdülésből és bármilyen megfázásból – a megfázás ugyanis a leggyakoribb oka az írásra való képtelenségnek, meg a másik képtelenségnek. Az írotársak által olyannyira szidott motivációs könyvek tulajdonképpen tökéletesek, mindig segíteni fognak, hogy átvészeld a bajt, a kisebb vagy nagyobb nehézségeket, hogy azonnal megtaláld az életed célját három oldallépésben, a kályháig, a boldogságot kettesben, a szakmai beteljesülést, ráadásul az ideális feleséget, és ha vásárolsz magadnak Pest Repellert, az aktuális feleség is ideális lesz, mint fiatalon, ezt állítja a reklám, és biztosíthatom önöket, hogy igaz, megvásároltam a készüléket, és egy pillanat alatt Marta azzá vált, akit húszévesen megismertem, a kártevők pedig csodás módon eltűntek, noha lehetséges, hogy nem is léteztek, nem lényeges, ismét fiatal feleségem lett, kár, hogy én az öregkor küszöbén maradtam, csak reménykedhetem abban, hogy feltalálnak férfiakkal is egy Pest Repellert, amely gyerekekké fog változtatni bennünket, akkor azonban az a probléma fog felmerülni, hogy hogyan írj regényeket és rövidprózát, a tudósok azt állítják, hogy háromévesen nem ilyesmin jár az eszed, főleg, ha van egy húszéves feleséged, egészséged megőrzése érdekében végezz legalább napi fél óra mozgást, és mivel mindnyájunknak vannak

hegymászó ismerősei, megkérjük majd őket, hogy feszítsenek ki egy kötelet két tömbház között, hogy fél órát egyensúlyozzunk a kötélen, előre-hátra, anélkül, hogy lenéznénk a folyamra.

Ha akaratodon kívül túl hosszú szünetet tartottál a betűvetésben, a felkészülés nagyon sokat számít, tehát jó, ha időben elkezdődik, kb. egy évvel az íróasztalhoz való leülés nullapontja előtt – az első teendők az, hogy vásároljunk egy új asztalt, lehetőleg egy befejezetlent, amely tele van kiálló végű szegekkel, az élet nehézségei felingerelik az emberi természetet, és természetesen egy széket is, ugyancsak fából, magas karfákkal, amelyek folyamatosan zavarjanak, a szék pedig dőljön annyira előre, hogy hajlamosak legyünk orrunkkal az LG képernyőbe ütközni, így aztán a sarkunkat a földre nyomva fogjuk ellensúlyozni az előrecsúszást (az idős írók számára a székek hátra kell dőlnie, így aztán fájdalmas arckifejezésük vallásos vonásokat nyer). Ezután következik a munkaprogram minél több celtire való átmásolása – az egész házban ki lesznek ragasztva, és szükség esetén mások házában is –, jó, ha magnóra is felvesszük, kazettákra, a Konzignációból vásárolunk ilyen tárgyakat, és a lejátszókészülékeket, ha hibásak, megjavítjuk mi magunk, egy kurzus hat hónapot tart. Megjegyzendő, hogy a programnak nem lazának, hanem kimerítőnek kell lennie, következőképpen meg fogunk tanulni németül. Akik már tudnak németül, azoknak a bolgár vagy a kínai javallott, csak a hallási problémákkal küzdő páciensek választhatnak.

Ne felejtünk el minél fáradtságosabb kirándulásokat tenni külföldre, legalább négyet évente. Az elsőt az amazóniai dzsungelbe, idegenvezető nélkül, és kérésre, csónak nélkül. Írják meg a kérvényt. Az utolsót a Mount Everestre, egyesével megyünk a K3-as gerincen, amelyet Bukarestből ismerünk, ahol egy titkos, magasan fekvő épület található. Ha túléljük a kirándulásokat, munkahelyet váltunk. Ha nem tudunk munkahelyet váltani, megkérjük a főnökünket: engedje meg, hogy otthon maradjunk tennivaló nélkül, de közepes fizetéssel a fogyatékkal élő gyerekeknek félretett pénzalapokból, ha lehetséges. Otthon, anélkül, hogy bármi megzavarhatná a programunkat, elkezdjük olvasni és újraolvasni Vonnegut, Cortázar, Doctorow, Franzen, Palahniuk, Boris Vian, Patrick deWitt, Cormac McCarthy, Peixoto, DeLillo, Julian Barnes, Mamlejev, Szorokin, Siskin, J. R. Moehring, Bolaño (miután befejeztük a 2666-ot, a vég előtti szünetbe érkezünk, úgyhogy olyan

könyveket olvasunk, amelyek matematikai érvekkel bizonyítják, hogy mi is tudunk ugyanúgy írni, hiszen bármit meg tudunk tenni – a csimpánzoknál ezt már bebizonyították), Lydia Davis, Elizabeth Strout, Peter Carey, Saramago, Jonathan Coe, Jevgenyij Vodolazkin, Viktor Pelevin műveit – közben koncertekre, filológiakurzusokra, irodalmi körökbe, repülőmodellező körökbe, a Román Paraszt Múzeumába, Rómába megyünk, hogy lássuk a Traianus-oszlopot.

Piszkozatokat készítünk, és megtartjuk őket. Ugyanazt az egy oldalt írjuk újra és újra adott témára, mondjuk a Holddal kapcsolatban, és egy harmadéven át foglalkozunk ilyesmivel. Különböző stílusokkal kell próbálkoznunk, a vesszők nélküli mondatokkal kezdődően Dos Passos emlékére amelyek a hölgy olvasók elméjében egy körhintaszerű csúszda hatását keltik főleg éjjel amikor a városok fényei annyira színesek hogy felülmúlnak bármilyen képzelőerőt a téli ünnepek ideje van és a szánkó amelyen a gyermekünk ül sárga bennünket nem bír el és eltörik a város fényei elsápadnak kialszanak megérkezik a mentő elviszi a gyereket akinek semmi baja nincs de mi rettenetesen megijedünk úgyhogy sántítva követjük a mentőt és egy másik kórházba érkezünk ahol előkészítenek bennünket a műtétre anélkül hogy bármit is mondhatnánk másnap új világban ébredünk éppen elveszítettük egyik kezünket azt amelyikbe beállt az írói görcs és nélküle végre megírhatjuk a rég vágyott könyvet a másik kezünkkel azonban két évig tartó kemény munka után milyen furcsa épp ennyit tart az írás miatti görcs is amellyel dolgozunk javítjuk csiszoljuk egyenazt az egy oldalt megadott témára mondjuk valami Holddal kapcsolatos szöveget.

Lefűjjük a feleségünk bármilyen látogatását, mint a profi sportolók, vagy, ha nincs feleségünk, drámaian szakítunk a kedvesünkkel, egy könyv százszor fontosabb, mint egy nő, hiszen nőket még találni, igaz, könyveket is egy idő után, de nem a tiedet. Ha azt érzed, megőrülsz, szépen elmész egy masszázsszalomba, jó, ha nálad van a személyigazolványod, másképp nem engednek be. Ott megmasszíroznak, és elektromágneses gépekkel feltupírozzák a hajad, lehet, hogy görcsbe rándulsz, de megéri a kockázatot, mivel mikor kimész a szalonból bozontos hajjal, amit az összes hölgy megnéz, érzed, hogy csordultig feltöltődsz pozitív energiával. A pluszos pólussal lefelé.

Természetesen sok blues-t, dzsesszt, rockot és klasszikus zenét hallgatsz, ne feledkezz meg az ambientális zenéről, és a halotti zenére

is fektess hangsúlyt, ír kutatások bebizonyították, hogy a legjobb eredményeket akkor éred el, ha vásárolsz egy lantot, aztán sorra jönnek a leckék egy nagyon idős tanárral, aki időnként magára vazel, a csalódások, a depresszió, egy dobszerkó beszerzése. A zaj miatt, amit egy átlagos tömbházlakásban produkálsz, a botfülű szomszédok a lépcsőkön át számúznak, és te hagyod, hogy vigyenek lefelé (csak annyira ellenkezel, hogy úgy tűnjön: nem adtad meg magad harc nélkül), de nem felejtet el azért, hogy verd a nagydobot, valaki kimegy az utcára az ország zászlaját lengetve, mindenki a kedvenc teniszcsapatának fog hangosan szurkolni, a hölgyek becsavarják majd a hajukat, és az ingatlan előtt ugyanaz a mentőautó fog várakozni, mint korábban – felvesz és elvisz egy lucfenyőerdőben meghúzódó kórházba.

Használd a tízágas kórteremben töltött időt arra, hogy elvégezz levelező szakon egy egyetemet, egy író számára a legmegfelelőbb a pszichológia, csak itt tanulhatod meg, miként fürkészheted ki a szereplők pszichikumát, az orvosokét, a társaidét az édes szenvedésben, a társalkodónókéét, és mindenek felett leginkább abban fog segítségedre lenni, hogy nyiss egy sikeres rendelőt, hiszen nincs konkurenciád, szinte az összes egyetemista – vidéki lány, akiknek nem sikerült eligazodniuk Bukarestben, a tömbházak közötti kis utcák elképesztően bonyolultak, következőképp erre az egyetemre jutottak be, ráadásul gyerekkorukból származó gondjaik vannak, egyesek cicákat gyűjtöttek fel, mások kleptomániások, dipszomániások és nimfomániások, elég gyakran két apjuk van, akik azonosak, tehát soha nem fognak meggyógyulni – szerencsédre, mivel éppen ez az, ami az egyetem elvégzése után nagyszerű sikeredet garantálja, főleg, hogy már megírtad ezt a könyvet, amire annyira készülsz.

A lényeg, hogy csordultig töltődj fel irodalommal és bármilyen művészettel, hogy szenvedj (szétzúzhatod ujjaidat az ajtóval), hogy addig nézelődj, olvass és hallgass, amíg csak bírsz, ne feledkezz meg a szoborreprodukciókkal teli albumokról, a festészeti és fényképészeti múzeumokról, készíts te is fotókat, vegyél magadnak egy ötezer eurós gépet, tanulj meg fotózni vagy vesztig maradni, és ne feledkezz meg mindeközben legalább napi kétszáz oldalt olvasni állhatatosan, tanulj meg őket kívülről, miután pedig kimerítetted az összes fennebb felsorolt szerzőt, olvasd újra a teljes Könyvek az éjjeliszekekrényről gyűjteményből a Rejtély sorozatot, a tenyérjósárról szóló brit kötete-

ket, és Tolsztoj, Csehov, Bulgakov, Dosztojevszkij műveit, és mikor meghallod a csengést – ez azt jelenti, hogy elfogyott a kitartáshoz szükséges erő –, ne késlekedj egy másodpercig sem, és ülj le a munkasztalodhoz. Ha az első mondat eleje az, hogy nem állhatunk neki egy új könyvnek úgy, mintha a munkahelyünkre mennénk, minden hiába volt. Úgyhogy írf valamit kislányokról, nagyapákról, besúgókról és más bibliai személyekről.

Bertóti Johanna fordítása

Răzvan Petrescu (1956–) Bukarestben élő román rövidpróza- és drámaíró, szerkesztő. Az orvosi egyetem elvégzése után nyolc évig praktizált, majd folyóiratoknál és a Litera, az All, illetve a Curtea Veche Publishing kiadóknál dolgozott. A Cartea Românească adta ki *Grădina de vară* (Nyárikert), *Eclipsa* (Napfogyatkozás) és *Într-o după-amiază de vineri* (Egy péntek délután) rövidpróza-köteteit, illetve a *Foxtrot* (Foxtrott) című metanaplóját. A Curtea Veche Publishingnél jelentek meg *Variațiuni pe o temă de Vater-Puccini* (Variációk egy Vater-Puccini témára), *Scrisori către Mihai* (Levelek Mihaihoz), *Ursulețul lui Freud* (Freud mackója), illetve *Mandarina* (Mandarin) című kötetei. Két színdarabot írt: *Farsa* (Bohózat) és *Primăvara la bufet* (Tavasszal a büfében). Számos irodalmi díjjal tüntették ki az évek során, több rövidpróza-antológiában szerepelnek szövegei. Műveinek fordításai Izraelben, Spanyolországban, Angliában, Franciaországban és az Amerikai Egyesült Államokban jelentek meg.

Bangha Mónika
PIROS MAGASSARKÚ

Félméternyire sem nyitotta a szekrényajtót, amikor éles ütést érzett a jobb szeme sarkában, valamivel a halántéka alatt, amolyan szúrós fajtát, amitől hunyorogni kell, de a bőr is megsérül. Ha a másodperc felosztható lenne, már pár tizednyi másodperce várta az ütést. A maga módján védekezett is, ám a lendülő karja csak félútig jutott, kitérni nem bírt a sebességtől, csak szabálytalan vörös golyónak látszó tárgy elöl, ami a legfelső polcra szabadulva lendült direkt támadásba. Még szerencse, hogy a szemüvegét szinte ébredés előtt felteszi, mosdó, kávé stb. előtt, gondolta Meredith, így legalább a kapufa is kivédett valamit a lövés erejéből. Igazgatni kezdte a sokat kibírt fémkeretes szemüvege szárát, lehet, ezúttal el kell vige a javítóba. Próbálta kikerülni ezt a lehetőséget, mindig maga csavározott, igazított lencsét, ha kellett, orrvédőt, irtózott kiadni a szemüveget a kezéből, még ha percekre is. Úgy volt vele, mint a kisgyerek, aki ha egy gyengébb pillanatában meg is engedi, hogy kimossák a rongyát, ott ül megbabonázva a mosógép előtt, majd a program lejártával, a forgástól szédülten, úgy vizesen magához öleli. Legközelebb pedig majd kétszer is meggondolja. Mert Samu szavaival élve, mit ér a mamatata jó mamaszag nélkül?

Vizes rongydarabot szorított a szeme alá, a vér épp csak megmutatta magát, nem folyt, csupán a bőr pirosodott ki és váltott lassan a szívrágy minden színébe. Hogyan lehetett ezt vörös golyónak nézni, tűnődött szabadon maradt kezében a büntárggyal. Egy égőpiros, lakkozott gála bőrcipőt tartott a kezében, egyenesen a tízcentis sarkánál ragadva meg, mint aki egyelőre nem is készül azt elengedni. Mint aki a büntetést fontolgatja, csak még a tárgyát keresi. Persze, mert veszély esetén sem szünök meg írni, nevetett fel, kellett a labda a futballos metaforához! Pórus járt szemüvege, a kapufa most a mellette lévő kisasztalon hevert. Minden babona ellenére most két okból sem kerülhetett a helyére: a friss horzsolás még sajtott, illetve az amúgy is aszimmetrikus arcára helyezve a jobb szár idegesítően lejtett. Sosem tudta biztosan megállapítani, hogy alapláraton mi volt a gond az arcával

vagy a füleivel – nem, a szemüveggel biztosan nem volt gond, az maga a tökély! Amióta úton-útfélen szelfiket lő, azóta vette észre, hogy a szemüvege mindig csálén áll, egyik szemöldöke teljesen kilátszik, a másikat érinti a fémkeret. Úgyhogy le is mondott a tökéletes fotóról, maradt az aszimmetrikus arcnál, az olyan karakteresen hangzott.

Már visszatért a szekrényhez, szembesülni a tett színhelyével, de még mindig hunyorgott. Lehetett volna ezt a seb, a szemüvegtelenség, vagy épp az ütés számlájára is írni, mindenesetre kissé furcsa volt a világ, amolyan két pohár bor utáni. Ami azért elég elviselhető, gondolta. Ha valamelyik gyermekével történik mindez, akkor most aggódna, ismerte el.

Mikor is vette ezt a cipőt, és főleg miért? A kérdést, amit leginkább költőinek minősíthetünk, már egy kupac ruha közepén, törökülésben ülve tette fel magának Meredith. Válogatás nélkül zúdította ki a szekrény tartalmát a földre, hogy most majd jól kiválogatja, és rendet teremtsen, ha már végre egyedül van itthon egy egész délelőttre, és a folyamat, szinte jelzésként, magától beindult a cipővel. Szeretett figyelni ezekre a jelzésekre, rítusokra, a rendet is ezek mentén képzelte el. Mennyi is az elfekvő idő? Hat óra. Lenne. Már eltelt belőle egy és fél, állapította meg ijedten a kijelzőre pillantva. Hiába a tenni akarás, maga körül szétnézve óriási fáradtságot érzett, mint aki épp teljesítette a maratont. Bemelegítés nélkül. A rendtelenség, a halmozás, a tárgyak, úgy érezte leszívják minden energiáját, mégsem tudott szabadulni búvőkörükből. Sóhajtott.

Már akkor tudta, hogy nem igazán lesz, ahová felvegye, amikor megrendelte. Nem, véletlenül sem volt ösztönös vásárlás, indult be a védekezőmechanizmusa. Egyszer rákattintott, mert épp a piros szín varázsolta el, és elidőzött az oldalon. Aztán ezt jelnek vette a Facebook kémje, és minden gépes ügyködése szünetében bevillantotta a lehetőséget. Később már kényszerszünet lett az unalmas e-mailek vagy végeérhetetlen számítások tengerében. Meredith hálás volt a piros szigetnek, és először gondolkodott el rajta, hogy milyen lenne, ha bevonulna a vörös sarkakon az irodába, persze a megfelelő kiegészítő ruhában, mekkorát nézne a főnöke. Az mellékes, hogy két év gyermeknevelési után most leginkább otthonról dolgozik, az iroda felé pedig már lassan három hónapja nem nézett... Úgy egy hónap múlva az is beugrott, hogy mennyire találna azzal a lakkozott táskával, amit

legutóbbi otthoni látogatása során szerzett egy kézműves vásáron. Azzal sem nagyon tudja, hogy hova tegye, igazából az ökohullám győzte meg, most legalább lenne, amihez társítsa! A végső lökést aztán az adta meg, amikor egy videót nézett kedvenc stylistjével, aki arról beszélt, hogy ne úgy öltözzünk, ahogy érezzük magunkat, hanem használjuk fel a stílus teremtőerejét. Vagyis öltözzünk annak, akinek látni szeretnénk magunkat. Meredith nem tudta, minek szeretné látni magát, de addig eljutott, hogy nem mackónadrágos háziasszonynak vagy nadrágkosztümös aktakucacnak, így annyi hónap után végre rákattintott a *buy now* gombra. Azt csak találgatni tudná, hogy hogyan került végül a nem használt ruhák szekrényének legfelső polcára, ráadásul pár nélkül, mert a film itt megszakadt, mint ifjúkori bulijainak második felében. Ami biztos: még a házban sem használta, mint a gyerekei szokták az újonnan kapott cipőket legalább egy-két napig, az első éles bevetésig. Mert akkor meg kellett volna mutatnia, vállalnia a vágyait, függőségeit, erre pedig nem volt még felkészülve maga előtt sem, nemhogy a férje előtt! Két fő süllyesztő létezik a házban, egyik az ágy alatt egy takaros kis, régi típusú ágyneműtartó, ami csak csúszva-mászva közelíthető meg, a másik pedig egy beépítetlenül maradt felső polc, ami elhelyezkedése alapján nyerte el a szerepét. Ezek a helyek azt teszik a tárgyakkal, mint az okos leány, aki jön is meg nem is, hoz is meg nem is. Van is meg nincs is.

Egy éles nyilallás tudatosította Meredithben, hogy a piros magassarkú nagyon is itt van, itt volt, még ha pár nélkül is, hogy még jobban emlékeztessen hiábavalóságára, ahogyan ez az egész kupac ruha is, rongy, ahogyan apósa mondaná, ezúttal találóan. Halántéka egyre jobban lüktetett, rá kellene nézni, netán meg kellene nézetni, de ő még a fürdőszobai tükörtől is irtózott. Ha nem látja, nincs, ez volt egyik alapfilozófiai paradigmája, élni is lehetett ezzel, ezért voltak a süllyesztők, de most hirtelen minden idezúdult a lába elé, most légy okos, leány.

Ahogy egy tévés adásban látta, maga mellé szerelt három szemeteszákot: egyikbe teszi azokat a cuccokat, amiket nemes egyszerűséggel kidob, másikba azokat, amiket valaki ismerősnek ajándékozna, szigorúan megnevezve az ismerőst, harmadikba pedig a segélyszervezetek számára gyűjt. Ami megmarad, azt visszaakasztja szekrénye nem létező üres helyeire. Miközben ezen ügyködik, erősen próbálja nem előre látni,

hogy hetekig fognak a zsákok heverni az előszobában, ruhák benne helyet változtatni, kikérezkedni. Majd lassan, szinte üresen kiszivárogni a garázsba. A tévés adással ellentétben ő egyedül volt a halom közepén, szeretett magányosan lenni a pácban, saját érveit nagyobb valószínűség szerint fogadta el, számadással is csak magának tartozott. A megbocsátás, na, egyedül az nem ment.

Hiába itta meg a második kávé is, egyre fáradtabbnak érezte magát. A ruhák port kavartak körülötte, egyre jobban zavarta a nyálkahártyáját, a gyomra is zavarogni kezdett. Beugrott, hogy hasonlóan szokta magát érezni könyvtárakban, amikor egymás után emeli le a régi, poros könyveket a polcról. Az idő is kitágult, elveszítette viszonylagos szerkezetét is. A szeme most már nemcsak az ütéstől fájt, hanem a lassan pár órás szemüvegtelen léttől is. Amikor már a pongyoláját is le kellett vetnie, mert izzadni kezdett alatta, eszébe jutott Eliade fantasztikus prózája, kedvenc licis olvasmányai, ahogyan a jelek vezetnek át a realitásból a fantasztikumba, vagy hogy még élhetőbb legyen: a szakrálisba. Szinte érezte, ahogy veszíti el a kapcsolatot a jelennel, még egyszer ránézett az alakuló ruhakupacokra. Ha ez a gyerekeimmel történe, most aggódnék, kapaszkodott még egy utolsót a realitásba.

Otthon volt, gyermekkorai kicsi szobájában a maga minimalista berendezésével, aminek viszont a lényegét adta a csipke. Csipketerítő az asztalon, az ágyneműtartón, még a könyvespolcon is. A rádió alatt. Templomba készülnek, édesanyja kikészíti ünneplőruháját, ami lassan öt éve ugyanaz, az almazöld nadrágját már kétszer lehajtották, kissé látszik a színváltozás az alján. A kötött pulóver kétszer volt bontva. Édesanyja is felteszi a tüdőszínű berettet az előszobában, édesapja a bárányszőr kucsmát illeszti a fejére a megszokott mozdulattal. Hirtelen bevillan, hogy ez egy áldott pillanat, hisz itt van az édesapja, pedig már meghalt. Egyszerre fantasztikus és természetes állapot, nem akar most ezen fennakadni. Már indulnának, az ajtó félig nyitva, amikor a föld alattuk megremeg, hullámozni kezd. Valami mélyről jövő, erős morgás hallható. Mindenki abba kapaszkodik, ami a keze ügyébe esik. Meredith megragadja a kilincset, de mivel az ajtó nyitva, elvágódik a lépcsőházban, szerencsére a lábtörlőn landol. A kilincs a kezében. *Föld-rengés, álljatok az ajtókeret alá*, adja az utasítást az apja, de a lány csak ring, nehezebbre esik felállni. Szorongatja a kilincset. A lassú hullámozás

most gyors, lökésszerű remegésbe vált, a vitrinben a nippes táncba kezdenek, majd mintha csak utasításra, minden potyogni kezd. *Még ha vénasszonyok potyognak is* – hallja Meredith tanító nénije viccesnek szánt megjegyzését egy kirándulásszervezés kapcsán, ami a lányban mindig szorongást keltett, és mintha ez az érzés most tetőződött volna. Magát az ajtó alá vonszolva nézi, ahogy a tárgyak esnek: plafonról, szekrény tetejéről, fiókok borulnak ki, a kitörött vitrines szekrények ontják tartalmukat, az ágyak alól előkerülnek rég elfelejtett játékok, ahogy a szőnyegek alól is. És amikor már minden ismerős dolog lehullott, akkor elkezd hullani minden egyéb, ismeretlen, sosem látott, félelmetes cucc: táskák, cipők, kütyük, még egy kalorifer is, kezdi ellepni az alig negyven négyzetmétert, gyerekkora óriás belső terét, pedig már nem is remeg a föld, csak a tárgyak hullnak, takarják el először az igazi fapadlót, majd veszik el a levegőt is. Mostanra már a szülei is kiszorultak a lakásból, anyukája a szeme jobb felső sarkát törölgeti egy vizes zsebkendővel a lépcsőházban, apukája pedig óriási erőbevetéssel rácsukja az ajtót az egész hóbelevancra, és ráfordítja a kulcsot. Ezt a *hóbelevancot* elégedetten mondja is, mint aki jól végezte a dolgát, Meredith szokta így hangsúlyosan kimondani az ízes erdélyi szavakat néha, ilyenkor úgy érzi magát, mint aki megérkezett, hazaérkezett. Anyukája felkacag, Meredith még mindig görcsösen kapaszkodik a kilincsbe.

Arra ébred, hogy kezében a kilincs, izé, a cipő. Sarka. Csend, mozdulatlanság és rend van. Persze, attól függ, mihez viszonyítunk, mosolyodik el, az álom egészen feltöltötte. Kedve támad felpróbálni a cipőt. Persze valami hozzá illő ruhát is venne, és előkeresni a táskát is. Legalább itt bent, erre a pár órára, ami még maradt. Akarattal nem néz a kijelzőre. Jobb áztatni magunkat, most úgyszincs tétje. De nem. Sehogy sem találja a párját. Egyik sülyesztőben sincs, viszont van annyi minden más. Amiről még mindig nem akar tudni. Még nem. Inkább mindent visszatuszkol. Egyelőre a szemeteszsákokat is.

Első csengetésig reménykedik, keresi, hasra fekszik, székre áll, a szufniba is kimegy. Ha legalább zokni lett volna, gondolja később, hogy vigasztalhatná a szennyeskosár-mosógép-szárítókötél Bermuda-háromszögében ügyködő zoknimanó bizonyossága!

Vári Csaba

AKKOR

Mert kikapcsolják akkor
a reflektorokat, a plazmákat,
a ledeket, leoltják a lámpákat,
és elfújják az összes gyertyát.
Nagyon sötét lesz és halálos
csönd, és rettenetes várakozás.

Mily sápadtak a földi fények –
zeng föl egy messzi, tán égi ének.
Én csurom hallgatás leszek,
mint akinek szorítják a torkát,
és azt hiszem, nagyon fogok félni.

Mert fölkérdezik akkor: hol a ti
szívfényetek, amit induláskor
kaptatok ajándékba égköves
talizmánként? Ez lesz az esti
kérdés, mielőtt megágyaznának,
mindörökkön-mindörökre. Ámen.

ESTI DADOGÁSOK

1.
A te fehérséged: kötés.
A te ölelésed: oldás.
A te tisztaságod iszonyú,
lángoló lámpaoltás.

2.

Képtelenség, hogy vers vagy te is.
A mindenség nyelve a tied.
Irgalmatlan együgyű a te beszéded,
kegyetlen szép egymaradt szíved.

3.

Az a nap is eltelt, nélküled,
majd évek, szavam se volt. Fényüket
hagyott csillagok ilyen némák,
vagy vérontás után az arénák.

LÉGYITT

1.

Ne siess, ne késs, ne reménykedj!
Ne hozz magaddal kételyt, hitet.
Ne csinálj rólam alakot, képet,
magad se hozd, ami csak pillanat,
test és tekintet.
Amiképpen magadat először,
úgy szeress engem!
Vesd le terheid, múltad, inged,
vedd le a szívedig bőröd, ha enged
így szeretnem.

2.

Légyitt, mert ott már: mindörökké!
Képtelenség, mert képzelhetetlen,
hogy nem lesz se itt, se ott,
se fönt, se lent, csak állunk középen,
mint egy tágratárt, tündöklő titok,
mert te sem leszel és én sem,
csak sírás a boldogságig,
csak egyvalaki ha segít

állni majd a fényben,
állni mozdulatlan
öleléseit.

3.

Talán szeretlek. A többi félelem,
és idő és por, szó és mozdulat.
Talán szeretsz. Egyéb: torzó,
érthetetlen és kétes beszéd.
Valaki összetette értünk,
már kezdetekkor
a két kezét.

ŐSZLES

Vörös levélbe lobbant, majd libbent,
és illant át a nyár, aztán már barnába.
Színes vásznakat sző ez a napszak,
foltozott takarókat terítve a tájra,

szokni, hogy nyár után ősz les.
Idegeinkké szelídülnek a fák.
Az öregedő délutánok szívére
telepedik titkon a szomorúság.

Egyetlen, érthetetlen alma a fán.
Hamar fordul a nap, az időmalom,
és fáradtabban ágyaz meg éjszakára
az esti test, és benne a nyugalom.

Nyarak nyakába hullnak a csillagok,
belealkonyodunk az égi naptárba.
Remeg a szívünk, akár a remény,
s az éjjeli lámpa lilás belvilága.

Vasas Tamás

EFEZUS

nem hittem a galaktrophousa
ikonokban, amíg nem
láttam őket.

persze csak könyvben;
a képnek a képét.

kiárad a szentkép
szentsége a képeken
át is, kérdeztem,
először őt, aztán
téged.

nem mertem utánajárni,
hogy miért fáj ez az emlék,
de valójában azért sem,
mert nem volt rá
szükség: hiszen
tudtam.

nem felejtettem el,
hogy világosított
fel róluk anyád.

amikor régen alám feküdtél
és átkaroltál, nekem szinte
mindig meg kellett keresnem
ezt a bizonyosságot a szülő
szemeidben, mielőtt
elkezdtek volna.

HÚSZ DEKA

hogy húsz deka parizer, ezt a mondatot kellett megtanulnia.
te sem szeretted, én ritkán ettem parizert. lettem volna
inkább parizer a kosaradban. mindig gondosan
jártál el bevásárláskor, de velem nem
szeretted csinálni.

„miért nem eszel rendesen?”

te nem fogod elfelejteni, hogy a sótlan
földimogyorót tálkába szerettem
önteni és telenyomni ketchup-
pal, mogyorósalátának
hívtam, te azt
mondtad,

hogy ez „undorító”.
2015-ben kezdődött.

én pedig azt nem tudom elfelejteni,
hogy most egy csepeli grafikus
élvez beléd minden éjjel.

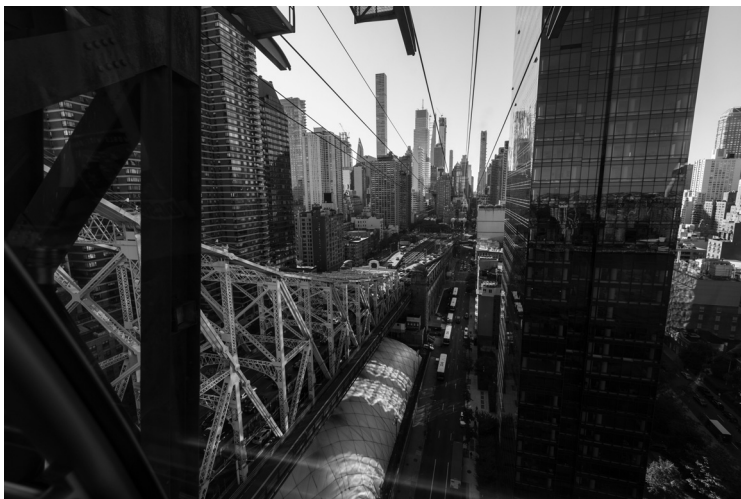
ott maradtam a kosaradban, 20
deka parizer, nem is fizettél ki,
még egy kutya sem tud
már megenni.
bár nálad a labda, parizert
tényleg nem szokás
szánni, főleg, ha
nyávog.

CERUZAELEM

ahova én akkor mentem, ő nem jöhetett velem.
apám házában bőven van ugyan hely, elektromosság,
térerő és szeretet is, de hajszárító, hát, az tényleg nincs,
és azt valamilyen furcsán csajos, elemi alapelvből
sehova nem visz magával, ezt ő mondta.

egyedül maradtam a szép faház padlásán
a gondolataimmal, csak azokkal tudtam
simogatni a karját és a hátát, mint
valami telekinetikus petting,
ami el is húzódott,

hiszen hajnalig chateltünk,
mert apám házában az
internetnek is bőven
van hely.

Fellinger Károly
KERESZTANYÁM

Keresztanyám, aki egy faluban él velünk,
közel négy éve
nem látta anyámat,
aki már az udvarra sem képes kimenni.
Anyámnak a négy év alatt trombózisa volt,
tüdőembóliája, eltörött a
medencecsontja két helyen,
négy és fél hónapig csak mászni tudott,
ráadásul nehezen nyel,
erős demencia vette a szárnyai alá,
de keresztanyám,
aki melleleg fiatalabb nála,
egyedül jár orvoshoz, boltba,
jöhetett volna a lányával is,
aki mellette lakik, vagy a vejével, unokáival,
akikre haragszik, mert akkor is a telefonnal
vannak elfoglalva, amikor meglátogatják,
vagyis keresztanyám bármikor
kényelmesen elterpeszkedhetett volna az anyósülésben,
annak céljából,
hogyan meglátogassa a testvérét.
Tegnap megharagudott rám,
mert nem vettem fel a telefont,
mert neki mindenről tudnia kell,
ami a testvérével, anyámmal történik,
és ebben senki, még az Isten
sem akadályozhatja meg.

ÉBRESZTŐ

Naponta pizzát hozatok a koldussal,
paradicsomosat, amit
ki nem állok,
ezért mindig neki adom.
De egyszer csak
azt mondja a koldus,
rendelhetnék végre sonkásat is.
Én meg azt mondom,
kár az ötletért,
mert ha az nekem is ízlene,
akkor már lenne értelme,
hogy neki adjam.

Próbáljuk megérteni egymást,
tolvaj és áldozat.
Amikor szerepet cserélünk,
elkerülhetetlen a vitatkozás.

Minden
egyformán,
végtelen sok,
egyenlő
részre osztható.
A hosszától függetlenül.

KIHÁTRÁLÁS

A szobrász
fadarálót farag
fából,
kődarálót
vés kőből.

Csomagot kaptam.
Megégett, dedikált könyv volt benne.
Az egyik könyvem.
Felgyújtotta,
majd kimenekítette a tűzből
a gazdája.
Vagy egyszerűen el sem
ég rendesen,
s gondolta,
tudtomra adja.

Demeter Arnold

ABROSZTÉMA

Szemben, az olajos abroszt simítva,
oda ült mindig. Ha fájt is neki
bármije, nem pihent az ágyban. Hogy
fiatalabbnak érezze magát, régi
dolgait mesélte. Egyszer majdnem elvitték
az orosz katonák, ezen nevetett.
Örül nekem. Barátja vagyok unokája
helyett. Aggódik, van-e pénzem, majd
ad egy csokoládét. Édesebb, mint a pénz.
Azt nézi, milyen szép ember lettem, magát
csúfnak nevezve akarja fokozni ezt. Egyszer
csak megkérdi, vajon meddig él?
Vajon amikor újra jövök, ő itt
lesz-e, vagy már csak az olajos abrosz marad,
ahol magányában olykor a könnyeket is
elsimította.

OTTHON

Ez a ház sem otthonnak épült,
ki magát benne megtalálja, elherdálja
mindenét. Foglyok, szabadok, egykutya.
Mindegy, hogy utánunk vagy magunk
mögött zárják az ajtót. Saját életed is
szoríthat kést a torok lágy bőrrészéhez.
Dideregsz benne, vagy jobb napokon
izzadság önti tested el. Másképp pedig
fájni kezd a hát, a honvágy, hogy itt
sincsen otthonod. Majd rájössz:

magad csak lelakni tudod,
megszokni sosem.

ÓRIÁSLÉT

Ha felülsz a nyakamba, olyan magasak leszünk,
mint a nagyok. Mindig is azok akartunk lenni.
Nagyok. Kimagaslók. Akik a kistermetű lényeket
aggodalommal és kissé lenézve figyelik.
Négy kezünk lenne, úgy tudnánk ölelni, mint még senki,

de erőnk is kétszer annyi lenne. Nagy, négykezű
óriás lennénk. Ijesztgetnénk a többi apróságot,
és a polgármester mellett az egész falu tisztelne.
Majd ha eljön az este, újra kicsik lennénk,
álmosak és álmodók.

AJTÓ

Rendbe hozni ezt a házat, a projekt neve.
Felépíteni, ha a hangulatát már nem is lehet, de falait
legalább. Betört ablakai, mint a gyászoló emberek
tekintete, a gerendák úgy szorítják a testet,
mint hozzátartozó a koporsót. A tetőn egy szélkakas,
mely akár a megtébolyult lélek, nem tudja, merre tart.
És az ajtó, mint a vészharang, csapongva ide-oda kong.

VALAMI SZOMORKÁS

A papa azt mondta, kitalált egy játékot.
Most ti lesztek a felnőttek, én meg

a gyermek. Bújócskázunk!
Behunyam a szemem, ti számoltok.
Ha egyre csendesebb a számolás,
akkor tudom, hogy már messze
jártok. Ha meg száznál nem nyitom
ki a szemem, akkor már én járok
távol tőletek.

Csikós Attila

LENNI BIRTOKOSSZERKEZETBEN

Vannak problémák, amiket bárhonnán és bármennyire is közelítünk meg, a megoldásuktól csak távolodni fogunk. Das ist die Wahre Liebe, die immer und immer sich gleich bleibt, wenn man ihr alles gewährt, wenn man ihr alles versagt¹. Az igazi probléma újra és újra ugyanaz marad, bárhogyán és bármennyit foglalkozunk vele.

Kiállt az ablakba, amikor Anita aludni ment, mert Anita megértő vele, hagyja írni, egyébként is korán kel és indul, általában akkor, amikor ő végez a munkával, amit majd most fog elkezdni, mindjárt, csak előtte húzza-halasztja, levegőzik egy kicsit, mint egy éve majd minden éjszaka, amióta a járvány kitört, ennyi maradt a hajnalig tartó kocsmázásokból, hogy a nyitott ablakból megnézi a lakótelep falszerű, szürke épületsorát, mely enyészpont nélkül terül ki előtte, s amit most sűrű köd lepett be, a távoli templomtorony nem is látszott, csak a bevásárlóközpont barna téglalapja, az üres parkoló négyzete, síkszerűvé szelídült a táj, mint egy gyerekrajzon, egy Dubuffet-képen, nincsen már kiterjedése semminek, ami karnyújtásnál távolabb van, az a látványba laposodik.

Elsőre riasztó tapasztalás, de idővel hozzászokik a perspektíva hiányához a szem. Nincs táj. *Leír.*

Mire a pszichológus kiért, a falu egészen elcsendesedett. Begépelte ezt a pár szót, aztán elunta. Kinyitotta az ablakot.

A köd megszórta a külvárost, gondolta, miközben megbabonázva nézte a járvány miatt két hónapja bezárt edzőterem piros neonját, ez a vibráló fény valahogy visszaadta a távolság és térbeliség érzetét, mint egy tépés a rajzlapon, az edzőterem már nem volt felismerhető, csak a vörös reklámfelirat, amit bár sokszor látott, de el nem olvasott, ahogy a bevásárlóközpont oldalában álló bordó épületben sem járt sosem, és akárhogy is alakulnak a dolgok, már nem is fog soha, és itt megállt

1 Ez az igazi szeretet, amely újra és újra ugyanaz marad, ha mindent megadsz neki, ha mindent megtagsz. (Goethe)

gondolatban, kizökentette az, hogy *soha*, nem mintha bármikor is tervezte volna, hogy testedzéssel tölti az idejét, de a kijelentés drámaiságától megijedt, valami végérvényeset érzett, mintha megértette volna a lehetőségek, vágyak, az élet végességét, és utolsót szippantva a fertőtlenítő szagú levegőből, gyorsan rácsukta az ijedtségre az ablakot (Na, nem, az ki van zárva!), mintha minden rossz érzése kintről szivárogná befelé, pedig dehogy, a félelem már benne van, a testében terjed, érzi a szagát, romlott tej és gyógyszer, amit a szájában fémes íz kísér, és azt is megtapasztalta az elmúlt hetek alatt, hogy át is alakította, a félelem valahogy megkeményítette, elmarta a világtól, Anitával sokszor beszélgettek erről, hogy mi játszódhatik le benne, mitől durvult el annyira, hogy az első rossz szóra ugrik, és üvölt, mindenbe beleköt, és nem igényli a szeretet megnyilvánulásait sem, a bensőségesség egyenesen taszította, mintha attól sebezhetőbb lenne, mintha ezáltal megnyílna a fenyegető kór előtt, és igen, ő nem akart semmi fenyegetőre gondolni, és nem érzett annál fenyegetőbbet, mint hogy elvsnítheti a számára fontos pillanatokot, ezért inkább ő mondott le róluk, nem akart emlékezni se rájuk, elnapolta az érzelmeket, az örömet, ahogy a baráti találkozóit is, rideg napi programot alakított ki magának, amit szigorúan végrehajtott, mindennap ugyanúgy, ez volt a túlélési taktikája, a *rendszer*, ez legalább elterelte a figyelmét, hogy bele ne bolonduljon a félelembe és a tudatba, hogy nem élhet *úgyanúgy*, mint régen, a kézmosás, a takarítás rítusa tempót adott és leszabályozta az érzékeit, hogyha hazaért, külön szedte az utcai ruhát, lefürdött, haját mosott, s közben nem gondolt semmire, visszavonult magába, ahogy anyja (Tessék, régebben őt sem így nevezte, rideg, biológiai távolságtartással!), betegségét, a demenciát is el kellett tartania magától, mint egy izzó fahasábot, nem akart emlékezni a régi beszélgetéseikre, sétáikra, a fiatal nőre, aki iskolába kísérte, mert akkor talán beleroppant volna a fájdalomba, hogy az anyja (még csak néha, de néha) már *más*, nem is az anyja, s ebben némiképp hasonló utat jártak be ők ketten: nem emlékeztek jól, nem emlékezhetek már ugyanúgy *soha* többé arra, ami volt (és akkor megint ez a *soha*...), a múlt és a jelen, az anyja nyolcvanhárom éve és az ő ötvenkettője most úgy válik hullámzó, életlen és értelmetlen fényjátékká egy konkrét és egy csak lehetséges betegségben, mint amikor egyszer mégis elbőgte magát, és a könnyei mögött lassan cseppfolyóssá váló parkolót, a panelek

kivilágított ablakait bámulta zokogva perceken át, mintha összefolyt volna benne saját halálfélelme és az anyja elvesztésétől való rettegés, és ezt az állapotot nem kívánta többé átélni, próbált nem a félelemre gondolni, igyekezett az érzést magától távol tartani (nem tudni, mennyi a jó, a helyes, az észszerű, az ember csak úgy megézésre tartja a *távolt*), de rá kellett jönnie, hogy hiábavaló a küzdelem, már megette a rettegés, magáévá tette, ahogy egy gyerek apja pofonja után eltemeti magát a puha paplan alá, ahol fojtó, levegőtlen forróságot és izzasztó magányt érez, mégse meri kidugni a fejét, s ha mégis, egy idegen és vakító valóságot tapasztal, amit nem ismer, nem is akarja megismerni már, égeti a szemét, és visszakúszik, ha nem is kap levegőt, ha hányingere lesz is a félelemtől, el akar tűnni, fel akar szívódni önmagába, saját szorongásának teste lesz, és ebben a birtokosszerkezetben marad, amíg él, ő is saját rettegése toldaléka lett, és csak akkor tudott kiszállni a napi ritmusból, tk. megnyugodni egy kicsit, amikor az ablakból üveges tekintettel bámulta az üres parkolót, mert akkor nem kellett gondolnia sem a járványra, sem az anyjára, semmire, amíg a piros neon látványától fel nem izzott benne az a két szó, hogy, *már soha*.

Azután ez az illúzió sem működött. (Kézmosás, ez már kényszer, talán ez maradt az utolsó cselekvés, ami lecsillapította. Anita mondta is, hogy ne hagyja eluralkodni magán.)

Reggelre be kellett volna fejeznie, amit írt, megígérte a szerkesztőségben, hogy ez lesz az utolsó határidő, Anita egy órával korábban el is ment aludni, hogy dolgozni tudjon, a teája ott gőzölgött az íróasztal szélén, de ahogy ellépett az asztaltól, és leült, hosszú percekig szinte magatehetetlenül bámulta maga előtt a sötét szobában derengő laptopot. Micsoda az a bagatell, gondolta, a *történet*, amin ő dolgozik, ahhoz képest, ami körülöttük és bennük munkálkodik kíméletlenül. Anya! Rágyújtott, hallgatta, ahogy serceg a dohány, és erről eszébe jutott, ahogy a behavazott Hármashatár-hegyen mennek, és ropog a hó a lábuk alatt. Vagy negyven éve volt ez is. Pár év különbséggel annyi idős volt, mint most ő. Most már ő halad az emlékekben *befelé*, ő még *gyűjtöget*, mert végül is az élet nem tudatos történések láncolata, csak a *valamire* és egyre több mindenre való állandó emlékezés, arcokra, feladatokra, gondolatokra, amik összefűznek, és gondolatokra, amik eltaszítanak, és ha az ember elfelejti az emlékezés mikéntjét, akkor azt felejt el,

hogyan is kell életben maradnia, és most ő van abban a korban, mint anyja negyven éve volt, amikor az ember a legjobban uralni tudja ezeket az érzékeny, időbeli kapcsolatokat, melyek az egykor volt és majd megtörténik emlékek hálózata, melyből az anyja épp kifelé halad, bőkezűen pazarolja el minden megszerzett tudását és tapasztalatát, s valami angyali könnyedséggel kapcsol össze soha meg nem történt vagy össze nem függő eseményeket, személyeket és pillanatokot, mintha az élet egy nagy, a szoba közepére terített szőnyeg lenne, amin kirakosgatható, és őszintén eljátszható minden, ami lehetett vagy lehetett volna. *Kellett volna lennie.* Csak hallgatta anyját (mamát, mükít, kukundát), aki közel húsz évig bírta cigaretta nélkül, de most visszaszokott, és minduntalan rá akart gyújtani (De hát sosem hagytam abba!), talán az *idejétvesztettségben* e gesztus segítette a tegnap és a ma vidékein való tájékozódásban, annak a nőnek a valóságában érezte magát komfortosan, aki még dohányzott, és néha másfél, két doboz is megvolt neki, és a cigivel gesztikulálva csak beszélt a múltról, *arról a múltról*, amiben ilyenkor *jelen* volt, harminc évesen vagy tíz évvel ezelőtt, mintha időutazna, és vitte magával őt is, a fiát, akiről biztosan tudta, hogy a fia, és aki így bizonyítéka volt annak, hogy, amit gondol, az valóban megtörténik *velük*, hozzákötözte magát, mint egy tandemugró, és az egykor szép, egykor reményteli múltba vetette magát, és meggyőződéssel beszélt arról a budai lakásban, hogy milyen szép gondolat volt meglátogatni a nagymamát, az anyja anyját, aki most talán templomban van, de mindjárt itt lesz velük, itt a szombathelyi verandás házban, s amíg hallgatta, elsőre az az érzése volt, mintha anyja újra akarná kezdeni, de legalábbis kijavítaná elhibázott döntéseit, de később, miközben szintén rágyújtva asszisztált ezekhez a szeánszokhoz, már úgy tűnt, hogy inkább csak függőben hagyta a mát, mint aki a jelenben nem érzi jól magát, mert tudja, hogy valami baj van, valami nincs rendben vele, s ha ezt bevallani magának nem is akarta, nem talált önmagára a mában, s „képzeltéseivel” talán csak ki akart szabadulni az összezavarodó emlékekkel manipuláló idő tulajdonából, mert nem akart ő önmaga *valamikor* lenni, sem múltbélije, sem *egykor*ija, itt akart lenni, hic et nunc, de itt és most nem talált kapaszkodót, minduntalan fennakadt az emlékek kerítésein, és visszazuhant, és látszott, ahogy egyszer csak elfogy az ereje, feladja – nézte az arcát, és hetek óta először látta riadtnak –, vékony ujjaival csak

elnyomta a cigarettát, elmosolyodott és beletörődve legyintett, tudod, te, mondta, és ő válaszolt, tudom, mama, mást nem is lehetett mondani, ez a *tudom* volt a közös múltban tett barangolásból való visszatérés hívószava, a *bizalmat jelöli*, s hogy most valóban itt vagyunk, még akkor is, ha elménken eluralkodott a múlt, s csak az idő birtokos névmásai vagyunk. Időbeliek. *Az övéi.*

(Egy nyomon haladunk az emlékezetvesztésben, nyugi, anya. Az én félelmem és a te betegséged mindent ugyanúgy átnevez, összesmos, behelyettesít.)

Diána tizenöt évig bírta velem. Én tíz éve bírom nélküle, válaszolta András. Szerinted? A védőgázás párizsi szavatossági ideje két hét. Meddig őrzi a minőségét egy ember? Van erre ÁNTSZ-szabály? Már ÁNTSZ sincs. Bezáródtam, Feri. Kurva régen volt, hogy még hittem valamiben, amikor még ti is itt mulattatok. De belőletek is elegendem lett. Maholnap meghalok. Kelek, takarítók, tojást sütők, mosogatók, törölközőt cserélek, összegereblyezek az udvaron, és nézem a hegyet, ami miatt idejöttem, és elátkozom. Nem akarok embert látni, én, aki miattuk jöttem ide. Igen, vége, Feri. Gépiesen püfölte a klaviatúrát, megpróbált odafigyelni, egészen a szövegé lenni. Csakhogy a téma nem akarta birtokba venni őt.

Most már egész biztos volt benne, hogy nem készül el. Az órára nézett. Hajnali három múlt. De aludni sem tudott ilyenkor, nyomasztotta a kötelességtudat. Régi képeket nézegetett a gépen, Anitával Badacsonyan, a Ranolder keresztnél állnak, vajon ki fotózta, tűnődött, nem emlékezett, csak arra, hogy mihamarabb le akart jutni a Hordóig, mert elfogyott a bora, ezért nem a tetőn mentek végig, hanem a Rózsakő felé ereszkedtek a tűző napon, aztán anyjával a Bem moziban a fiatalok között, még egy éve is lejártunk dumálni, koccintani, és milyen felelőtlenül jókedvűek voltunk, gondolta, és újabb és újabb képeket keresett, és újabb és újabb régi történetek jutottak eszébe, és mindez egyre messzebbre vitte a panziós történetétől, amit meg kellett volna írnia, de a történetet mindig egy történet szakítja meg, miáltal igazán semmi nem elmesélhető.

(Egymás szavába vágunk, nem kell foglalkozni vele. Csak az *elmondhatatlan* éteri reménytelensége. Kézmosás, fertőtlenítés.)

(A járvány kezdete óta amúgy is mindent lefertőtlenített. Lemosott. Felfokozott idegállapot esetén, váratlan helyzet megoldására: kézmosás. Tökélyre fejlesztette. A boltban vásárolt holmikat alkohollal törölte

át, levélhez három napig hozzá se nyúlt. S ha hazaérése után lefürdött, és azután mégis – szigorúan a fertőtlenítés céljával – meg kellett érintenie valamit, amit Anita a munkahelyéről hozott, már úgy érezte, újból le kéne zuhanyoznia, hiába mosta meg azután is a kezét, a *bent* békéjét a *kintről* bejutni akaró kór képzete, már ennyivel semmivé tette, továbbadta a ragályt, a fantáziája mindent beszennyezett, megfertőzte az otthon tárgyait, félelmet ragasztott a villanykapcsolókra, a kilincsekre, és a tudattól, hogy lehet rajtuk *valami*, bizonytalannak érezte magát, és mindent újra és újra le kellett törölnie alkohollal, sokszor olyasmit is, amihez hozzá se nyúlt. Hasonlónak érezte ezt a kényszerességet anyja állapotához. Nem tudták a valóságban megvetni a lábukat.)

Az íróasztal szélén a tea már kihűlt. A hamutartó színültig tele, a két boros palack üres, a reggeli kávéscsésze szélén száradt kávé csíjka. A napi munka felmutatható eredményei. Mint régen, gondolta, amikor néha még büszke is volt, hogy nem hagyta korlátok közé kényszeríteni magát, és inkább végig itta a barátaival az éjszakát, tudva tudván, hogy másnap dolga van, de nem érzett lelkiismeret-furdalást, lemondta, nem ment oda, nem írta meg. Régen nem érdekelte.

Régen? Minden keserűségünk ebben a szóban van eltemetve, barátom, mondta a pszichológus, és odalépett a magas, acélvázás kapuhoz, amire egyszerű géppapír volt kiragasztva. Szobaátvétel 14 óra után, egy óra előtt zárva vagyunk, kérjük telefonon előre bejelenteni az érkezést.

Ezt már egy jegyzetlapra írta fel, miután kikapcsolta a számítógépet. Aztán lekapcsolta a lámpákat, és a sötét szobában megállt megint az ablak előtt. A piros neon már nem világított. Úgy látszik, kikapcsolt az automata. Mindjárt világosodik. Pár órát vergődik félálomban az ágyban, és kezdődik egy új nap, kávézás után (egyre kevesebbet iszik, és valahogy nem is bírja már) átnézi a leveleit, aztán fogat mos, kitakarít, kezet mos, összepakol, kezet mos, lemegy a boltba, közben, hogy sétának tűnjön (mint a börtönudvaron, szűk körben, leszegett fejjel), bevásárlószatyorral a kezében a lakótelep felé megkerüli majd a bevásárlóközpont barna épületegyüttesét, és ha jobb az idő, tesz egy kitérőt a kis külvárosi utcácskák felé is (ezek a séták az élet, ez a *kitombol*, *felvonul*, *párbeszél*, *gyülekezik*), ahol a csinosan felújított, kertes, mobilmedencés, és a doh szagot okádó, salétromos, málló vakolatú házak sormintaszzerűen követik, váltják egymást, jómódúak és szegények, de mind ugyanazt a híradót nézik, és ugyanúgy gyűlölik a saját

sorsuk és egymást, mert tudják, hogy *ugyanoda* tartoznak, *vannak bezárva*, hiába áll az egyik kocsifeljáróján pompás *egyterű*, a másikén ponyvával letakart *lada* vagy segédmotor, mert benzinre se jut, csak úgy tűnik, hogy egyikük többet *elért*, és ezt, saját sorsuk hűbérességét nem is bocsátják meg egymásnak, egymás örei és elítéltjei, és életük éppen egzisztenciájuk törekenységében összekapcsolt, ahogy házaik is összeérnek, az ól a *csilivilivel*, csak rá bámulnak mind együtt és egyformán ellenségesen, és amikor majd sietve elmegy mellettük, arra gondol, hogy gyerekként milyen más érzés volt végigmenni a hetvenes évek közepén, a békésnek és barátságosnak tűnő majdnem falusias, taticákkal teleültetett kis utcán az állomás felé, ahová, s ezt akkor még nem tudta, negyvennégyben a zsidókat, később a magyarokat és a svábokat terelték saját gyűlöletükbe zárkózott, a többi állampolgártól elsőre megkülönböztethetetlenül *békés* emberek, pékekből, ápolókból, fodrászokból és eladókból lett keretlegények, akik szerint a *többi*, akiket a halálba kísértek, náluk többet ért el, *csakazért* mert zsidó, sváb vagy kulák, s ahol jó pár évtizeddel öelötte az apját gyászoló anyja sétált kislánként, otthonról elcsavarogva, a háború után pár hónappal a lebombázott házak között halottakkal teli *határ* felé, ahol csak a Gondviselésnek hála nem robbant fel a kezében az egyik bombatölcsér szélén talált aknavető gránát, és akkor meglátja végre az emlékeiben eltévedt idős asszony neki oly sokszor idegennek tűnő, erőltetett mosolya mögött azt kislányt, aki pár évtized múlva az anyja lesz, és megtanítja az igazság tiszteletét, s amikor majd erre gondol, akkor (megint majdnem elbőgi magát, de férfi nem sír, semmi *zokog*, semmi *érezékenyül*) megbocsátja magában az egész nyomorult kerületet, az *istenverte* országot, ami ki tudja, mióta küzd az emlékezetvesztéssel, és minden létező módon sietteti saját leépülését, hogy a remények és *fennhéjják* szőnyegre terített *kirakósából* kapzsi kéjjel felépíthesse a maga makulátlan és dicsó *valamikorját*, várak és stadionok és pártok új emlékezetét, és amikor erre gondol, hányingere lesz, és mélyeket lélegezve megkerüli a barna tömböt és az edzőterem épületét, és bemegy a *szupermarketbe* (belép az ablakából látott ügyetlen gyerekrajzba), és bevásárol, mint egy *átlagmagyar*, és hazamegy a két szatyorral, kezét mos, ez néha egy percig is eltart, mert nemcsak a vírust kell lemosnia magáról, hanem az embereket is, az önhitteget, a *kihaénnetet*, a *szociológiaiszenny* zsiradékait, ami érintés nélkül a

bőrére tapadt, aztán felmos, lefertőtleníti a vásároltakat, kezet mos, lefürdik, és elszív egy cigit, mielőtt Anita megérkezik. Minden nap ugyanez a zarándokút, percre pontosan megtervezett cselekvések sorozata ébredéstől lefekvésig, szerzetesi rend szerint ebben a történesek nélküli járvánnyal terhelt emlékezetpolitikában.

Csivitelni kezdtek a ködben a madarak. (Hajnal van.) Kezet mosott, és lefeküdt. Alszik. (Álma hullaszákja.)

Reggel újból haladékot kért a szerkesztőjétől, aki bár könnyedén beleegyezett kérésébe (Rendben, Attila, épp van egy, a fél oldaladra beférő terjedelem.), ő mégis csak zavart és dühöt érzett, zavart amiatt, hogy egy *írás* ilyen könnyen helyettesíthető, ha van egy másik, hasábmilliméterre azonos *terjedelmű*, és dühöt, mert képtelen a feladatra összpontosítani, noha pontosan tudta, hogy *írás* közben és ágyban az összpontosítás sosem hoz valódi eredményt.

(Kézmosás. Fertőtleníteni kell a dühöt, a szavakat és a gondolatokat.)

Ahogy letette a telefont, máris elfelejtette az új határidő dátumát, azt se tudta, aznap milyen nap, összefolynak, mint az anyja történetei, mintha a jövő is egyszerű emlék volna, már megtörtént, ugyanúgy történt megint, egyszerűen visszatekint a holnapra, és tudja, hogy ugyanúgy áll, fog állni és állt az ablakban, Bergson elmehet a francba, gondolta, az élet, mint egy medence, mint az úr, ahol nincs fent és lent, csak mindennek örök körforgása és tehetetlensége érzékelhető.

Kezet mosott, kitakarított, letörölte a port az ónémet komód márványlapjáról, a keze megállt egy pillanatra a rózsaszín kövön keresztben végigfutó repedésen, pontosan emlékezett az éjszakára, amikor részegen hazaért egy házibuliból, és mert felhúzta magát egy céltalan és ostoba beszélgetés miatt, a vitára itt, otthon tett pontot, és ököllel a márványra ütött, és ez az emlék megnyugtatta, hiszen ezek szerint volt olyan, hogy *elkülöníthető* múlt idő, létezik, hogy ivott, táncolt, beszélgetett, hazajött, és nem fürdött le azonnal rigorózusan, hogy szerzett bizonyos tapasztalatokat, s voltak *vala* talán szégyellhető, de valós életeményei, a *sajátjai*, melyekkel gazdagodott, ahogy ez a törés kevés maradék tulajdonának egyike, ahogy anyja is oly sokszor idézi fel darabjaira hullt múltjában mindazt, ami törött, csorba, fájó, mintha épp ezek a szakadások és sebek, azaz inkább elfogadásuk tartaná össze a tudatunk, gondolta, és megszorította a rongyot, és tolt is tovább a márványlapon, mert most nem időzhetett sokáig ebben az időhasadás-

ban, nem pihenhetett meg a keze ezen a repedésen, időre végezni akart a portörléssel, hogy felmoshasson, kezet moshasson, és összeírhasa, amit vásárolnia kell, ahogy tegnap tette, ahogy holnap fogja, ahogy állandó jelenidőben mindig teszi.

(Mikor fog változás történni az életünkben? Bármikor vagy soha. Felfoghatná ezt kvantumfizikai dilemmának is? Észrevesszük-e, hogy Schrödinger macskája vagyunk? Vigyázzunk egymásra és mossunk kezet!)

Letette a porrongyot, és leült a gép elé. Az jutott eszébe, hogy igenis vannak emberek, akik vállalják a legradikálisabb döntést is, csak mert elviselhetetlennek tartják azt az állapotot, amiben élni kényszerülnek. Akik az asztalra csapnak. Akik nemet mondanak. Akik nem félnek. Akik, ha nem találnak más kiutat, feláldozzák magukat.

Már csak egy tűzoltóautó, és az a járőr kocsi állt villogó fényekkel a leégett panzió előtt, amelyik a pszichológust hozta. Megállt az utcán, és hosszan bámulta az elszenesedett tetőszerkezet maradványait. Alig derengett a felhők mögött a Hold, a romba dőlt étteremből fáradtan gomolygott a füst. Az oltáshoz használt víz feláztatta a gyéren ültetett előkertet, kiforgatta azt a pár növényt is, ami volt, a muskátlik dézsájában, de még a bazaltból rakott szalonnasütőben is színültig állt a víz. Kerülgette tócsák obszidián faltjait. Az egykori névtábla, Fogadó a két magányos vadkanhoz felirattal a kiégett étterem bejárata előtt hevert. Mi történt, András? Rosszul megrakott kandalló, egy szerencsétlen szikra, felelte a férfi, és kinyújtotta a kezét a faragott asztallapon, ennyi, tudod, nem kell sok, hogy hirtelen mindennek vége legyen. Te gyújtottad fel? Mit képzelsz, kiáltotta András. Szerinted ilyen könnyen feláldozom a Diánával töltött éveket, életem legszebb emlékeit? Igen, azt gondolom, felelte Andrásnak, és elővett két kupicát a parasztkabók tálalóból. Na, gyere, beszéljünk. Igen, ez a beszélgetés jó, kibomlik majd belőle a múlt, és a panziós tettének oka, gondolta, mert úgy érezte, hogy a novella szereplője maga gyújtotta fel a panziót, mert elege lett, mert nem bírta tovább bevétel és segítség nélkül fenntartani, és főleg azért, mert hiányzott neki Diána, aki tiszteletből nő léte az egyik vadkan volt a névtáblán, és nem bírt már élni nélküle, így gondolta, de valamiért ódzkodott attól, hogy ez legyen a befejezés, ugyanis felmerült benne a gyanú, hogy hőse egyszerű biztosítási csaló, valaki, aki csak birtokolni akar, s nem, valójában mégsem kötődik a birtokolt tárgyhöz kapcsolódó emlékekhez, melyek

a birtoklás terhét még elviselhetővé teszik. (Egyszerűbb mindent porig égetni, igen.)

Pittyent a kaputelefon, Anita megérkezett. Idegesen felpattant, zavarta, hogy nem tudta befejezni a gondolatmenetét, és lezárni a történetet. A bejárati ajtóhoz ment, kinyitotta, és hátralépett. Aztán lefertőtlenítette Anita telefonját, az óráját, a szemüvegét, a telefontöltőjét, a ki tudja hány tárgyat, amire az embernek mind szüksége van, hogy teljes kiterjedésében jelen lehessen a világban, *megjelölhesse* önmagát és a territóriumát, mintegy birtokba vegye a teret *a kacatjaival* (amiket most, mint a kintről *érkező* holmikat általában, ellenségesen nézett, mint megannyi, az övével nem egyező véleményt), és megvárta, amíg Anita is lefördött, és utána óvatosan megcsókolta, és akkor Anita ránézett, és azt mondta, nem is szeretsz már igazán, te félsz tőlem is.

Eszébe jutottak *dolgok*, amiktől félt. Félt az injekciótól. Sohasem félt a fogorvosnál, és amikor az osztálytársaival együtt vonultak a rendelő felé az iskola tekintélyes lépcsőházában az éves ellenőrzésre, közönyével mindenkinél kivívta a tiszteletet. Félt a tekintélyes, komor közintézmények tekintélyes lépcsőházaitól, ahogy eleinte félt az osztálytársaitól is, mert nem tudta, hogy nem értik elkülönülését, hogy *magánakvaló*. Félt az apjától. Nem fizikailag, és nem is a jelenlététől, nem az élet minden pillanatát átható félelemmel, erre oka se lett volna soha, ez az egymást megérteni és elfogadni nem képes emberek állandó megmérkőzésétől való idegenkedés volt inkább, szorongás, amit tévesen félelemnek nevezett. Félt az érettségin, a felvételin, és minden új közösségbe való belépése előtt. Mindezek azonban konkrét, leírható, és így megismerhető félelmek voltak. Ami most zajlott benne, azt maga sem értette igazán. A macskák ilyenkor az ágy alá szaladnak, a falhoz nyomják a hátsójukat, és feszülten figyelik a környezetük, amíg el nem múlik a veszély. Félt a klímaváltozástól, az egyre nagyobb hatalmat szerző politikusoktól, az arctalan pénzemberektől, az előbbiekről elméleteket kiagyáló örültektől, a hatalmat némi tekintélyért kiszolgáló kispolgároktól, az ellenük való lázadásként minden szabályt negligáló másfajta kispolgároktól, a hullámzó tömegtől, mely ugyanolyan eséllyel lehet tömegmészárlás áldozata, mint egy új és *világmegváltó* revolúció könyörtelen végrehajtója, és igen, az is lehet, hogy csak a bekövetkező események bizonytalanságától félt, és amikor Anita kérdésére nem válaszolva némán az ablakhoz ment, és a szürke panelek csíkjai

között elnézett a kerülethatáron álló templom felé, egyáltalán nem volt biztos benne, hogy ő hogyan reagálna, ha a cérna elszakad, talán az ablakból, ahol áll, fegyverrel szedné le a *maszknélkülieket*, a telefonjukat nyomogató nagyképűen fiatal gyerekeket, vagy csak vaktában lőne a *kispolgárookra*, akik az életüket követelik *vissza*, miközben az életet a legbecstelenebb módon veszik nap mint nap semmibe, esetleg megpróbálná megállítani az örületet, az embereket tömegsír felé terelt menetoszlopba szervező terrort, és könyörögne, hogy ne tegyék!, nem tudta, ahogy nem tudta, mit tenne, ha meghalna, mit tenne utoljára abban a hideg pillanatban, mit tenne, ha meghalna azok közül valaki, akiket szeret.

Leginkább attól az embertől félt, aki most az ablakban állt. Az ablakban álló ember *eldöntetlenségétől*.

Nem ölelsz meg, mondta Anita, és nagy, sötét szemei elhomályosultak a csalódottságtól. Megrázta törölközőbe csavart fejét. Nem értem! Talán pestises vagyok, csak mert ki kell lépnem az ajtón, mert muszáj dolgozni mennem? Hát mit gondolsz te rólunk?!

Nem válaszolt. Bámulta a feltorlódó kocsisort, és a meginduló, fékező, gyorsító, lassuló autókat nézve arra gondolt, hogy az élet immár ennyi marad, a köztünk lévő távolság kimérhetetlenségében maradunk örökké mind, ugyanazon a helyen, a tér és az idő többé már nem értelmezhető, elvesztettük ellenük a csatát. Nem találunk kiutat a *milyenvoltból* és a *milyenlehetnéből*. Valami baj van velünk, valami nem kompakt a jelen időben, és nem találjuk a helyünket, anya, nem találjuk a helyünket...

Az edzőterem ablakában kigyulladt a piros neon.

Azt szerette volna válaszolni Anitának, hogy te az *enyém* vagy, és én a *tiéd*, kell-e ennél több?, de képtelen volt kinyitni a száját.

Tisztán látta a feliratot. *A te döntésed, a te életed.*

Lassan besötétedett, és biztos volt benne, hogy lassan megérkezik a köd is. A világot gyermekrajzzá mosó szürke gomolygása felemészti majd minden kérdést és imaginációt.

Pintea László
SÁRGA VIRÁGOK

Keskeny homoksáv húzódik a magas part alatt, viharok idején tarajos hullámok nedvesítik a gömbölyűre koptatott köveket. Ezen a szürkésbarna földnyelven húztam fel szegényes házat, melynek falai között otthonra leltem végre; az építés kezdete óta képtelen vagyok betelni a napsütéssel, szélfúvással, a szabadság bódító ízével. Madarak énekétől hangos a levegő, hóka foltok remegnek a tömény kékség fölött, sirályok ringatóznak a lapos hullámokon. Hasonlóan meghitt vidékről álmodoztam a bányászváros barakkjának félhomályában, valahányszor ágyamra heveredtem a fárasztó munka után; sajnos a priccsen töprengve se találtam választ nyomasztó kérdéseimre. Hosszú ideig vergődtem csapdában, ugyanis engedve az unszolásnak, hitelt vettem fel a kezdéshez; a pénz hamar elfogyott, később dolgozhattam bármilyen szorgalmasan, nélkülözhettem bármennyit, sehogy sem akart csökkenni a tartozásom. Évekig vártam a kedvező alkalomra, hogy eltűnhessek végre a tárnák által szabdalt lapos dombok közül. Az igazsághoz tartozik, hogy jelentős adósságot hagytam magam után.

Talán a véletlennek köszönhetem, hogy a világ végén találtam nyugalomra, ahol lapos hullámok nyaldossák a fövenyt, és a fák között folyamatosan zúg az északi szél. Hosszas keresgélés után leltem az eldugott vidékre, és tűntem el hitelezőim elől. A meredek part alatt senki sem zaklat követeléseivel, nincsenek kíméletlen behajtók, félelemtől remegő társak, és a kíváncsi szomszédok is hiányoznak.

A magas fák védelmében másként múlik az idő, a megszokottól eltérőek az arányok. Örökké fúj a szél, folyamatosan csapkodnak a hullámok, egyetlen pillanatra sem csendesedik ostromuk. Szokatlanul élénknek tűnik az áttetsző kékség, mintha rendkívül finom szálak fűznék egybe a számtalan részletet. A fövenyen sétálva néha úgy érzem, az ismert világ peremén rovom utamat, a valóság határán lépkedek; a hullámok neszezését hallgatva parányi részévé válok a teljességnek, elemévé a végtelennek, a nádas felől szivárgó madárhangok megnyugtatják idegeimet.

Pontosan ismerem a madarak röptének ívét, munka közben nem kell fölőlnem, a suhanó árnyakból sikerül megállapítanom, hogy a terem-

tett világ melyik csodája hasítja az eget. Néha az egész boltozatot betölti az ütemesen mozgó szárnyak suhogása, távoli vidékek illatát árasztva jelennek meg körülöttem a látogatók. Szokatlanul alacsonyan repülnek, mintha üdvözölni akarnának; egy hosszú nádszállal talán érinthetném világos tollakkal borított hasukat; de véletlenül se jut az eszembe, hogy felesleges mozdulatokkal riogassam őket. Félelem nélküli bizalom jellemzi viselkedésüket, ráérősen húznak el veteményeskertem fölött, és valahol a nádason túl ereszkednek a tó vizére. Szemlélődés közben észrevétlenül kerít hatalmába a lebegés varázsa, szállni szeretnék, ismeretlen vidékek felé repülni.

Téli reggeleken világos foltokban csillan a dér, bágyadtan hajlonganak az odvas parti fűzek, enyhe délutánokon roppanva repedezik a zombékok között torlódó jég. Laza ködlepellebe burkolózik a part, elmosódnak a távlatok, szürkéségben enyészik el a látóhatár. Fokozatosan ér véget a valóság, a határokon túl önkényesen teljesedik ki az ismeretlen. Kora tavasszal vadul csapkodó esők és gomolygó hóviharak váltogatják egymást, erős szellőkések idején a küszöbig merészkednek a tó hullámai. Hosszú jégcsapok csüngenek a náddal fedett ház ereszeről, csilingelve törnek darabokra, ha a fagyott földre zuhannak. Éjszakánként kezimmel érintem a vályogból rakott falakat, ujjammal simítom a rücskös felületet, mintha a repedéseken elillanó meleget akarnám visszatartani. A beázott plafon mintázatait vizsgálva várom a hajnal első sugarait, a ferde fénypásmákat, amelyek hatására remegve teljesednek ki a formák. Szélmentes napokon megtörténik, hogy csónakba ülök, és kivezek a tóra. Amikor késő délután hazavonszoló magamat, kabátom zörög a ráfagyott jégtől, annyira fázom, hogy tüzet se tudok gyújtani. Ruhástól zuhanok a billegő lábú ágyra, gémberegett ujjakkal húzom magamra lyukas takarómat.

Szerencsére ritkán vetődik idegen a lapos homokdűnék és tavak között húzódó, szikes talajú vidékre. Ösztönösen térek ki előlük, kerülöm a társaságukat. A táj vadsága jelenti a biztonságot, öröömöm és bánatom záloga a háborítatlan magány. Gondtalan korszaka érne véget életemnek, ha váratlan látogatóra utaló nyomot fedeznék fel a parti homokban.

Rekkenő a hőség, kókadtan csüngenek a fák ágai, mintha a saját árnyékukba akarnának rejtőzni. Fokozatosan csendesedik el a táj, védett helyre húzódik minden állat, csak a méhek zsonganak fáradhatatlanul a színes virágok között.

Vízért megyek a közeli forráshoz, lábam alatt ruganyosan süpped a homok, a parti fövenyt kitartóan ostromolják a felcsapódó hullámok, a száradó részen fokozatosan fehéredik a kicsapódó só csipkézete. Korhadtt fatörzsek hevernek egymáson az agyagos part alatt, téli viharok sodorták őket a sekély öbölbe. Hamarosan elérkezik az idő, amikor laposabb részekre vontatom és darabokra hasítom őket, az augusztusi forróságban jól kiszáradnak, télen velük fűtöm fel a vályogból rakott kemencémet. Pattogva égnek a méteresre vágott hasábok, vörösre izzik az öntöttvas rostély.

A sima vízfelszín fölött vakítóan kék az ég. Viharok által gömbölyűre koptatott hatalmas kövek között vezet az ösvény, tétova hullámok futnak fel a fövenyre, incselkednek meztelen lábammal. Vörös erezetű kavicsokat lépek át, véletlenül sem mozdítom őket, feleslegesen háborgatnám nyugalmukat. Vízmosás bokrai között kapaszkodom a meredek partra, hosszú szárú növények zöldellenek a hajlatokban, hervadó levelek borítják a homokfoltokkal tarkított tisztásokat.

Útifűvel szegélyezett ösvény kanyarog a függőleges partfal peremén, odvas fatörzset megkerülve fordul a dombok felé. Kókadozó gyomok között, ritmusra ciripelnek a tücskök, egyik pillanatban közvetlen közelről, a lábam mellől csendül fel a remegés, de mire lehajolok, már el is távolodnak tőlem, a bokrok alól hallatszik az ütemes zümmögés. Ezekben az elvarázsolt pillanatokban úgy érzem, ezüst csengettyűivel kizárólag nekem csilingel a part. Bozóttal borított keskeny völgybe vezet a kanyargó ösvény, árnyas hajlatban fakad a hús vizű forrás.

Ameddig csak ellát a szem, sárga virágok borítják a domboldalt, a függőleges fényzuhatagban bársonyos árnyalatok tarkítják a puhán hajladozó felszint. Ünnepélyes színekben ragyog a táj, még az árnyas zugok is aranyporban pompáznak. Bódító illatokat lehelve csalogat a völgy. Váratlanul élénkül meg a szél, szendergéséből ébred a bozotos, ringatózva mosolyog a rézsútós sávokban. Méhek lebegnek a virágmező fölött, egymás röptét keresztezve finom szálakkal fonják be a teret, hogy láthatatlan hurkokat kötve szálljanak az otthonukat rejtő odvas fák felé.

Mesés tünemény, a földöntúli élménytől eláll a lélegzetem, elkápráztat a látvány, hihetetlennek tűnik, hogy ennyi szépséget rejt a völgy, illatos tündéerkert születhet a dombhajlat porából. Feltételezésekre bonyolódva állok a virágmezőn, színeinek csodálása közben minden

más megszűnik létezni. Ismeretlen hatás alá kerülök, az élmény különbözik a korábbiaktól; különös erő kerít hatalmába, változtat látásmódomon. Miként hat a csoda, kérdezem magamtól. Önfeledt szemlélődés közben azon töröm a fejemet, hogyan véshetem az emlékezetembe, őrizhetem meg a pillanat varázsát? Méhek zsongását figyelve fogom fel, hogy az ámulva szemlélődő ember nélkül nincs értelme az összhangnak, a számtalan részletből általam születik egységes jelentés; ösztönösen foglalom össze az eseményeket, kapcsolom a minőséget az értékhez, bennem tudatosul a látvány, teljesedik ki az elemek összessége; én jelentem a kapcsot pillanat és örökkévalóság között, tükrözöm az isteni alkotás tökéletességét.

Élénkzöld hínárréteg csipkézi a görbe égerfa alatt fakadó forrás vizét. Az enyhén fodrozódó felszín összemosódik a kövek között burjánzó növényzettel. Zöldes harmatcseppek csillognak a cakkozott szélű leveleken; érintésre sebesen gurulnak végig a hajlatokban, majd hullnak a nedves földre. Léha bogarak kapaszkodnak a perem fölé hajó fűszálakon, az első fuvallat lesodorja őket, tehetetlenül pottyannak a vízbe, kapálózva sodródznak az áramlásban, a lapos levelek alá.

Az üreg fölé hajolva jól kivehető a kövek közötti rés mélye, szürke iszapot világít meg az ágak résein beszűrődő fény; gyöngyözve pezsgó buborékok szivárognak a gyökerek közül, imbolyogva emelkednek a magasba. Amikor a tükröződő felszínre terelődik a figyelmem, tisztán látom az égbolt kékjét, a fehér szegélyű felhőket, még a magasban elsuhanó madarak mozgását is érzékelem. Óvatosan hajtom oldalra a kövekről csüngő hínárcsomókat, a vízbe merítem korsómat, és élvezettel hallgatom az ütemes bugyogást. Az ágak között libbenő mókus könnyedségét csodálva, önfeledten kortyolom a sugárban ömlő, jéghideg folyadékot, és a kiteljesedés folyamatának fokozatain, az elégedettség módzatain töprengek.

A szélben hajladozó rét mozgékony formáit, változó alakzatait figyelem, a sárga virágok között zöldellő kerek leveleket; hideg vízzel hűtöm felforrósodott tarkómat, amikor összehunyorítom a szememet, mintha ismerős körvonalak bontakoznának ki az állandóan változó kuszaságból. Régi ellenség vonásai rajzolódnak ki a színes virágminták közül, ráncoktól barázdált sovány arcán egyenletesen sorakoznak a gonoszság nyomai.

Váratlanul halkul el a tücsökzene, válik sértővé a csend; mintha becses értéktől fosztana meg a hiány. Kesernyész illat száll a levegőben, felhevült ló izzadsága keveredik az ösvény porának kesernyész szagával. Veszélyre figyelmeztetnek a körülmények, fenyegető tekintetet érzek magamon, ellenséges szemek néznek áthatóan. Rejtőzhetek bárhova, végül mégis rám találnak. Erőtlennek, legyőzöttnek érzem magamat, pontosan tudom, hogy a házból való induláskor fontos dolog került el a figyelmemet, döntő mozzanat rekedt kívül a látókörömben; azzal is tisztában vagyok, hogy szomorú következményei lesznek a mulasztásnak. Gyűrött zsebkendővel törlöm le arcomról a verejtékcseppeket, óvatosan húzódok vissza a forrást övező fák árnyékába. A nedves korszót szorongatva döbbenek kiszolgáltatottságom mértékére, remegő ajkakkal fogalmazom meg magamban, hogy felelőtlen módon otthon felejtettem a fegyveremet.

Váratlanul rázkódik meg körülöttem a levegő, hideg érintés fut végig a gerincemen. Szinte azonnal felfogom, hogy lövés dördült, ellenséges golyó sebesített meg. A korszó fülét szorítva lassan hanyatlom a sárga virágok közé, még látom ellenségem alakját, óvatosan lép elő a bokrok közül, izzadságfoltok sötétlenek kockás inge elején és lovaglónadrágja kopott szárán...

Nádasi Krisztina

A DZSINN

Lorának mindig is az Aladin volt a kedvenc meséje. Nem a Disney-féle rajzfilm, hanem az igazi, arab mese, amiben két dzsinn is van, az egyik egy gyűrűből száll elő, és csak a másik lakik a lámpásban. Lora ebből is megértette, hogy az amerikaiak egyszerűsítenek. Ő is szívesen egyszerűsített volna: a munkáján, az életén, a kapcsolatain, legfőképp az anyjával való kapcsolatán, de valahogy sosem ment. Jól jött volna neki is egy dzsinn, aki csak kétszer összecsapja a tenyerét, és máris teljesül egy kívánság.

Lora csak állt a bérház előtt és nem csinált semmit. Pontosabban a házrom előtt állt, és az anyjára gondolt. Arra a pillanatra, amikor három éve megtudták, hogy megvehetik a lakást, hogy a tanács, illetve akkor már önkormányzatnak hívták, jelképes áron átad a huszonkilenc lakásból huszonkettőt a tulajdonosoknak, ha kéri. A szomszédasszony dörömbölt az ajtón, Ágika, Lora épp otthon volt, őszi szünet volt az egyetemen, nem kerülhette el a látogatást. Anyja brassóit főzött hús nélkül, mindenen spórolt, előadó volt az ÉPTEK-nél, és naponta jelentették be az új elbocsátásokat.

- Hol hallottad? - kérdezte anyja lassan, a nyitott ajtóban topogva. Ágika csak állt zihálva a küszöbön; a földszinten lakott, ők meg a harmadikon.

- Lacit hívta az imént a Jutka - hadarta Ágika.

Lora felállt a konyhaasztaltól, és ránézett az olajban sístergő krump-lira. Megrázogatta a nagy, piros lábast. Bezzeg Ágikának volt telefonja, meg a tanácsnál ismerőse, illetve a férjének, nem szerencse kérdése volt ez, politika. Ha az ő szüleinek is lett volna ismerőse, Lorának nem kellett volna Szegedre mennie, járhatna a BME-re építészmérnök képzésre, Pesten maradhatott volna ebben a csodás lakásban... A lány szíve nagyot dobbant, ahogy beléállt a gondolat, az övék lehetne az ingatlan. Kivette a szoruló fiókból a szedőlapátot és átforgatta a krumplidarabokat.

Anyja támo lyogva jött vissza a konyhába. Lora tudta nagyon jól, egyszerre rossz és jó hír ez.

- Honnan vegyünk ennyi pénzt? - kérdezte a nő, és leült az egyik, háttámla nélküli székre; csak ezek fértek el a szűkös konyhában, be lehetett tolni mind a hármat az asztal alá.

- De anya, még van állásod - mondta csendesen Lora. - És ott a takarékbetét...

- És akkor miből élünk, ha kiteszik a szűrőmet? Nem áldozhatjuk fel a biztonsági tartalékunkat.

- Mennyiért lehetne megvenni?

- Azt Ágika sem tudja. Azt mondja, áron alul, de hát...

Lora átszedte a krumplit a piros paprikás hagymába, amit anyja korábban kisütött, és összeforgatta.

- Anyu, ne aggódj előre. Nekem van valamennyi félretett pénzem, a fagyizóból. Megkérdezzük nagyiekat is, biztos tudnak adni egy kicsit. Ha nem jelentkezőnk az elsők közt, fizethetjük tovább a bérleti díjat... azt meg hogyan, ha tényleg elveszítéd az állásod?

Anyja az asztalra könyökölt és megmasszírozta a homlokát. Lora elétette a hamis brassóit a mélytányérban, majd magának is szedett, és anyja mellé ült.

- Ne aggódj ezen - mondta -, majd ha megtudjuk az összeget, számolunk. Talán hitelt is felvehetünk rá.

- Hitelt! - mordult fel az anyja, és megmarkolta az alumíniumvillát. Lora belefeledkezett a látványba - még a kollégiumban is rozsdamentes acélból készült evőeszközök voltak. Aztán felszúrt a villára egy falatot; meg kellett hagynia, anyja főzni, azt tudott, a semmiből is fejedelmi lakomát tett a családja elé. Csak ez a csorba tányér meg a sokszor átfestett, pattogzó lakkú asztal ne lett volna ennyire... öreg. Úri házban éltek, cselédként.

- Apa mikor jön haza? - tette fel a kérdést Lora.

Anyja komótosan rágott; akkor válaszolt csak, amikor lenyelte.

- Valahol Siófokon fusizik, egy-két hétig még nem látjuk. Addig biztosan hivatalos is lesz ez az egész. Mi meg lemaradunk róla.

Anyjának igaza lett. Nem tudták megvenni a lakást, amelyben laktak, továbbra is fizették a bérletet az önkormányzatnak, míg a szomszédok az önerő befizetése után nevetségés hitelek kaptak, havi ezerhatszáz, vagy a nagyobb lakások esetén ezerkilencszáz forintos törlesztőrészzel. Lora képtelen volt szembenézni szülei döntésképtelenségével és pénztelenségével. Lediplomázott és Szegeden maradt, csak

karácsonykor látogatott haza. Amikor anyja megkérdezte, mit kér ajándékba, Lora azt mondta, semmire nincs szüksége, de a kedvenc könyveit szeretné magával vinni. Különösképp az arab mesekönyvet, Aladin történetével; könyvtári darab volt, mint Lora összes többi gyerekkönyve, nagynénje a barcikai gyermekkönyvtár vezetőjeként maga döntött a leselejtezendő kötetek sorsáról, és a legszebbeket mindig félretette a kis Karolának, a szegény kis pesti unokahúgnak.

Anyja természetesen beleegyezett, hogy Lora elvigye a könyveket. Meg a kedvenc plüssállatait. És természetesen sírt, mert tudta, mit jelent ez.

A ház májusban dőlt össze. A pincét valami cég vette meg, bemutatótermet akartak kialakítani, és útban volt az egyik fal. Senki nem mondta, hogy főfal. Lebontották, a szélső falak mellől is elhordták a földet, mélyebbre ástak, hogy nagyobb legyen a belmagasság és jobban mutassanak a biztonsági bejárati ajtók a spotlámpák fényében. Jól is mutattak. Úgy két évig. Lora szülei éppen otthon voltak, anyja dödöllét sütött, szalonnapörccel, volt hozzá tejföl is, mesélte az apja; a férfi megterített és kivitte a szemetet. Éppen a bejárati ajtón lépett vissza a lakásba, amikor a ház csuklott egyet, majd megnyílt a konyha padlója és elnyelte Lora anyját. A teljes lakás leesett a földszintre, a szélső falakon megmaradt padlócsonkok úgy álltak oldalra, mint balett-táncos derekán a kurta tüllszoknya.

Lora apja az előszobapadló maradványának szélén állt. Amint nagyjából elült a por, első reakciója az volt, hogy a felesége után ugrik, de eddigre kilépett a szomszéd lakásból is a tulajdonos, és visszarántotta a férfit.

Lora anyja volt a házomlás egyetlen halálos áldozata. A többiek csak a tetőt veszítették el a fejük fölül. Az ingatlant, amit megvásároltak.

Lora még mindig ott állt az utcán, és a romot nézte, a boltíveket és termésköveket, a gyönyörű és gondosan megtervezett épület homlokzatát. Csak ez maradt a házból. A héja.

A lány keze öntudatlanul mozdult, egyszerre mind a kettő.

Összecsapta a tenyerét. Kétszer.

Czegő Zoltán

URALKODÓ HANGZÓK

Vedret cipel két édes szép kezében
Sóhajos omlás hangja a gáton túlról
Szerettem repesve telhetetlenséggel
majd gyalog andalgott át a vasúton

Ne ilyent ne ezt velem-fekvőként
mert én szemernyit sem leszek ejnye-bejnye
Magas volt az adott sáv vagy az a hajlás
Ürügyet lelsz ehhez vén mesékbe rejtve

És még én esetleg ti leszték szegényebbek
egy szeretettel mellre kivetett feszülettel
Más hajadon vagy asszony ha marasztal
színezüstöt tesz vélt sebre dédelgetve

Elértem ennyit mindenképpen
Miénk lettem
Harangok dongják ablakokból
Túl a „hatvanon”
Eme szerelem rejtegetve csenget
Add azt úgy Uram-atyám jószántodból
A magunkban ápolgatott
rejtegetett csitri forrás renget

2021. július 5.

IGAZAT HITETŐ

Lám, megértem még(-is) a nyarat.
És akkor mi van?
Érjem be ennyivel, annyival?
A forgóimat sajdítják a dombok,
egy-egy egykori késszúrás belém nyilall,
avval annyi.
Nem fintorgok.

Százezrek igazát akartam, és még
a magamét sem tudtam fölmutatni.
Annyi számvetésnek voltam tanúja,
Néztem végedes-végig, hogy megy el anyám.

A jóság félistene Egy hangyának sem ártott.
Maradék erőm, imám is érte riasztanám.
Anyu, tedd magadhoz hasonlóvá
bár a fél világot.

Első lennék, aki élve elhiszem.
Magunkra, másra annyit mostál.
Nem is múlna az egy tál vízen,
Te elhítenéd az igazat most már.

2021. július 6.

BOSSZÚBA NYOMORÍTVÁ

Sors, a feddhetetlen üzletember
van úgy is, hogy kedvére elringat.
Be kell laknom a saját magányom,
ha arcába vágtam tonnás bajainkat.

Vesztett kutyát nem mondok kegyesnek,
ha épp a lábam előtt tévedett.
Történelmi nevünkől lett átok.
Csángál fölöttünk ítéletsereg.

A tagadás angyalai vallják,
a keserűje belőlünk csordogál.
Már nincs itt valós adás-vétel szem se.
Ha lázadok, akkor is magunkon,
akkor is, ha legelőszőr s utoljára
magamon fogok bosszút állni.

2021. október 13.

Fehér Imola
LÉLEKFÜRTÖK

- részletek -

Két görbe egyenesbe hoz.
Nem a lét könnyűsége.
A súlya.
Súly alatt görbül a száj is.
Ezt te is tudod.
Zsigeri imprint.
Megtanultunk mosolyogni
S tükör előtt addig gyakoroltuk,
Míg már szinte megy.
Ha kell. Ha. Nem.
Mondd, hány centi
Görbület a standard?
Én ráncokban mérem.
Szád szeglete körül
Megül a gödörben a lélek.
Megfürdik benne,
Mint az újszülött.
Tisztára mos a mosolyod.
Magától görbülő konvex sáv.
Most már látsz.
Most még látlak.

Az odafigyelés
Idefigyeléssé válik.
Távcsővel néztük,
Ki ez az idegen.
Előbb picit távolságtartóan,
Félve. Hidegen.
Majd megláttuk benne
Önmagunk.

Így mindjárt otthonos
A tér - a belső menedék.
Van hová húzódni,
Van egy biztos szempár,
Van, aki visszamosolyog,
Ha odabent meghalnál.
Ha készülnél temetni
Önmagad. Van, ki szól,
Ne tedd, maradj.
Van, ki mondja,
Élni szép s jó.
Van, ki hallgat,
Mikor szólni volna jó.
Van, ki megért,
Van, ki megvár,
Van valaki,
Ha magad maradnál.

A lélek mézsgödreibem
A csendek
Hosszan megpihennek.
Bennük gubbaszt
A nyugalom, a béke,
Nesztelen árad szertesztét.
Egy múltó pillanat sodorta
Illuzió még mesél
Egy ingujjról,
Egy vasalt nadrágról,
Egy székre akasztott kabátról,
Mikor fáradtan hazatérsz
És a lelked még zenél,
Szárnyal, magaslatokba kél.
Valahol ott ragadt nálad,
Sodorja, viszi a szél,
S most táncot járnak ők
Ketten a járda szegletén
S ugrándoznak,

Mint a gyermek.
Ritkán látni ilyen önfeledt,
Gondtalanul vidám lelket.

Ülni szóttan,
Kényszer nélkül, ketten.
Meredni magunk elé.
Lecsukódnak
Szemek, szájak,
Aludni tér a lét,
Elszáll a bánat.
A szuszogás ritmusával
Egy ütemre szólna ajkunk,
De csak árny vesz körül
S álmok; nem zavarva
Lelkünk ritmusát.
A csöndet megtölteni
Csenddel – hidd el, ennyi a
Végtelen. Az ember nem is
Látja szemmel,
Én sem értem.
Képzelem.

Völgyi Anna

HEGYHÁT

ARANYAD

aranyad
párnahuzatba varrtad, zokniba tekerted,
padlószőnyeg szegélye
mögé, faragott dobozban törölközők
közé, a fagyasztóban kapor
mellé csúsztattad,
így
hallgatsz, mint
a tópart, amiről gyakran írok, mint
a konferencia résztvevői, amikor szabad kérdezni, mint
a bárányok, mint
a képviselők az átlagos déligyümölcs színeiben, mint
a mentősök az ekg-jeleimet figyelve, mint
nagyanyám, ha nem kapcsolja be a hallókészülékét, mint
az ügynökség, amikor érdeklődöm, az utalás, mikor esedékes, mint
a bizottsági tagok a tétellem meghallgatása után, mint
a mondás szerint a nagyharang nagypénteken, mint
aki megpihen a csetelésben, és az üzenetet csak látta,
gazdagodásod mégsem
feszélyez,
kérdésekből, válaszokból
nagyobb birodalom
épülhet

INDIETRO

tiszteljük a természetet,
a belföldi tömegközlekedést,
le is ereszkedünk a föld alá, de
a jelenet, mely
az utolsó kocsiban rábír, hogy
elhagyjuk,
elbizonytalanít

az újságosnál figyeljük
a mentőt, mi is lehettünk volna,
akikhez az aluljáróba sietnek,
nem gondolok az egészségügyre,
három napilapot kérek,
benne a versemmel

iszunk rá egy *espressót*,
legalább a kávézó közelében
megáll a hetes busz,
célunk a tizenkettes vágány
a keletiben,
légkondi nélkül hagyjuk el
taksonyt

vállunkon naptej,
a vonaton volt vécé, de
az egyetlen platánhoz sietünk:
a pusztából úgyis
hiányzik a gyalogos forgalom,
csak mi érjük el

a partot, a homokot, meg
egy kifüggesztett táblát,
mely pezsgőt, kaviárt,
lágysz zenét hirdet, és
visszavonulót

a zárt körön kívülieknek
a ragtapasz lábfejünkön, langyos
ásványvizünk emlékeztet,
nem sikerülhet, hamarosan
ez van,
hátrahagyjuk
környezettudatos terveinket, és
az országot

az árnyékok sem, csak az étterem
hűvös az állomás mellett,
napszúrás ellen
gelatót rendelünk, hogy
bírnak a gyaloglást,
a soroksári baleset miatt
előkeresem a reggeli lapot, majd
felszállunk a helyi járatra

pesten tűnik fel, hogy
a hidegfront, melyre vártunk,
eddig szaladt, így még
a négyes-hatoson megfontoljuk,
robogót vagy autót
vásároljunk-e
életünk következő
itáliai negyedére

„ÉN MINDEN VOLTAM SZENTLÉLEKEN”

– Simó Márton beszélgetése a maga, de főleg
a mások hasznáért fáradozó Balázi Dénes nyugalmazott
magyartanárral, helytörténésszel –

– Félig iparos, félig földműves családból származom – mondta bevezetesként interjúalanyunk –, őseim olyan parasztok voltak, akik a mezőgazdasági munka mellett mindent előállítottak, ami fából volt, de általában még a fém- és bőrműves munkákat is elvégezték. Apai nagyapám, a bányai születésű Balázi Dániel (Fekete Mária, egyedüli árvaleányra szállóként érkezett Recsenyédre, vagyonrészét testvére, Balázi Istvánra hagyta) hozta magával az ács-, az asztalos-, a susztermesterség alapjait, és kevés földterületen gazdálkodott is. Apám, Balázi János a nyolcadik gyermek volt, eléggé gyenge és beteges, akinek egy vakbél-operációt követően azt tanácsolták az orvosok Segesváron, hogy adják be valahol városon mesterséget tanulni, mert nem fogja bírni a nehéz munkát. Így került Brassóba, cipészinásnak. Onnan Bukarestbe ment, ahol aztán felszabadult. Amikor nagyapám megbetegedett, addig kérelték a családtagok, mígnem aztán hazatért, mert az utána következő testvére, Eszter Bukarestben egy olasz fajansz-kőműves felesége lett. Sokszor elmesélte, hogy eléggé nehezére esett a hazatelepedése, mert addigra jól beledolgozta magát a szakmába, már bolti eladó is volt, s ha ott marad Bukarestben, akkor a lábbelikereskedelem vagy akár a cipészet terén alakulhatott volna a pályája. Itthon aztán *tákász* lett belőle. Így csúfolták azokat a falusi susztereket, akik mindenféle használt lábbelit javítottak, talpaltak, toldoztak-foldoztak, „magyarul”: *folyton tákoltak*. Így dolgozgatott aztán félig-meddig

Balázi Dénes

gazdálkodva, félig-meddig falusi cipészként a románok által kibocsátott mesteri oklevéllel. A kicsi magyar időben, amikor bejött a magyar adminisztráció, ismét vizsgáznia kellett, mert azt tartották akkor, hogy azelőtt fűnek-fának adtak mindenféle papírt a románok...

Középen a recsenyédi szülői ház

- *Visszatérve a nagypapa ifjúkorára: miért neki kellett hazatérnie Recsenyédre, ha sokan voltak testvérek? Említette a felvezetőben, hogy a nyolcadik gyermek volt... Addigra a család teljesen szétszóródott?*

- Így van. Két nagyobb fiútestvére – Balázi Dénes, akinek a nevét én örököltem, valamint Mózes – már a múlt századforduló környékén, de mindenképp 1910 előtt, kiment Amerikába. A következő fiú, Ferenc Székelydályába nősült. Aztán jött három leány. Apám volt a negyedik fiúgyermek, utána még egy leány. A leányok közül kettő Bukarestbe, egy Budapestre, egy pedig Kolozsvárra került Bukarestből átszállva. Úgyhogy senki nem volt otthon abban az időben, nem volt, aki átvegye a gazdaságot, és főleg a beteg apjáról való gondoskodást. Volt egy szerény faház s valami birtok. Anyyira szerény bennvaló volt, amiért ma már haza sem jönnének a mostani fiatalok... Szóval apám, Balázi János már ott született. Ő viszont a homoródújfalvi Egyed családból nősült, míg Dani nagypám a recsenyédi Fekete családból. Egy kutyabőrös nemzetség szegényebb ágából való volt nagyanyám.

Én elsőszülöttként láttam meg a napvilágot 1936. december 12-én. Érdeemes megjegyezni, hogy mi, a három évvel fiatalabb János öcsém-mel Balázsiak lettünk, a kisebbek – két húgom, Erzsébet (1941) és Eszter (1943) –, akik a magyar időben születtek, Balássiak, hiszen a cipézmesternek tisztáznia kellett az eredetét, ekkor jöttek elő a kismemesi gyökerek. Aztán 1945 után Balázs lett a családnevünk, mert az új hatalom jegyzője úgy gondolhatta, hogy az a demokratikusabb, jobban illik a szentpáliakhoz s az akkori állapothoz. Egyébként valódi kismemesi család a bányai Balázsi/Balási/Balássi család – valóban többféle alakban írták az évszázadok során a családnevünket –, s viszonylag közeli vérségi kapcsolatban állnak a székelybethlenfalvi ággal, illetve valamivel távolabbi rokonai az olasztelekieknek. Jelentős vagyon általában sehol, soha nem volt. Érdekes, voltak Bágyban „meglépesedett” rokonaink, akik viszont nem örökölték, hanem szereztek a vagyonukat. A Fekete család Recsenyében, bár nem volt jelentős

Családi kép 1957-ből (középen a szülők, id. Balázsi János és Egyed Eszter, az álló sorban balról: Balázsi Dénes, mellette húga, Erzsébet, majd öccse János, előtte Eszter, János előtt Magda)

a vagyona, közmegebecsülésnek örvendett, hiszen többször választottak közülük falubíró, és kurátori, gondnoki megbízatást töltöttek be a helyi unitárius gyülekezet keblitanácsában. A nemesi levelük egyébként Bethlen Gábor idejéből való.

– *Hol kezdte iskoláit? Majd hol, milyen felsőbb intézményekben folytatta?*

– Recsenyéden elemi iskola működött, ahol a szentmártoni születésű Dombi Mózes volt a tanítóm, illetve – a rövid magyar adminisztráció idején – a leánya és az egyik unokahúga is, akik szintén tanítóképzőt végeztek. Az 1948-as tanügyi reform után a nagyobb vidéki községekben körzetenként algimnáziumokat alapítottak, s nyolc recsenyédi osztálytársam közül hárman Homoródszentmártonban folytattuk ötödik osztálytól a tanulást. Ezt úgy mondták, hogy első osztály, aztán a következő tanévben, amikor a másodikat jártuk volna, újabb változás következett be, s hatodikosok lettünk, majd a hetedikkel zártuk a kötelező általánost. Egyébként volt híressé vált osztálytársam is, Román Viktor személyében. Ezt követően az udvarhelyi gimnáziumba felvételiztem, ahová talán fel is vettek volna, de ötünket valamilyen oknál fogva a kereszturni tanítóképzőbe irányítottak. A szüleim is kaptak az alkalmon, szívesen beleegyeztek, mert azt tartották, hogy így hamarabb kenyérkeresővé válhatok. Nagy szükség volt akkoriban a tanítókra. Egyébként nem volt bennem különösebb vágy a pedagógusi pálya iránt, a reáltárgyakat is ugyanúgy bírtam, jól ment a matematika, a fizika is. Sőt, ha azt nézzük, hogy énektudásra, hangszerismeretre is szükség volt a képzőben, akkor én ilyesmivel nem rendelkeztem. Viszont hamar belejöttem. Egy nyáron pedig a francia nyelvet tanultam kitartóan, mert még akkor is szerettem volna átmenni a kereszturni gimnáziumba, de erre nem kerülhetett sor. Két osztálytársam, Sándor Dénes és Dávid Károly, illetve jómagam, hárman értünk el színjeles eredményt a záróvizsgán. Egyébként jó volt a hangulat a kereszturni képzőben, és el kell mondanom, hogy a földrajz, illetve a vidék, a népszokások, a népi élet ismerete és szeretete által kerültem közel dr. Molnár Istvánhoz (1910–1997), a városi múzeum alapítójához. És ez a kapcsolat – bár akkor nem sejtettem – az egész további életemet meghatározta. Volt viszont egy másik „fertőzésem” is, amelyről szintén nem gondoltam, hogy annyira komoly lesz. Dr. Kocziány László (1920–1977) vezette a színjátszó csoportot, aki egyébként Nyirő József

veje volt, később jelentős könyvszerkesztő, irodalomtörténész lett Kolozsváron, majd Vásárhelyen főiskolai tanár. Szóval bekerültem ebbe a bűvkörbe is, és nemcsak a műkedvelést szerettem meg, hanem annak a szervezését, a módszertanát ugyancsak elsajátíthattam. Jelentkeztem a Bolyai Egyetem akkori bölcsészkarára, magyar szakra. A magyar főszakot választottam, viszont a vonal alatt maradtam. Megjegyzem, hogy az egy nagyon népes „évjárat” volt, hiszen bevezették volt a hároméves líceumot, tehát gyakorlatilag voltunk mi, a négyéves tanítóképzőt végzetek és a tizedik, illetve a tizenegyedik után érettségizők. Sok volt az érdemdiplomás köztük. Ekkor került fel Kolozsvárra Lászlóffy Aladár, az öccse, Csaba, és Szilágyi Domokos is. Türelmetlen és elégedetlen voltam, ha egy kicsit jobban odafigyelek, be lehetett volna kerülni a magyar–oroszl vagy a francia–magyar szakra – akkor azt tartották, hogy egyik a főszak, másik a mellékszak –, mert voltak, lettek volna ott még lehetőségek. De azon az őszön munkába álltam. Nem voltam még „kész” ember, de 18. éves koromban már Vaskában tanítottam. Olyan fiatal voltam, hogy 1954 karácsonya előtt kezdtem borotválkozni, ami azt jelentette, hogy az itt-ott sarjadzó pihéket lekapartam az arcomról.

– *Vaska egy tanya... Ott volt elemi iskola? Vagy a Kalondán?*

– Ott volt, de nem a tetőn, hanem visszább, ugyancsak a Korond felé hajló határban, Tóhely felé. A másik iskola Kalondán volt, a Simó testvéreknek a „saját magániskolája”. Ez azt jelentette, hogy egy ház bérelt szobájában zajlott az oktatás. Húsz gyermek volt a környéken, és ilyen felállásban akkor már vagy hat éve működtek az összevont elemi osztályok. Tulajdonképpen „vándorló-iskola” volt, mert ott bérelték a házat, azon a helyen, ahol több volt a gyermek az adott évben. Amikor én voltam a tanító, akkor Balázs Istvánéknál rendezkedtünk be. Ez azt jelentette, hogy Pista bácsi lakott a fiával, a leányával és a feleségével az egyik szobában, a másik szoba pedig tanterem lett. Volt benne négy iskolapad a húsz gyermeknek, a sarokban az ágyam, ott aludtam, mert más lehetőség nem volt, az ágy alatt apám katonaládája, benne a füzeteim, a könyveim, tovább egy szekrény, ahol a váltóruhát tartottam, de ugyanakkor szertárként is funkcionált az a helyiség. Minden segítség nélkül elvégeztem a munkámat az 1954–1955-ös tanévben. Emlékszem, kijött volt Wellmann Elemér – aki a kinevezé-

semet adta – rajoni tanfelügyelő, s nagyon elégedett volt velem. Odajött, meghallgatott egy órát, majd mondta, hogy átmegy Pálfalvába, aztán Váraljába, mert ott is egy fiatal kolléga dolgozott – kezdőkkel töltötték be az üres tanítói helyeket!... Jön aztán vissza estefelé, s mondja, hogy ő még a reggeli teájával van, s olyan éhes, mint a kutya. Ekkor megemlítettem, hogy mi volt a baj: a háziasszonyom szégyellte magát, nem merte megkínálni, köménymagleves volt aznap, és hígpalcinta. – Ejnye, hogy’ megettem volna! – sópáncodott Wellmann tanfelügyelő elvtárs. Emlékszem, akkor elkísértem őt Bakk Sándor kocsmájáig, a kecseti buszmegállóig. Nyolc negyedikesem volt, s amikor tartottuk a váraljaiakkal és a pálfalviakkal a negyedik osztályosok abszolváló vizsgáját, az én diákjaim bizonyultak a legjobbaknak. Kezdő voltam ugyan, de nem végezhettem annyira gyenge munkát. Emlékszem, nem szívesen mentem oda, mert mi, recsenyédiek valamelyest alföldinek tekintjük magunkat, s amikor Kápolnást, Zetelakát, Varságot vagy a Hegyet emlegettük, mármint a korondi tanyavilágot, viszolyogtunk a „havastól”, de úgy látszik, a körülményektől függetlenül feltaláltam magam, mert olyan voltam már akkor, hogy amennyiben bekerült a fejem a járomba, húzni kezdtem mindjárt rendesen, és nem hagytam abba egy percre sem. Eltöltöttem ott azt az évet, de aztán tavasszal nagyon el szerettem volna onnan jönni. Talán a magány, a fáradtság, az elszigeteltség váltotta ki, de kezdtem rosszul érezni magam. Megvizsgált a körorvos és adott egy igazolást, hogy szívproblémáim vannak – vélhetően voltak is, mert mindenre panaszkodtam –, úgyhogy a másik évtől Bágyba kerültem, a szomszéd falunkba, közel a szüleimhez, Recsenyéd mellé. Itt már jobbak voltak a körülmények, de azért elég sok iskolán kívüli feladatot igyekeztek rám sózni: hogy vigyem az ARLUS-t¹, hogy tartsak a felnőtteknek

1 Azaz: *Asociația Română pentru Strângerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică* – a szovjet–román kapcsolatokért életre hívott szövetség 1944 és 1968 között, amely a szovjet eszme népszerűsítésével, politikai propagandával és a „támogatott” irodalom – köztük „barátként viselkedő” helyi és nyugat-európai szerzők műveinek kiadását is szorgalmazva – és kultúra népszerűsítését végezte. Tagdíjakból, adományokból, a szovjet és a román állam által biztosított keretektől gazdálkodott. Főként az 1950-es évek elején volt országosan elterjedt, számos fiókkal, többmillió tagssággal rendelkező tömegszervezetként működött. A Magyar–Szovjet Baráti Társaság, illetve a más, kelet-európai országokban működő hasonló kezdeményezések szolgáltatták rá a mintát. Az ilyen jellegű társaságok aktivitása valójában a szovjet típusú kommunista rendszer propagálására irányult minden országban.

pártideológiai tanfolyamokat a kollektivizálás felsőbbrendűségéről. Próbáltam kibújni a sok feladat alól, hangoztattam a pártbizottságnál tartott felkészítőkön, hogy tulajdonképpen alkalmatlan és méltatlan vagyok a feladatra, mert én „csak” KISZ-tag vagyok, s nekem még fejlődöm kell. Aztán otthonról is kaptam a figyelmeztetéseket. Anyám közvetítette a harmadik szomszédban élő, Bágyból oda férjhez jött asszony megjegyzéseit, üzeneteit, hogy vigyázzak, mert a bágyiak nagyeszűek, és veszélyesek is, mert onnan már kergettek el tanítót, s még papot is. Ugye, „pártunk és kormányunk” politikáját kellett képviselnünk, bevetettek volna minket, hogy szervezzük a kollektív gazdaságot. Megígérték a tanfelügyelőségen, hogy a következő évtől Fancsalba kerülök, ha nem állok a dolgok mellé... Ez a falu arról volt nevezetes, hogy a helyi pártaktivistát, Fancsali Balázst (újsághírben közölte a *Vörös Zászló*) megölte egy elkeseredett helyi kulák, akit – szokás szerint – azért aláztak meg, mert major volt, szóval sok juhot tartott, és ahogy szükséges, hiszen több embert igénylő a feladat, alkalmazottat tartott, pakulárja, eszterenga-hajtója volt... Közben besoroztak katonának. Ekkor is kiderült, hogy valami baj van velem, talán idegi dolog, talán szívprobléma, de azért alkalmasnak találtak. Féltem a következő tanévtől, a Fancsalban rám váró feladatoktól. Az is aggasztott, hogy ha elvisznek katonának, ott vajon milyen alakulathoz kerülök, mennyire fog megerőltető lenni, s hogy bírja majd az állapotom az igénybevételt? Mind azon törtem a fejemet, hogy valahogy szabaduljak ki a szorult helyzetemből, és a hadkötelezettségtől is. Sokat beszélgettünk az akkori bágyi református pappal, Vass Albertnek hívták (nagy Ady imádó volt!), egy neves sóváradi családból származott, lelkész volt az apja is, és itt jött be nekem a szomszédommal, Lakatos Gyulával való barátságom is, aki hathatós tanácsadónak bizonyult. Ő lett egyébként a későbbi karácsonyfalvi lelkész, de akkor még diák volt a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karán... Ők biztattak, így határoztam el, hogy ősszel jelentkezem a teológiára. Felvettek. Nagy lendülettel, lelkesedéssel láttam hozzá a tanuláshoz. Főleg a filozófia, az egyház- és művészettörténet, a retorika érdekelt.

– *Milyen volt a teológiai évfolyam összetétele?*

– A diktatúra besorolása szerint „deklasszált elemek” gyűjtőhelyeként üzemelt. Volt a kollégáim között két pap-gyerek, egy államosított

nagykereskedő fia, több olyan fiatalember, akiket az udvarhelyi és a keresztúri középiskolákból ismertem. Megjegyzem, hogy addig a teológusokat nem vitték katonának, de mire ötödéves lettem, ránk is szemet vetettek. Így kerültem Székelyszentmihályra helyettesítő lelkésznek, mert az ottani papot behívták katonai munkaszolgálatra. Nem hiába mondták, hogy Szentmihály, szegény utas, itt ne hálj! Érezhető volt még ekkor is az Ugronok nyoma. Az egykori birtokukon éltek a volt jobbágyok leszármazottai, úgy nevezték, hogy a zsellérek, és az egykori szabad székelyek ivadékai. A szegényebb rétegből kerültek ki az első kommunisták. Itt tevékenykedett Kádár Balázs tanító, akinek a fia is pedagógus lett – a szomszédos Ülkében volt később igazgató-tanító –, aki a harmincas években konfliktusba keveredett Marosi Mártonnal, az akkori unitárius lelkésszel. A pap kadácsi parasztcsaládból származott, Kádár lelkész családból, és tartotta magát. Működési engedélyt szerzett a hatóságoktól, és román állami iskola szervezésébe kezdett², de olyan sikerrel, hogy néhány családot meggyőzött, hogy térjenek át a református hitre, akik aztán Kisfaludba jártak át istentiszteletre. Úgyhogy én ott egy darázs-fészekbe kerültem. Öt évvel korábban a tanügyi vezetés arra kényszerített, hogy folyamatosan agitáljak. Az unitárius egyház vezetése ekkor pedig arra kért, hogy ne szóljak bele a falu dolgaiba. Teljesen elszigetelődtem. Filiaként tartozott hozzám Bencéd, pontosabban Alsó- és Felső-Bencéd, ahol öntudatos és művelt unitáriusok éltek, olyannyira, hogy a felső településrészen is, amely külön áll – a falu két fele között egy kilométernyi lehet a távolság –, a 19. század közepén a hívek külön templomot emeltek maguknak. Az ottaniak közül került ki a néptanács elnöke, aki azelőtt gépész volt, ma azt mondanánk, hogy iparos-vállalkozó, észlelte a rá leselkedő veszélyt, leadta a felszereléseit az államnak, s mindjárt átnyergelt a kommunistákhoz. Azt hangoztatta, hogy ilyen a világ, ilyen lett a helyzet, s ezt kell csinálni. Szentmihályon az is nehézséget okozott, hogy annak idején a szovjetek befészkeltek volt magukat a parókia épületébe, azt alaposan lelakták, de amikor elmentek a vidékről, a helyiek elhordták onnan minden mozdíthatót, és – feltételezhetően – utána felgyújtották. A templom melletti volt kántori lakot – amely ma is áll – kisajátították, állami iskolát működtettek benne, úgyhogy nekem nem volt lakásom.

2 Bözödi György beszámol erről az eseményről a *Székely bánja* című munkájában.

Eltelt ugyan másfél évtized a háború után, időközben gyűjtöttek a helyiek valamennyi pénzt, elkezdték a paplak felépítését, de akkor még félkész állapotban volt. A gondnoknál kaptam egy szobát, a falu másik felében pedig előfizették nekem az étkezést, hogy ne kelljen sorkosztón élnem. A vasárnapi istentiszteletekre alig járt néhány ember, mert az ideológusok erősen dolgoztak az egyház ellen, mindenféle gyűléseket, aratási-vetési kampányokat szerveztek, hogy a figyelmet eltereljék az egyháztól, és leszoktassák az embereket. Olyan is volt, hogy második harangszó után mentem a templom felé, s amikor haladtam el a bodega mellett, láthattam, hogy ott illogatnak az emberek, mert sokan már saját meggyőződésből is elvadtak közben az egyháztól.

Egy alkalommal esküvő volt. Megtelt a templom. Hirtelen arra gondoltam, hogy kihasználom az alkalmat, és a prédikációmban felteszem a kérdést, hogy miért üresek a templomaink? Elég keményen és szabadon beszéltem, aztán meg is lett a következménye, mert valaki beszámolt az illetékeseknek, hogy én mit tettem. Úgyhogy pár nap múlva a Szekuritáté nyomozni kezdett utánam, hogy én rendszerellenes beszédek tartok, holott csak a templomkerülők ellen kívántam szólni. Hamarosan meglátogatott a vallásügyi inspektor, Péter Árpád³ – „a kommunista püspök” –, s mondta, hogy menjünk el a néptanács-hoz, mert itt háború van. Amikor tárgyalni kezdett a helyi szervekkel, mindjárt kiderült, hogy nekem az a bajom, hogy a kuláklistára került gondnok, a szállásadóm befolyása alatt vagyok, ahonnan úgy szabadulhatok el, ha minél hamarabb befejezik a parókia újjáépítését. A politikai község gyorsan megsegítette a gyülekezetet abban, hogy egy szobát kivakoljanak, s ajtó-ablak is kerüljön rá, hogy én beköltözhessek oda. Majd' megfagytam azon a télen, de legalább a magaméban, pontosabban az egyházéban voltam. Azonban az egyház vezetése, az akkori esperes is igyekezett távol maradni a konfliktusos helyzetektől, nem állt ki a papjaiért kellőképpen. Akkor vitték el a karácsonyfalvi papot, az oklándit, az újfalvit, Gellérd Imrét be is börtönözték. Én igyekeztem nyugodt maradni. Legényember voltam, udvaroltam a tanárnőknek, a tanítónőknek, a helyi tisztviselőknél, akiknek lehetett. Emlékszem arra, hogy a párttitkár megfenyegette az egyik óvónót, hogy vigyázzon a pappal való barátkozással, ne foglalkozzon velem, mert kirúgatja.

3 Péter Árpád egykori iparos, kommunista párttag az illegális idejéből.

Akkortájt történt, hogy a Gagyban szolgáló kollégám kilépett az egyházi szolgálatból, és elment Segesvárra, ahol el tudott helyezkedni. Hamarosan szólt nekem is, hogy mehetek. Én is lemondtam, az esperes pedig a fiatalfalvi unitárius lelkészre bízta a szentmihályiakat, amíg leszerelt az oda kihelyezett kolléga. Tavasszal felvettek szakképzetlen munkásnak a segesvári téglagyárba, de ez tulajdonképpen egy jó lehetőség volt arra, hogy „tiszta lappal”, a munkásosztály gyermekeként indulhassak az új munka mezején. Szakképzési tanfolyamokat szerveztek hamarosan, és én is fennebb léphettem a ranglétrán, mert megtanultam a homlokrakodó kezelését. Közben azon gondolkodtam, hogy ősztől majd visszamegyek a tanügybe, hogy frissítsem fel a jogosultságomat a pedagógiai jellegű továbbképzésre. Azt terveztem, hogy felvételizek Kolozsváron a magyar szakra vagy a filozófiára, és „világi” jellegű egyetemi diplomát szerzek. Az ottani rajoni főtanfelügyelő, Kiss Dénes, aki keresztúri volt, azt javasolta, hogy vállaljak tanítást Sárpatakon, majd úgy iratkozzak be Marosvásárhelyen a tanárképző főiskolára, ahol három év alatt tanári képesítést szerezhettek levelező tagozaton. Az első évben ezt még nem tudtam elintézni, de a következő évben felvételiztem, és a tanítói munkám mellett folytattam román–magyar szakon a tanulást. Mivel szükség volt a pedagógiai gyakorlatra, Héjjasfalvára helyeztettem át magam az 1965–1966-os tanévben. Ott működtem egy évig, mígnem aztán Magyar Lajost, a neves költőt kihelyezték a kolozsvári Babeş–Bolyai Egyetemről oda, és nekem így megszűnt az állásom. Akkor már nős voltam. Mindent elkövettem, hogy valahogy Vásárhely vagy Udvarhely környékén tudjak elhelyezkedni, megállapodni, és erre kínálkozott is lehetőség. Albert Dávid, rajoni tanfelügyelő és Hermann Gusztáv, az udvarhelyi pártbizottság kultúráért felelős referense segített és győzködött, hogy vállaljam el Székelyszentléleken a román–magyar szakos tanári állást, mert ott nekem jó dolgom lesz, és annyit foglalkozhatok a helyi közművelődési élettel, amennyit akarok, vagy amennyit bírok. Úgyhogy 1966. szeptember 15-én délután, egy tehervonattal jöttünk fel Héjjasfalváról, és Udvarhelyről egy Bogárfalvára bűzát szállító teherautóval mentünk ki, hogy ott elfoglaljuk az egyetlen rendelkezésre álló albérleti szobát. Megállapodtunk Szentléleken olyannyira, hogy ma is itt élünk. A családi házunkba 1970-ben költöztünk be. A szolgálati időm 1996-ban telt ki, de én még kilenc évet „ráhúztam”, úgyhogy 2005-ben vonultam végleg

A szentléleki régi iskola épülete

nyugdíjba. Kezdetben román tanítottam, de miután párhuzamos osztályok alakultak, a kolléganőmmel elosztottuk az órákat, ezt követően végig így dolgoztam, részben magyar, részben román szakos tanárként.

- Milyen volt tiszta magyar környezetben román nyelvre és irodalomra tanítani a gyermekeket? Mintha abban az időszakban sikeresebb lett volna, hiszen nem lehetett ennyi bukásról és sikertelenségről hallani, mint napjainkban...

- Jó nyelvgyakorlási lehetőség volt számomra, hogy Segesvár környékén vegyes lakosságú vidéken éltem pár évig. Nemcsak elméletben, hanem a legkülönbélebb szituációkban gyakorolhattam a nyelvet, az élő beszédet. Volt rálátásom, jártas voltam a magam példája révén is abban, hogy honnan eredhetnek a gondok. Folyamatosan az élő nyelvhasználatot szorgalmaztam, ha lehetett, a beszédet, a társalgást, az eredeti nyelven való olvasást. Érdeemes azt is megemlíteni, hogy azokban az évtizedekben a székelyföldi magyar gyermekek külön, a nemzetiségeknek szánt tankönyveket használhatták egészen a nyolcvanas évek közepéig. Akkor adtak ki mindenki számára azonos tananyagot tartalmazó könyveket, amelyek helyett csak az utóbbi időben

kezdték ismét, a részletekre jobban koncentráló újakat kiadni és használni.

- *Ejtsünk pár szót a családról. Hány gyermekük született? Sikerült-e továbbadni a pedagógusi hajlamot?*

- Négy leányunk született. Kezdjük azzal, hogy hárman tanítóképzőt végeztek, de helyettesítőként a negyedik lányom is dolgozott néhány évet a tanügyben, majd a továbbiakban szociális munkásként tevékenykedett, ő most itthon él a faluban. A harmadik leányom, Erzsébet Etéden tanítónő, annak ellenére, hogy közben tanári képesítést is szerzett. A negyedik lányom, Bíborka, óvónő-tanítóképzőt, hitoktató szakot, majd később jogot végzett, és jelenleg ügyvédként dolgozik Kolozsváron. Rózsza, a legnagyobb leányom is Szentléleken tanított egy ideig, de ezzel párhuzamosan elvégezte a gyógypedagógiát, majd – mivel fogyatékos gyermekekkel szeretett volna foglalkozni – a BBTE-n, a pszichológia szakot is. Szatmárnémetiben óvodai és elemi iskolai szinten foglalkozik autista gyermekek tanításával. Egyébként a leányok mindnyájan katolikusok, mert így egyeztünk meg a feleségemmel. Mivel fiúgyermekünk nem született, én maradtam a családban az egyedüli unitárius.

- *Hogyan alakult az élete Szentléleken? Mikor kezdett közművelődéssel, néprajzi kutatásokkal, közösségépítéssel foglalkozni?*

- Én Szentléleken minden voltam ebben a több mint fél évszázadban. A teológiáról hoztam magammal némi zenei előképzettséget, tudtam harmóniumon játszani, tudtam kórust vezényelni, és ezt már Sárpatakon, illetve Héjjasfalván is gyakoroltam. Már az első farsangkor, 1967 februárjában rávettek a kollégák, hogy adjuk elő a *Bújócska* című darabot. Hosszú kihagyás után ekkor tarthattunk mi a faluban „húshagyói bált”. Egyébként a hamvazószerda előtti napokban, a nagybőjt előtti szombaton és vasárnap, illetve hétfőn, egészen húshagyókedd éjfélig egész rendezvénysorozat és több multság tartása volt szokásban. Két évre rá kultúrház-igazgató lettem, és a könyvtárat is rám bízta. Szívesen vettem részt a Kincskereső-mozgalomban, amelyet Beder Tiborék indítottak, illetve a Zsuzsi- és Andris-baba nevű kezdeményezésben. Ezek a pionírokkal tartott tevékenységek igencsak kedvemre valók voltak. Ekkor kezdődött nálunk a népköltészeti értékek

és néprajzi értékkel bíró tárgyak gyűjtése is. Egy időben oda jutottam megint, hogy orvosi igazolást kellett szereznem, ami azt tartalmazta, hogy szellemileg és fizikailag egyaránt túl vagyok terhelve, és nem vállalhatok további feladatokat. Voltak ideológiai jellegű felkérések, amelyeket én nem kedveltem, viszont iskolán kívüli foglalkozások keretében szívesen végeztem a gyűjtőmunkát, amely megmozgatta a gyermekek fantáziáját is...

- *Mikor kezdett körvonalazódni Szentléleken a tájház létrehozásának a szükségessége?*

- A hetvenes évek elejére már annyi anyagunk gyűlt össze, hogy nem tudtuk hol tárolni. A régi iskola pincéjében alakítottunk ki raktárt, majd amikor felépült az új iskola, az egyik emeleti osztályteremben hoztunk létre kiállítást. Közben felfedeztem, hogy van egy elhagyott régi ház, amelyről tudtam, hogy el fogják bontani. Elmentem az akkori alpolgármesterhez, Geréb Domokoshoz, aki a farkaslaki néptanácsnál volt hivatalban, s mondtam, hogy vigye a témát a képviselőtestület elébe. A tanácsosok egyetértettek az elképzeléssel, de ragaszkodtak

A Múzeumház háttérben a templommal

volna ahhoz, hogy amennyiben sor kerül a vásárlásra, akkor Farkaslakán hozzuk létre a múzeumot. A farkaslaki tantestületben dolgozó kollégák is ehhez a változathoz ragaszkodtak, hiszen már akkor is körzeti volt az iskolavezetés, és mi hozzájuk tartoztunk. A szentléleki szülők azonban ragaszkodtak az én elképzelésemhez, hogy amennyiben megvesszük ezt a stílusos régi lakóházat, akkor azt a templom előtti telken kell felépíteni, mert ott jól megközelíthető, ugyanakkor látványos is lesz. A telek valamikor az egyházé volt, faiskolának használták korábban, de akkor községi célokra sajátították ki. Sor került a vásárlásra, sőt, székely kaput is vettünk elébe. Két idevalósi fiatal mérnök, Sente Gyula és László ingyenesen elkészítették a terveket, majd a megyei jóváhagyás is megérkezett. Mivel sok ács- és kőművesmester élt a faluban, viszonylag könnyen felépült a ház, és sor került az udvar rendezésére is. Hamarosan ránk szállt az állambiztonság, hogy amikor tartjuk az avatóünnepséget, egyúttal ünnepeljük meg Románia függetlenségi évfordulóját is... Különböző ötletekkel rukkoltak elő, hogy milyen legyen a népviselet – legyen a gyermekeken bundasapka, eresszék ki az ingüket –, és milyen táncokat és énekeket adjunk elő, hiszen jön a televízió. Még arra is javaslatokat tettek, hogy cseréljük ki a házban található kerámiákat. Ez az ünnepi műsor, amelyet nekünk előírtak, nem maradhatott el. Készített felvételt az RTV magyar adása is, de az helyénvaló volt. Így működöttünk a hetvenes-nyolcvanas években. A rendszerváltozás után létrehoztuk a Vadrózsák Művelődési Egyesületet, később társultunk ugyan az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesülettel (EMKE), de a függetlenségünk mindvégig megmaradt. A Csiki Székely Múzeum, a gyergyószentmiklósi Tarisznyás Márton Múzeum és a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum vezetése úgy döntött 1990 után, hogy a körzetükben levő néprajzi gyűjteményeket – akkor még nem beszéltek tájházakról – felügyelik, és valamilyen formában segítik a működésüket. Ez részben valamekkora fizetést jelentett a működtetőnek, illetve alkalmanként elvégezték a ház és a gyűjtemény fertőtlenítését, illetve a karbantartási, konzerválási munkálatokat is. Néhány évvel ezelőtt a múzeum fenntartója, Székelyudvarhely önkormányzata úgy döntött, hogy nem foglalkozik a város közigazgatási határain kívül eső objektumokkal. Egyébként volt is egy erre vonatkozó határozat a prefektúra részéről, amely nem annyira szakmai, hanem inkább gazdasági jellegű volt, és takaré-

kosságra, feladatok átruházására kényszerítette az intézményeket. Hivatalosította a község a belépőjegyet, amely arra szolgált volna, hogy fenntartsuk a tájházat. Ha nem jött volna tavaly tavasszal a koronavírus-járvány, akkor ilyen formában tudtunk volna működni.

– *Van-e lehetősége arra, hogy a tájházat, illetve a Vadrózsák Kulturális Egyesületet átadja valakinek?*

– Nem sikerült az utódnevelés. Az egyik leányom vállalhatta volna, de még nem tette meg. Van egy néprajzot végzett unokám, aki – sajnos – évek óta Németországban dolgozik, nem hajlandó ezekkel a témákkal foglalkozni. Ezek lettek volna a lehetőségeim a családon belül. Volt egy kolléganőm, aki hozzáértő volt, felkészültséggel is rendelkezett, de időközben férjhez ment Székelyudvarhelyre, ő sem vállalta. Az alpolgármesterünk, Geréb Péter öccse fakonzerválást és restaurálást tanult. Eredményesen gyakorolja is ezt a foglalkozást. Talán ő is alkalmas lenne, de még nem jelezte a szándékát.

A Múzeumházban

- *Mennyi anyaguk van raktáron?*

- Időnként cserélni kellene a házban lévő berendezéseket és a kellékeket bizonyos koncepciók mentén. És pályáznai, forrásokat szerezni ahhoz, hogy a hagyományos portán további épületek jöjjenek létre. Csúrt kellene építeni. Elküldtem a tervet a megyei műemlékvédelemhez, de nem hagyták jóvá. Azt a választ kaptam, hogy van Csíkszeredában tervezőiroda, az majd megtervezheti nekünk népi modorban az épületet, ha eldöntöttük, hogy mit szeretnénk benne végezni: hogy gazdálkodni szeretnénk-e, népi mesterségek terén vezetnénk foglalkozásokat vagy pedig kiállításokat. A kapu felújítását annak idején Kovács Piroska segítségével sikerült végigvinnünk, az utolsó általa vezetett projekt volt, hiszen gyakorlatilag az értékörző tevékenység közben hunyt el a kezünk között, amikor tartottuk az ünnepélyes átadót. Én abban bízom, hogy amennyiben lesz egy új vezetés, akkor kerül valamennyi pénz a községtől, a megyétől is, és amennyiben szükséges, további források is szerezhetők a román és a magyar állam különböző kiírásaiból, de akár uniós forrásokból is. Én már a 85. életéveimet taposom, nem nekem való az utazgatás, a tervezésekkel járó feszültség és a forráshiánnyal való kínlódás. Én sok mindent elképzeltem és felépítettem életem során, aktív pedagógusként, kultúraszervezőként, de azt is elmondhatom, hogy nyugdíjas életem két évtizedét is megfeszített munkával töltöttem. Ami még fontos, van néhány olyan kutatási témám és félkész dolgozatom, amelyeket be kellene fejezmem. Bizonyos szintű ambíciók még működnek bennem ma is.

- *Ejtsünk pár szót a köteteiről, az egyéni publikációiról, hiszen körülbelül 20 tanulmányát számoltam össze a minap folyóiratokban és antológiákban, 4 önálló könyvet, 3 ön által szerkesztett emlékkönyvet és monográfiát, ezenkívül pedig igen gyakran bukkan fel a napi sajtóban is – tulajdonképpen 1971 óta publikál –, mindezekén túl pedig kiállításokat is rendezett, illetve kezdeményezett néhány néprajzi jellegű konferenciát is...*

- Már teológushallgató koromban kapcsolatba kerültem Faragó Józseffel és dr. Kós Károllyal, akik időnként előhozakodtak egy-egy témával. Például kíváncsiak voltak arra, hogy él-e még Székelypálfalván a túróborító és a dézsakészítés mestersége, vannak-e imitt-amott

Osztálytársakkal 2011-ben, bal szélén Balázsi Dénes

zsúpfedeles házak vagy csűrök. A tanári államvizsga-dolgozatom is a néphagyományok őrzéséről szólt, és az egyes fokozatomhoz készült tanulmányom úgyszintén. Én a zsúpfedést annyira komolyan vettem, hogy bejártam és körbefényképeztem Udvarhelyszék félreeső falvait, Siklódra is eljutottam, leírtam a hozzá járó szakmai, néprajzi és történelmi vonatkozásokat is... Tulajdonképpen azóta folyamatosan dolgozom néprajzi-szociográfiai, helytörténeti témákban. Sokat foglalkoztam a Nyikó mentével, a Sóvidékkel és – természetesen – a saját forrásvidékemmel, a két Homoród mentével is.

- Pillanatnyilag milyen munkán dolgozik? Milyen közeli és távlati tervei vannak?

- Sok elkezdett és félbemaradt munka vár. Ha a Gondviselő erőt és egészséget ad, talán némelyiket be is fejezem. Olyan fiatalokkal szeretek szóba állni, akik kérdeznek és választ várnak a felgyűlt tapasztalataimból. Én pedig szívesen adok és segítek, amíg bizalommal hozzám fordulnak.

Nagy Emőke

A NAGY SZENT CSALÁD KULTUSZA A KÉSŐ KÖZÉPKORI MAGYARORSZÁGON, ÉS ANNAK SZÉKELYFÖLDI VONATKOZÁSAI

A középkorban az egyik leggazdagabb szentkultusz Szent Anna alakja körül alakult ki. Mária édesanyjának, azaz Jézus nagyanyjának népi kultusza leginkább a termékenységhez kapcsolódott, és pogány elemeket is tartalmazott. A polgárság és a nemesség körében Annát anya, nagyanya és matriarcha mivoltában tisztelték. A népi Anna-kultusz az idők során több mondával is egybemosódhatott, ilyen az erdélyi Szent Anna-tó legendája, mely valószínűleg újkori keletű. A magyar néphagyomány Kedd asszonyaként is nevezi Szent Annát, életének fő eseményeire – születésére és halálára, illetve Szűz Mária születésére – emlékeztetve. A középkor végétől a keddet a szent tiszteletének ajánlották.

Szent Anna a késő középkor folyamán a család és a nemzetség oltalmazójává vált: mint matriarchában, benne látták ugyanis Jézus tágabb értelemben vett családjának magvát. Mivel későn részesült gyermekáldásban, ezért a vajúdó nők, a terhes asszonyok patrónájaként is tisztelték, de pestis idején is imádkoztak hozzá. A barokk korban a jó halál patrónájaként is számon tartották, valószínűleg annak köszönhetően, hogy halálakor a kis Jézus jelen volt halálos ágyánál.

A LEGENDÁK EREDETE

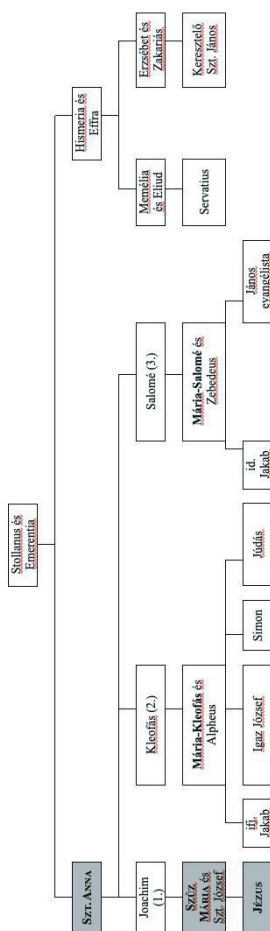
Mária szüleinek, Annának és Joachimnak a nevét első ízben Jakab protoevangéliuma említette az i. sz. 2. században. A hivatalosan elfogadott (kanonizált) evangéliumok hiányosságait „kipótló” protoevangéliumot jól ismerték a keleti kereszténységben. A mű hatékonyan népszerűsítette a Mária gyerekkoráról szóló történeteket, és megteremtette a Szűzhöz kapcsolódó liturgikus ünnepeket. Nyugaton a protoevangélium latin fordítása Pszeudo-Máté evangéliumaként vált ismertté 550–700 között.

A történet szerint Anna és Joachim idős házaspárként siratta meddőségét. Joachim áldozatot akart bemutatni a jeruzsálemi templomban, de terméketlensége miatt a főpap visszautasította őt. Joachim szegényében nyája és pásztorai körében keresett menedéket. Anna is gyermekáldásért imádkozott: „Atyáink Istene, könyörülj meg rajtam, hallgasd meg könyörgéseimet, ahogy megáldottad Sárának méhét, és megadtad neki a fiát, Izsákot! [...] Jaj nekem, mihez is lettem én hasonlónak? Nem lettem én olyan, mint az ég madarai, mert még az ég madarainak is vannak fiókái előtted, Uram.”¹ Isten meghallgatva a fohászt, gyermekáldásban részesíti az idős házaspárt. Mindkettőjüknek angyal adja hírül a gyermekáldást, Annának a kertjében, Joachimnak a pusztában, nyája őrzése közben. Az idős házaspár a jeruzsálemi Aranykapunál találkozott.

A 12. században elkezdődött szeplőtelen fogantatás körüli heves vitákban szerepelt Anna, a Szűz anyja is. Mária fogantatása képezte ugyanis az egyik vitapontot. A teológusok azon vitakoztak, hogy mikor mentesült az eredeti bűntől: az angyali üdvözlés pillanatában, Anna méhében, vagy még előtte megfogásakor. Ugyancsak vita folyt Anna három házasságának története körül (ún. trinubium legenda). Az említett ősapokrif ugyanis nem foglalta magában ezt a történetet: a legendát először a 9. században jegyezte le egy Auxerre-i Haymo nevű bibliakommentátor. A szerző a Jézus testvéreire vonatkozó újtestamentumi utalást magyarázva arra a következtetésre jutott, hogy Annának valójában három Mária nevű lánya volt, akik különböző házasságokból születtek, és az ő fiaikat neveznék az evangéliumok Jézus testvéreinek.

Az ősi héber törvények előírták, hogy a férj elhalálása esetén fivérének feleségül kell vennie az özvegyet (ez volt a levirátus intézménye, amelyet számos más nép is ismert). A kései kommentátor szerint Joachim halála után Anna férje öccséhez, Kleofáshoz ment férjhez, majd az ő halála után a harmadik testvérhez, Saloméhoz. A második házasságból született Mária Kleofás Alpheusszal házasodott össze, és ő adott életet az ifjabb Jakabnak, Igaz Józsefnek, Simonnak és Júdásnak. A harmadik Mária Zebedeushoz ment férjhez és megszülte

1 Vanyó László (szerk.): *Apokrifek*. Budapest, 1988, Szent István Társulat, 329. p.

1. kép. Szent Anna és rokonai: a Nagy Szent Család.

az idősebb Jakobot és János evangélistát. A jövődöbéli apostolok tehát e legenda szerint tulajdonképpen Jézus unokatestvérei voltak (1. kép).

A késő középkorban számos értekezés cáfolta Anna három házasságát. Ugyanebben az időszakban alakult ki a két fő irányzat Mária megfogánása ügyében: a magukat makulistának nevezők (főleg domonkos rendiek) azt vallották, hogy jóllehet Mária az emberiség törvényeinek megfelelően bűnben fogant, ám megszabadult a tisztátalanságtól, amikor megszentelt lelke kapcsolódott a testéhez Anna méhében.² Ezzel szemben a ferencesek (immakulisták) azt tanították, hogy Mária az eredeti bűn, azaz szexuális vágy nélkül fogant, vagyis Isten kivételt tett Mária esetében. A ferences Duns Scotus³ szerint Jézus megváltó cselekedete előre mentesítette őt minden bűn alól.

Anna meddősége és a protoevangélium elbeszélése, miszerint idős korában, isteni kegyelem révén született meg lánya, Mária, nehezen volt összeegyeztethető a trinubium

2 Carlo Balić: The Medieval Controversy over the Immaculate Conception. In Edward Dennis O'Connor: *The Dogma of the Immaculate Conception. History and Significance*. Paris, 1958, South Bend: University of Notre Dame Press, 161–213. p.; Mirella Levi D'Ancona: *The Iconography of the Immaculate Conception in the Middle Ages and Early Renaissance*. New York, 1957, College Art Association of America and Art Bulletin, 5–11. p.

3 Johannes Duns Scotus: *Lectura in librum tertium Sententiarum. Opera Omnia*, vol. 20, d. 3, q. 1. Vatican City, 2003, 119–138. p.

legendával. A három házasságról és a többszöri gyermekáldásról szóló történet ugyanis megkérdőjelezte Jézus anyjának isteni csoda révén történő fogantatását. E legenda mégis belekerült egyes népszerű prédikációgyűjteményekbe, s rajtuk keresztül a késő középkori irodalom részévé vált. Anna három házasságának története különösen a német nyelvterületen terjedt el a 15–16. században.

AZ ANNA-KULTUSZ KEZDETEI

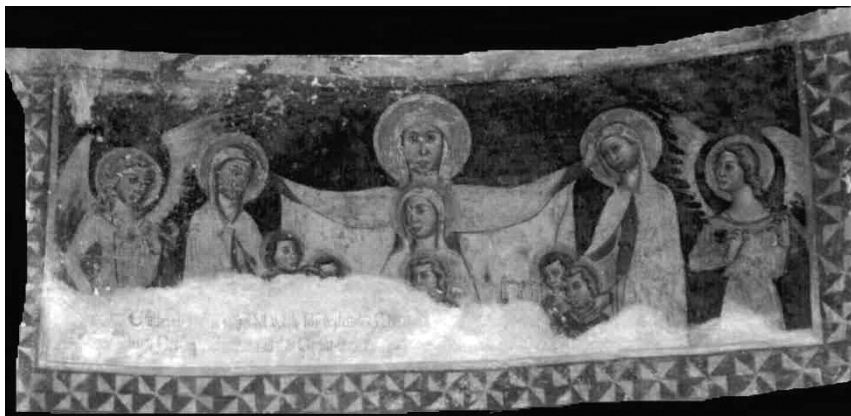
Szent Annának Jusztiniánusz császár építtetett elsőként templomot Konstantinápolyban Kr. u. 550 körül. Ezt követően Jeruzsálemben is emeltek templomot a tiszteletére. A keleti egyházban alakultak ki az Annához kapcsolódó első liturgikus ünnepek is. A korai periódusban a szent elsősorban anyai szerepében jelent meg.

Bár Mária születését már a 7. századtól ünnepelték Rómában, anyja tiszteletének emlékeivel a 12. század előtt csak elszórtan találkozunk a nyugati kereszténységben. A szent kultuszát valószínűleg a muzulmán hódítók elől menekülők hozták magukkal, akik közül egyesek fontos egyházi pozíciókba kerültek. A kereszties háborúkból hazatérők pedig Anna-ereklyéket hoztak magukkal, s ez számos Anna-templom, -kolostor és -kápolna alapításához vezetett. Fejkendője Apt katedrálisába, fejereklyéje pedig Chartres székesegyházába (mindkettő Franciaországban), illetve Düren kolostorába (Németország) került, amitől ezek zarándokhelyekké váltak. A francia és a német nyelvterületen virágzó Anna-kultusz bontakozott ki a 14–16. század folyamán. Terjesztésében mind a hagyományos rendek (bencések, ciszterciek, karmeliták), mind a koldulórendek (ferencesek, domonkosok) aktívan közreműködtek. A népszerű szent ünnepe azonban viszonylag sokára, csak 1481-ben került be a katolikus Európa ünnepi kalendáriumába, amikor IV. Sixtus pápa hivatalossá tette azt. Július 26-ra a naptárreformer XIII. Gergely pápa rögzítette az Anna napot 1584-ben.⁴

4 A Szent Anna kultuszról és ikonográfiáról általában: Virginia Nixon: *Mary's Mother. Saint Anne in Late Medieval Europe*. Pennsylvania, 2004, College Art Association of America and Art Bulletin; Kathleen Ashley-Pamela Sheingorn: *Interpreting Cultural Symbols. Saint Anne in Late Medieval Society*. Athens, 1990, The University of Georgia Press; Beda Kleinschmidt: *Die Heilige Anna, ihre Verehrung in Geschichte, Kunst und Volkstum*. Düsseldorf, 1930, Druck und Verlag von L. Schwann; Paul-Victor Charland: *Le culte de Saint Anne en Occident, second période: De 1400 (environ) à nos jours*. Quebec, 1921, Imprimerie Franciscaine Missionnaire.

SZENT ANNA ÉS A MAGYAROK A KÖZÉPKORBAN

A középkori Magyarországon ugyanúgy jelen volt Szent Anna tisztelete, mint Európa északi és nyugati részein. A források szegényes volta miatt nehezen lehet teljes képet kapni a szent hazai kultuszáról, de jelenlétét bizonyítják az oltár- és kápolna-alapítások, valamint egyes településeknek és templomoknak a szent oltalmába való ajánlása. Ennek emlékét máig őrzi néhány falunév: Szentanna (ma Liptovská Anna, Szlovákia), Marosszentanna (Sântana de Mureș, Románia,) és Nyárászentanna (Sântana Nirajului, Románia) egyaránt a 14. században kapta védőszentje nevét.

2. kép. Nagy Szent Család, Marosszentanna, Románia, 14. század.

(Forrás: <http://www.kutyahon.de/erdelyi.templomok/marosszentanna/index.htm>)

Számos kápolnát, plébániát is ajánlottak a szent védelmébe középkori városainkban: az erdélyi Bánffyhunyadtól és Gyulafehérvártól a tolnai Ozorán keresztül a horvátországi Samoborig és a felvidéki Sztáraig. Népszerű patrónája volt Anna a céheknek és vallási társulatoknak is. Kultuszának terjesztésében kezdetben különösen a remeterendek és a klarissza apácák buzgólkodtak. A korai alapítások sorába ékelődik a klarisszák váradi Szent Anna kolostora 1338-ból. Ezenkívül ugyancsak a klarisszáknek Sárospatakon is volt Szent Annának dedikált kolostora 1385-ből. Ugyanebből az időszakból származik az Ágoston-remeték

esztergomi (kb. 1272), siklósi (kb. 1343), újlaki (Ilok, Horvátország, kb. 1343), valamint a pálosok hangonyi (1368) kolostora.⁵

A ferences jelenlét és a kultusz terjesztése több ízben is megfogható ebben az időszakban. Báthori András, Várad püspöke (1329–1345), alapította 1340-ben a klarisszák váradi Szent Anna kolostorát.⁶ Bunyitay Vince szerint Báthori András, mielőtt még püspökké szentelték volna, a váradi katedrális kanonoka volt, ezután pedig a budai prépostság feje lett, ami lehetőséget adott Károly Róbert milliójének a megismerésére. Ez idő tájt a királyi család a ferences rendet támogatta.⁷ Valószínűleg ennek tudható be a későbbiek során az, hogy püspökként Báthori András a ferences szellemiség értelmében kolostort alapított a klarissza nővéreknek. Ugyancsak Váradon a Szent László katedrálisban Szent Annának dedikált oltár felállítására is sor került 1333-ban.⁸ Mindezen alapítások mellett még meg kell említenünk Bánffihunyadot, ahol kápolnát építettek a szent tiszteletére.⁹ Gyulafehérváron a katedrálisban kapott oltárt a 16. század elején, Várday Ferenc (1514–1525) püspök pedig kápolnát ajánlott a védelmébe, ami egyben temetkezési helyül is szolgált.¹⁰

Akárcsak Váradon, a ferencesek Marosvásárhelyen és vonzáskörzetében is jelen voltak.¹¹ Az 1316-ban alapított ferences kolostornak nagy kulturális hatása volt a 13–14. században.¹² Olyan irodalmi munkák születtek itt, mint például a Teleki-kódex, ami tizenhét fejezetet szentel

5 Magyar vonatkozásban a középkori Szent Anna kultuszról és ikonográfiáról: Nagy Emőke: *Narrative and Visual Sources of Saint Anne's Cult in Late Medieval Hungary (14th and 16th centuries) in a Comparative Perspective*. Doktori disszertáció. (Babeş-Bolyai és Eötvös Loránd Tudományegyetem). Kézirat. Kolozsvár-Budapest, 2015.

6 Bunyitay Vince: *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig*. III. Nagyvárad, 1883, 129–130. p.

7 Bunyitay: i. m. I. 172–181. p.

8 Bunyitay: i. m. III. 43. p.

9 Entz Géza: *A gyulafehérvári székesegyház*. Budapest, 1958, Akadémiai Kiadó, 186–187. p.; uő: *Erdély építészete a XIV–XVI. században*. Kolozsvár, 1996, Erdélyi Múzeum-Egyesület Kiadása, 164., 529. p.

10 Entz: *A gyulafehérvári... 205. p.*; Bunyitay Vince: *A gyulafehérvári székesegyház későbbi részei és egy magyar humanista emlékezete*. Budapest, 1940, Magyar Tudományos Akadémia, 27–30. p.

11 Carmen Florea: *The Cult of the Saints in Late Medieval Transylvania (14th–16th centuries)*. Doktori disszertáció. (Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Történelem és Filozófia Kar). Kézirat. Kolozsvár, 2013, 135. p.

12 Karácsonyi János: *Szent Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig*. 2 köt. Budapest, 1922–1923, Magyar Tudományos Akadémia, 203–205. p.

Szent Anna legendájának. Ez a legteljesebb középkori Szent Anna legendánk. Rövidebb változatai a legendának megtalálhatóak a Kazinczy- és Érdy-kódexben a 16. században.¹³ Emellett a kultusz terjesztésére bizonyíték Marosszentanna patrocíniuma, ahol a Nagy Szent Család egy korai ábrázolása maradt fenn a szentélyben a 14. századból.

A Szent Anna személye, illetve a Mária fogantatása körüli teológiai vitáknak a magyarországi prédikációkban és legendákban is fennmaradtak a nyomai. A 15. század végéről két híres ferences prédikátor, Temesvári Pelbárt és Laskai Osvát gyűjteményeiben találunk több, Szent Annának dedikált prédikációt. Egyik prédikátor sem tért ki Anna három házasságára részletesen, és nem láttak problémát a három házasság legendájában sem. Osvát feltűnően közönyösen viszonyult az ellentmondó hagyományokhoz: „Ha Anna még tíz lányt szült volna, mindegyiket Máriának nevezte volna el, csupán az első kedvessége miatt” – írta.¹⁴

A TELEKI-KÓDEX ANNA-LEGENDÁJA¹⁵

Szent Anna legendája szabadolvasmányként szerepelt a kolostori irodalomban. A Marosvásárhelyen másolt Teleki-kódex¹⁶ Anna-legen-

-
- 13 Katona Lajos: A Teleki-kódex legendái. In Gyulai Pál (szerk.): *Értekezések Nyelv és Széptudományok Köréből*. XVIII. köt. 10. sz. Budapest, 1904, Magyar Tudományos Akadémia, 1–30. p.
 - 14 Nagy Emőke: Szent Anna legendája Temesvári Pelbárt és Laskai Osvát sermóiban. *Aetas*, XXIX. évf. (2014) 1. sz. 141–151. p.; uő: „Had She Born Ten Daughters, She Would Have Named Them All Mary because of the Kindness of the First Mary.” *St. Anne in the Sermons of Two Late Medieval Hungarian Preachers*. In Gecser Ottó (szerk.): *Klaniczay Gábor Festschrift*. Budapest, 2011, CEU Press, 273–283. p.
 - 15 Nagy Emőke: Szent Anna kultuszának jegyei a Teleki-, Kazinczy- és Érdy-kódex alapján. In Egyed Emese – Pakó László – Weisz Attila (szerk.): *Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. szakosztályában. Certamen I.* Kolozsvár, 2013, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 35–49. p.; uő: The Reception of Saint Anne’s cult in the Hungarian Ecclesiastical Environment: Her Legend in Codices. In Elena Ene Draghici-Vasilescu (szerk.): *Devotion to St. Anne in Texts and Images: From Byzantium to the Late European Middle Ages*. London, 2018, Palgrave Pivot, 55–82. p.; uő: Motherhood and Sanctity in the Cult of Saint Anne: the reception of the Saint’s legend based on her earliest sources from Medieval Hungary: the Teleki-, Kazinczy- and Érdy codices. *Colloquia*, XVI. évf. (2009) 22–44. p.
 - 16 Volf György (szerk.): *Teleki-kódex*. Budapest, 1884, Nyelveléktár XII. 1–149. p. A kritikai kiadása a kódexnek (Nyelveléktár) tartalmazza a kódex eredeti lapszámozását. Jelen tanulmányban a kritikai kiadás lapszámozását és sorszámát használtam.

dája a legkorábbi és legteljesebb Anna-legenda. A Kazinczy-kódex¹⁷ Anna-legendája úgyszintén ferences közegben íródott. Mindkét kódexet a 16. század elején másolták, az Anna-legendák forrása az ún. *Legenda sanctissimae matronae Annae*, Anonymus ferences munkája, ami 1496-tól terjedt több kiadásban Nyugat-Európában.¹⁸

Az Érdy-kódex¹⁹ Anna-legendájának forrása az Arany legenda, vagy Temesvári Pelbárt Anna-prédikációja, aki a maga során az Anna-legendát vette alapul. A Karthauzi Névtelennek tulajdonított munka, ami a legteljesebb fennmaradt legenda- és prédikációgyűjtemény, feltehetően tágabb közönségnek szólt, amire a kódex prológusába foglaltak alapján következtethetünk (lövöldi laikus testvérek, több rendbéli apácák).²⁰

A célközönség és szerzőség figyelembe vétele a téma társadalomszempontú megközelítését teszi lehetővé. E megközelítés alapján a szent kultuszának különböző vonatkozásait értelmezhetjük: mit jelenthetett egy apáca, begina, laikus testvérek számára legendájának, csodájának olvasása? Ugyanezt a megközelítést teszi lehetővé a legendák tartalmi összevetése, illetve kérdésfelvetésként azt kell megválaszolnunk: milyen modellt szolgáltatott a szent eme olvasóközönségnek?

A Teleki-kódexet egy ferences prédikátor (Sepsiszentgyörgyi Ferenc fráter) és valószínűleg több harmadszerzetbeli húgok/beginák másolták (1525–1531) Marosvásárhelyen (a kódex tartalmazza a harmad-

17 Kovács Zsuzsa (szerk.): *Kazinczy-kódex 1526–1541. A nyelvemlék hasonmása és betűhű átírata bevezetéssel és jegyzetekkel*. Budapest, 2003, Régi magyar kódexek XXVIII. 39–58. p. A kódex kritikai kiadása feltünteti a lapszálon a mű eredeti lapszámozását. Jelen tanulmányban a kritikai kiadás lapszámát és sorszámát használtam.

18 Anonymus Ferences: *Legenda sanctissime matrone Anne genitricis Virginis Marie matris et Hiesu Cristi avie*. Lipcse, 1497. (://tudigit.ulb.tu-darmstadt.de/show/incii-236/0001) (letöltve 2011.05.11); Katona: A Teleki-kódex legendái. 1–30. p.; Horváth János: *A magyar irodalmi műveltség kezdetei Szent Istvántól Mohácsig*. Budapest, 1931, Magyar Szemle Társaság, 214–215. p.

19 Volf György (szerk.): *Érdy-kódex*. Budapest, 1876, Nyelvemléktár V. 144–150. p. A kódex kritikai kiadása feltünteti a lapszálon a mű eredeti lapszámozását. Jelen tanulmányban a kritikai kiadás lapszámát és sorszámát használtam.

20 A Karthauzi Névtelen által írt latin nyelvű prológus az első ars poetica, amiről tudomásunk van a magyar irodalomban. Az író megnevezi célját a kódex prológusában, miszerint azon különböző rendből származó laikus testvéreket és apácákat szeretné segíteni, akik nem tudnak latinul. *Érdy-kódex*, XXIII–XXIV.; Madas Edit (szerk.): *A Néma Barát megszólal. Válogatás a Karthauzi Névtelen beszédeiből*. Budapest, 1985, Magvető Könyvkiadó, 11–12. p.

szerzetbeli húgok reguláját).²¹ A szerzőséget támasztják alá a régészeti, történeti kutatások, miszerint a késő középkorban Marosvásárhely jelentős ferences kulturális központ volt, ahol ferences kolostor, valamint begina rendház működött.²² A késő középkorban az ún. harmadszerzetbeli húgok/beginák hasonló szabályzat alapján éltek, akárcsak a klarisszák.²³ Emiatt ugyanazon olvasóközönségnek számítanak az Anna-legendák szempontjából.

Milyen üzenete lehetett tehát az Anna-legendáknak kolostori környezetben?

A Teleki-kódex Szent Anna-legendája (17 ún. könyvre van osztva) a Mária-zsoltárok sorába ékelődik. A 15. század végi Anna-legendaváltozatoknak megfelelően a történet Anna édesanyja, Emerentia látomásának elmesélésével kezdődik, aki, habár apáca szeretett volna lenni, a Karmel hegyi látomás hatására, miszerint szent utódai lesznek, lemondott a szerzetesi életéről, és a házasság életét választotta. „[E] megmutatott fa, látásra szépségös, a szíz szent Emerencia asszonnak fénylő tisztaságát példázza, és az ő szent szándékát mindenkoron az Istennek akarattjára mondja... az ő leányát, szent Anna asszont, ő tőle születendőt példázza, mely szent Anna asszontul, egy virág hozattatik, avagy születtetik, mely malasztal teljes leszön... az édes szíz Mária, örökkön örökké szeplőtelen marad meg, a virágtul kedig, a szíz Máriátul, az édességes gyömolcs, Istennek fia”.²⁴

- 21 *Teleki-kódex* 400–401. p.; Horváth János foglalkozik a szerzőséggel tanulmányában. Lásd Horváth: *A magyar irodalmi műveltség kezdetei*. 146. p. További munkák általánosabban fogalmaznak: Madas Edit: *Írás, könyv és könyvhasználat a középkori Magyarországon, 1000–1526*. In Madas Edit – Monok István (szerk.): *A könyvkultúra Magyarországon, a kezdetektől 1800-ig*. Budapest, 2003, Balassi Kiadó, 67. p.
- 22 Karácsonyi János: *Szent Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig*. Budapest, 1922–1923, Magyar Tudományos Akadémia, I. köt. 203. p., II. köt. 114–116. p.; Boros Fortunát: *Az erdélyi ferencrendiek*. Kolozsvár, 1927, Szent Bonaventura, 13–47. p.; Soós Zoltán: *The History of the Târgu Mureș Franciscan Friary. A Comparative Study of the Transylvanian Franciscans Architecture*. Magiszteri dolgozat. Kézirat. Budapest, 2000, Közép-Európai Egyetem, 15–28. p.; John R. H. Moorman: *Medieval Franciscan Houses*. New York, 1983, Franciscan Institute Publications History Series IV. 290. p.
- 23 John R. H. Moorman: *A History of the Franciscan Order from its Origins to the year 1517*. Oxford, 1968. Reprint, Oxford, 1998, 560–568. p.
- 24 *Teleki-kódex*, 278/23–32. p. A kritikai kiadásra alapozva átírtam az elemzett kódexbeli szöveget a mai helyesírási gyakorlatnak megfelelően. A kutatók által elfogadott módszert követtem, miszerint érthetőbbé kívántam tenni a szövegeket: e. g. c-k, ŷ-i, z-sz, n-ny stb. Ezúton meg szeretném köszönni Gábor Csillának, hogy segített a szövegek átírásában.

A második fejezet²⁵ Anna gyerekkorát és példaadó életét mutatja be. A szerző megindokolja Anna első házasságát, miszerint Joachimhoz nem bujaságból fakadóan, hanem az emberiség törvényeinek engedelmességgel ment férjhez. A történet kevés részlet kivételével²⁶ megegyezik a Pseudo-Máté evangéliumában elmondottakkal; gyermektelen házasságukat, Joachim áldozatát a templomban, az angyali üdvözlést, a találkozást az Aranykapunál és Mária születését különböző fejezetekben részletezi a szerző (III-V)²⁷.

A következő fejezetek (VI.,²⁸ VII.)²⁹ Anna három házasságának történetét mutatják be. Joachim halála után a megözvegyült Anna férjhez megy elhunyt férje testvéréhez, Kleopháshoz, majd az ő halála után, a harmadik testvérhez, Salomáshoz. Jóllehet a zsidó törvény értelmében az özvegynek férjhez kell mennie az elhunyt férj testvéréhez, a legendában az eseményt az angyal híradása indokolja meg: Annának további két Mária lánya fog születni, akiknek utódai lesznek a jövőbeli apostolok. A második férj halála után Anna Isten szolgálatába ajánlja magát, de ebbéli terve újra meghiúsul, az angyal intő szava miatt, miszerint további Mária nevű lánya fog születni, és ne szégyenkezzen amiatt, hogy újra házasságra lép. A legenda szerzője, illetve másolója többszörösen kihangsúlyozza, hogy Anna nem csupán engedelmességgel a zsidó törvényeknek, hanem különleges megtiszteltetésben van része, mivel isteni terv részévé válhat.

A legenda szerint Anna példaadóan neveli lányait: „az isteni tisztességet a penitenciatartásnak gyakorlásába megtartani...”³⁰, illetve: „a szentségös vén Tóbiásnak példájával tanítá az ő leányit az ő gyengeségös korokba, állapotokba Istent mindenöknek fölötte félniök, ájtatossággal imádkozniök...”³¹

25 Uo. 281–283. p.

26 Veres Anna tanulmányában összeveti tartalmilag a Jakab-féle ősevangéliumot (Pseudo-Máté evangéliuma erre épül) a Teleki-, Kazinczy- és Erdy-kódex Anna-legendáival. Nem veszi figyelembe azonban a közvetlen forrását a Teleki- és Kazinczy-kódex Anna-legendáinak, az Anonymus Ferences által írt *Legenda sanctissimae matronae Annae*-t. Lásd Veres Anna: Szent Anna alakja a Jakab-féle ősevangéliumban és három kódexünkben. *Sermones Compilati, Plaustrum*. III. (file:///F:/Sermones%20compilati%20-%20Plaustrum%20III.htm)

27 *Teleki-kódex*, 283–291. p.

28 Uo. 291–293. p.

29 Uo. 293–297. p.

30 Uo. 295/22–23. p.

31 Uo. 295/23–26. p.

Szent Anna jellemét a bölcs anya képe mellett, a korabeli szentek körében is megtalálható példákkal egyéjszít ki a szerző: bűnbocsánat, éjszakai ima, önsanyargatás, böjt, szegények, betegek segítése (elsősorban a pestisben szenvedőké):³² „...demaga bízék Istenbe, állhatatos vala, a parancsolatoknak megtartásiban, és imádságokba, éjjel, és nappal, gyakorlatossággal az éjeket könnyhullatásokkal költi vala el... némikoron testét öztöverítvén, böjtöl vala, némikoron az szegényöknek kegyes szolgálatokat teszön vala... korokkal, betegökkel, és poklosokkal bánik vala, és megförozti vala őket...”³³

Anna leszármazottait, akárcsak Emerentia esetében, egy fa képében mutatja be a szerző: „...e szent Anna asszon az ő annyjátul gyömölcsös termő gyökerétül, e szent Emerencia asszontul, három szőlő vesszőket... Máriákat hozza, teremte, szüle, e világra honnat egyiktül lön, kiboltó, származó, édességös illatú virág, mely virág lön, mend e teljes, elkárhozott emberi nemzetnek kegyes üdvözítteje, és a más két Máriáktul kedig, bimbók, virágok, levelek, ágak, és magok lőnek, melyek mend e teljes világot, kiboltó, származó, édes illatúvá teszik, mert lám a bizonság, tanubizonságot teszön, hogy az jó fa, gonosz gyömölcsöt nem tehet.”³⁴

Az Annából származtatott genealógiát, Jézus családfáját gyakran *Arbor Anna fructuosa* névvel illetik legendákban, amint azt Ton Brandenburg késő középkori, német nyelvterületen terjedő legendákon végzett kutatása mutatja.³⁵ Ebben az esetben a három szőlővessző, ami a három Máriát jelenti, eucharisztikus szimbólum, és egyben utal Jézus földi családjának a küldetésére, az apostolok térítő tevékenységére, amit az emberiség üdvéért vállalnak fel.

32 Fontos munkák e témakörben: Michael E. Goodich: *Vita perfecta: The Ideal of Sainthood in the Thirteenth Century*. Stuttgart, 1982, Anton Hiersemann; Caroline Walker Bynum: *Holy Feast and Holy Fast: The Religious Significance of Food to Medieval Women*. Berkeley, 1988, University of California Press, 31–48. p.; Jo Ann McNamara: *The Need to Give: Suffering and Female Sanctity in the Middle Ages*. In Renate Blumenfeld-Kosinski – Tímea Szell (szerk.): *Images of Sainthood in Medieval Europe*. Ithaca-London, 1991, Cornell University Press, 199–221. p.; Klaniczay Gábor: *Az uralkodók szentsége a középkorban*. Budapest, 2000, Balassi Kiadó, 195–209. p.

33 *Teleki-kódex*, 295/36–296/5. p.

34 Uo. 296/7–16. p.

35 Ton Brandenburg: *Saint Anne, A Holy Grandmother and Her Children*. In Anneke B. Mulder-Bakker (szerk.): *Sanctity and Motherhood*. New York, 1995, Garland Publishing, 41. p.

CSODATÁR: A TELEKI-KÓDEX LEGENDÁJÁNAK
ANNA-CSODÁI

A szent élettörténetének bemutatása mellett, a legendák részét képezik általában a szentről szóló csodák és imádságok. A csodák további információval szolgálhatnak a szent kultuszára nézve. Csodák tekintetében a Teleki-kódex Anna-legendája a legbeszédesebb forrás. A Kazinczy-kódex másolója a Teleki-kódex „csodatárából” csupán egy történetet emel be (a tékozló fiú történetét³⁶). Az Érdy-kódexből teljességgel elmarad a csodák bemutatása.³⁷

Ton Brandenburg már említett tanulmánya szerint a német nyelvterületen született Anna-legendák társadalmi megközelítésű elemzéséből kiderül: Anna a házások védőszentje, az anyaság és termékenység szimbóluma, a városi középréteget szólítja meg, a róla szóló csodák alapján.³⁸ A Teleki-kódexben elmesélt csodáknak³⁹ különböző státusú főszereplője van (özvegy, apáca, remete, pap, püspök és egy női szent), anyaságra és termékenységre csupán egy csoda erejéig utal (Procopius, magyar nemesember, deák fiának története), ami arra enged következtetni, hogy a csodákat aszerint válogatták, hogy apácák vagy beginák olvassák majd azokat.

A Procopiusszal megtörtént csoda (IX. fejezet⁴⁰), ami Európa-szerte jól ismert volt⁴¹, egy magyar deák történetét mutatja be. A nemes ember fiát, Procopiust, egy gazdag várnagy (porkoláb) meg akarta győzni arról, hogy elvegye a nagyobbik lányát. Procopiust megígérte a lány szépsége, és hagyta magát rábeszélni. Közben azonban a jegyese

36 *Teleki-kódex*, 306–314. p.; *Kazinczy-kódex*, 39–58. p.

37 *Érdy-kódex*, 144–150. p.

38 Brandenburg: *Saint Anne...* 54. p.; A csodák értelmezéséhez lásd Benedicta Ward: *Miracles and the Medieval Mind: Theory, Record and Event 1000–1215*. Philadelphia, 1987, University of Pennsylvania Press; Michael E. Goodich: *Miracles and Wonders: The Development of the Concept of Miracle, 1150–1350*. Aldershot, 2007, Routledge; Klaniczay Gábor: *The Construction of the Miracles of Saints in the Age of Medieval Canonization Processes*. A Max Planck Történelemtudományi Intézet által megrendezett konferencia keretében elhangzott előadás (Miracles as epistemic things). Berlin, 2005. november, 1–34. p.

39 *Teleki-kódex*, 298–324. p.

40 Uo. 301–306. p.

41 Petrus Dorlandus: *Alter juvenis Hungarus à Sancta Anna plurimis beneficiis affectus. Acta Sanctorum quotquot toto orbe coluntur*, Antwerp és Brussels, 1643–1940. V. Január. 264–265. p.

meghalt. A várnagy felajánlja neki kisebbik lánya kezét. Azonban ő is meghal. Procopius bánatában úgy dönt, remetének áll. A remetének megjelenik Anna, látomásában nagyszámú leszármazottjával, egy fa képében. Jóllehet amint már az előbbieken említettem, himnuszokban, illetve legendákban az Annától származtatott genealógiát gyakran *Arbor Anna fructuosa*⁴² megnevezéssel illetik, ami egyértelműen a fertilitásra utal, ebben az esetben a fa oltalmat nyújt a remetének. Oltalomról van szó spirituális értelemben: Anna és leszármazottjai védelmét élvezheti kiszámíthatatlan útján a remete; és fizikai értelemben a fa megvédi őt a rossz időjárástól és éhségtől: „...néminemű fáról almát látá, mely őtet megoltalmazandó volna, az esőtül, széltül, hidegtül, és heségtül, és az éhözöt, megelégítenéje az ő kedves gyömölcsevel, bizonába mely fa miképpen következők, e boldog szent Anna asszont példázza vala...”⁴³

Valószínűleg nem véletlen, hogy a Procopiust védelmező fa almafa. A legenda írója e szimbólumon keresztül is arra utalhatott, hogy csak Jézuson és az ő Annától, nagyanyjától származó rokoni körének tiszteletén keresztül vezethet a megváltás útja. A Procopiusszal megtörtént csodatörténetnek több helyszíne és állomása van remeteélete során. Egyike ezeknek az a momentum, amikor Anna segíti őt megtalálni a gazdagságot. Procopius hálája jeleként kéri az ország királyát, hogy verethessen érméket Annát ábrázolandó harmadmagával. A csodatörténet egy másik része a fertilitáshoz kötődik. Ugyanazon ország királynéja várandós. Anna jelenik meg neki, és megkönnyíti szülését. Imáját az Anna harmadmagával érmére veretett kép inspirálja, amit a király adott neki ajándékba: „...az első pénzt, szent Anna asszonnak szeretetiért, a királyné asszonnak adom, az én házas társomnak, hogy nyakára kösse, hogy avagy csak az ő képének tekintetiből, megszabadulhasson a szülésnek minden keserűségétül...”⁴⁴

42 Brandenburg: *Saint Anne...* 41. p.

43 *Teleki-kódex*, 302/27–31. p.

44 *Teleki-kódex*, 303/30–33. p.

3. kép. Szent Anna harmadmagával, Rozsnyó (Rožňava, Szlovákia), 1513.
(Forrás: <http://rozsnyovidek.sk/2016/12/12/rozsnyoi-banyaszceh/>)

A szimbólummal ellátott érme jelzésértékű az Anna harmadmagával képek és az ezzel kapcsolatos imák szoros összefüggésére nézve: „...asszonyállatoknak jelen voltak, vigasztalásoknak, keserűségőkbe és vesződelmekbe helhőztetvén, Istennek akaratjából, kezde gondolkodni a bodog szent Anna asszonnak segítségéről, és meglátván a pénzt az ő nyakában, a szent Anna asszonnak képével, nagy óhajtással és alázatos csókolással mondá: ó szentségős anya Anna asszon, mastan énnéköm légy segítség harmad magaddal...”⁴⁵ Legtöbb csoda különböző történetek keretében, Anna három házasságával kapcsolatosan arról győzi meg a kételkedő apácákat, hogy az üdvözüléshez Anna tiszteletén keresztül vezet az út.

A késő középkori magyar kódexirodalom egyik kedvelt női szentje svédországi Szent Brigitta. Az ő Szent Annával megtörtént látomását megtaláljuk a Teleki-kódex Anna-legendájában (XII. fejezet).⁴⁶ A kódex-

45 Uo. 304/2–8. p.

46 Uo. 316–317. p.

ből azonban kimarad a látomás történeti kerete. E történet szerint Szent Anna akkor jelent meg Brigittának, amikor ő római zarándoklaton vett részt, abból a célból, hogy Anna-ereklýéket szerezzen.⁴⁷ Brigittának imádkozás közben jelenik meg Anna, és arra buzdítja őt, hogy a házasságban élőkért a következóképpen imádkozzon: „...kérlek alázatossággal, azoknak, és mindenöknek érdömökért, méltoltassál irgalmaznod a házasoknak, a te parancsolatid erízókkal, jelesben azokkal, kik a te szüleidnek szolgálatjába, és tiszteletibe állnak...”⁴⁸ Szent Anna úgy mutatkozik be tehát Brigittának, mint aki a házasságban élőknek a védószentje: „én édes szeretó leányom, én vagyok a szent Anna asszon, istennek szülejének, az édes szíz Máriának anyja, és a mindenható istennek fiának úki, emberi nemzetnek kiváltkepen való szerzet oltalma, és segédsége, demaga jelesben házasságban élőknek, és istennek félelmet vallóknak... és az én tisztességómet el ne feleged, de engómet gyakorlatos üdvözlettel kerges, és egyebeket és erre taníts, mel tanúságot, és imádságot, tenéköd ítéltém megjelóntenóm.”⁴⁹

Brigitta legendái alapján már házasként kegyes életet élt, önmegtartóztatásban, imával, munkával töltve napjait, illetve férjével, Ulf Gudmarrsonnal együtt kórházat alapított a szegények megsegítésére. Ugyan nyolc gyermek született házasságukból, elhivatottságukat jelzi, hogy mindketten beléptek a ferences harmadrendbe, illetve tisztasági fogadalmat tettek idósebb korukban. Férje halála után Brigitta elzarándokolt Rómába; ekkor jelenik meg látomásában Szent Anna. A megózvegyült, többgyermekes anya férje halála után lemondott a földi örömókról, és Krisztus követóje lett (megalapítja a róla elnevezett rendet). Anna mint többszörösen megházasodott, de kegyes életvitelú asszony példaképeül szolgált a megózvegyült, szent életet választó Brigittának.⁵⁰ A történet nagyon jól példázza a szentek legendáinak hatását a korabeli társadalomra: Brigitta legendája a maga során

47 Roger Ellis (szerk.): *The Liber Celestis of St. Bridget of Sweden. The Middle English Version in British Library MS Claudius B I, together with a life of the saint from the same manuscript. Volume I.* Oxford, 1987, 467. p.; Svédországi Szent Brigitta életére nézve lásd Günther Schiwy: *Birgitta von Schweden: Mystikerin und Visionärin des späten Mittelalters, eine Biographie.* München, 2003.

48 *Teleki-kódex*, 317/1-4. p.

49 Uo. 316/23-31. p.

50 *The Liber Celestis*, 1-6. p.; Dyan Elliott: *Spiritual Marriage. Sexual Abstinence in Medieval Wedlock. 2nd edition.* Princeton, 1993, Princeton University Press, 226. p.

ugyanúgy hatott hasonló élethelyzetű nőkre, mint például az úgyszintén többgyerekes, megözvegyült Margery Kempére.⁵¹

Továbbá számos csoda kötődik Annának veszélyes élethelyzetekben való segítségéhez: hajótörés, betegség esetén, illetve haldoklók fohászodnak hozzá. E történetek főszereplői az egyházi társadalom különböző szintjét képviselik: remete, pap, apáca (XIII–XVII. fejezetek).⁵²

Két történet, egy püspökkel és egy apácával megtörtént esemény elrettentő példaként szerepel a kódexben arra nézve, milyen iszonyatos haragot hív ki maga ellen az, aki elveti Anna tiszteletét (XI., XVII. fejezet).⁵³ E történetek arra hivatottak, hogy egyházi környezetben erősítsék meg Anna kultuszát; olyan réteg számára íródtak, akik nehezen fogadták el: anyaság és szentség összeegyeztethető. A szent halál fölötti hatalma, illetve a hozzá fohászodók segítségét hivatott példázni egy, úgyszintén apácával megtörtént csoda. Colettának álmában megjelenik Anna, és felmutatja neki hite jutalmát kezében: a paradicsom kapuját. A Teleki-kódex másolója kihagyja a híres apáca nevét, mintegy csak röviden mesélve el a történetet.⁵⁴

A Teleki-kódex Anna legendája didaktikai útmutatást is tartalmaz a csodákba szőtt imák révén. Legendája alapján Anna kedden született, kedden szülte Szűz Máriát, és kedden halt meg, emiatt e napon kell hozzá imádkozni, három Pater Noster és három Ave Maria elmondásával. Legtöbb csoda kiemeli, hogy imádkozás közben nem csupán Annának, de Máriának és Jézusnak is gyertyát kell gyújtani (lehetőség

51 *The Book of Margery Kempe*. Ford. B. A. Windeatt. Harmondsworth, Middlesex, England: Penguin; New York, N.Y., U.S.A: Viking Penguin, 1985, 17. p.; Elliott: *Spiritual Marriage...* 207. p.

52 *Teleki-kódex*, 317–325.; 326/25–327/6. p.

53 Uo. 314–315.; 327/16–327/38. p.

54 A lipcsei 1497-es kiadásban sem szerepel Coletta neve. A történetből azonban felismerhető annak főszereplője. Lásd *Teleki-kódex*, 316/1–20. p.; Anonymus Ferences: *Legenda sanctissime*. (<http://tudigit.ulb.tudarmstadt.de/show/show.inc-ii-236/0038>) (letöltve 2011.05.11). Coletta életrajzát megírta Peter of Vaux: *Vita sanctae Colettae*. In *AASS*. Március. I. § 68. p.; Coletta életének feldolgozását lásd Elisabeth Lopez: *Culture et sainteté: Colette de Corbie, 1381–1447*. Saint Étienne, 1994, Publications de l'Université de Saint-Etienne. Coletta Anna látomásának értelmezését lásd Kathleen Ashley: *Image and Ideology: Saint Anne in Late Medieval Drama and Narrative*. In Kathleen Ashley – Pamela Sheingorn (szerk.) *Interpreting Cultural Symbols*. 111–131., 119., 127. p.; Ashley–Sheingorn: Introduction. *Interpreting Cultural Symbols*, 35. p.

szerint Anna harmadmagával kép előtt), mert csak így talál meghallgatásra a fohász.⁵⁵

Az Anna-kultusz ezen imák alapján szorosan kötődik a Mária és Jézus tiszteletéhez. Az *Ave Maria* indíttatású Anna-imák a Mária-kultusszal való egybefonódását, ezzel párhuzamosan történő alakulását jelzik. A Teleki-kódex Anna-legendája tükrözi a kultuszhoz kötődő ideológiai vitákat. A kódex igen gazdag anyaga arra enged következtetni, hogy kolostori környezetben Annának a megváltásban betöltött közbenjáró szerepe emelkedik ki, mint legfőbb attribútum.

*KÉP ÉS KULTUSZ: MAROSSZENTANNA*⁵⁶

A legkorábbi ismert Szent Anna-ábrázolások a középkori Magyarországon a 14. századi maroszentannai (2. kép), a kiszombori, a velemeri és a malomkeréki (Mălâncrav, Románia) freskók. A maroszentannai Nagy Szent Család-ábrázolás a templom szentélyében található, ami a kép fontosságát hangsúlyozza, lévén, hogy Anna a templom és a település patrónusa, névadó szentje. Maroszentanna Marosvásárhely szomszédságában van. Lévén, hogy Marosvásárhely a középkorban jelentős ferences központ volt, nagy valószínűséggel ferences hatásnak tudható, hogy Mária anyjának, Annának az oltalmába ajánlották a templomot és a települést. Akárcsak Maroszentanna és Malomkerék esetében, hasonló ábrázolási móddal találkozunk a 15. század második feléből Arad megyei Feketegyarmat (Iermata Neagră, Románia), Feketeardó (Cornyj Arduv, Ukrajna) és Tornaszentandrás (14. század vége, 15. század eleje) templomaiban.

55 *Teleki-kódex*, 319–325. p.

56 Szent Anna ikonográfiájáról a középkori Magyarországon: Nagy Emőke: *Narrative and Visual Sources of Saint Anne's Cult in Late Medieval Hungary*; uő: Urban Patronage of Saint Anne altars in Late Medieval Hungary. In *Annual of Medieval Studies at CEU*, XXII évf. (2016) 145–173. p.; Ridovics Anna: *Isten mindenható-ságának tárháza: Szent Anna barokk kori tisztelete és ábrázolásainak ikonográfiája egy korabeli imádságoskönyv tükrében*. Doktori disszertáció. Kézirat. Budapest, 2000, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 1–26. p.; uő: The changing aspects of the female roles through the cult of Saint Anne in the visual art from the historical territory of Hungary (14–16th c.). In Attila Kiss – György E. Szőnyi (szerk.): *The Iconology of Gender I. Eastern and Western Traditions of European Iconography* 3. Papers in English and American Studies XV. Szeged, 2008, JATE Press, 49–62. p.

4. kép. Nagy Szent Család, Szmracsány (Smrečany, Szlovákia), hétköznapi oldal, 1510.

(Forrás: https://www.hung-art.hu/frames-e.html?/english/zmisc/oltar/16_sz/3/szmreacs1.html)

Kézenfekvő volt, hogy Krisztust és a szűkebben vett Szent Család alakjait (Anna, Joachim, Mária, József és Jézus) egy nagy, többnemzedékes család tagjaként is bemutassák. A Nagy Szent Család-ábrázolások arra törekedtek, hogy kibékítsék az újtestamentumi utalást Krisztus testvéreire vonatkozóan, illetve a Mária szüzességébe vetett hitet. Ezért ezeken az Újtestamentum és az apokrif iratok alakjai egyaránt szerepeltek: Anna a három Mária nevű lányával és azok férjeivel, valamint az unokák. Egyes ábrázolásokon Keresztelő Szent János is megjelent Jézus rokonaként, mint Hismeriának, Anna lánytestvérének unokája.

Ezekon a freskókon a képek központi csoportját Anna, Mária és Jézus képezi, vertikális elhelyezésben. Anna a kép központi figurája: mintegy oltalmazóként tárja ki karjait a nagy család többi tagjai felé. Szűz Mária két, szintén Mária nevű húga Anna két oldalán foglal helyet, a nők lábánál fiaik, a jövendőbeli apostolok állnak. Mindebben – lévén, hogy korai Nagy Szent Család-ábrázolásról van szó – Mária ikonográfiájának a hatása érzékelhető mint nagyon egyedülálló megjelenítési mód. Ez az elrendezés a Köpenyes Madonna-ábrázolásokra emlékeztet, ahol

5. kép. Nagy Szent Család, Dubravica (Dúbravica, Szlovákia), 1510–1520.
(Forrás: https://www.hung-art.hu/frames.html?/magyar/zmisc/oltar/16_sz/4/dubravic.html)

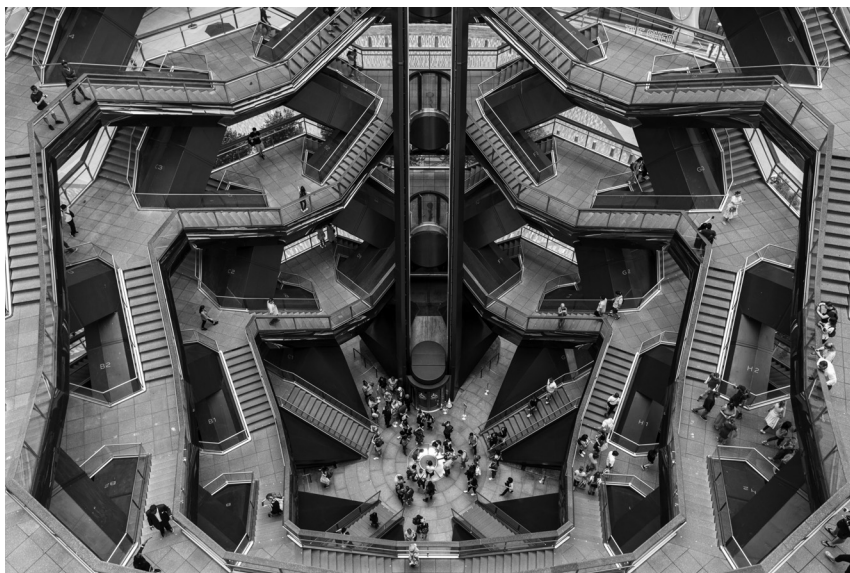
Mária a palástja alá húzódó híveket oltalmazza hasonlóképpen. Ezeken a korai ábrázolásokon a férjek még nem tűnnek fel, csak a későbbiek során.

A 15. század végétől megváltoztak a Nagy Szent Család-ábrázolások. Mária és Jézus egyre inkább természetes nagyságban, Annával arányos alakban jelent meg pl. Rozsnyó (3. kép), Szmrecsány (4. kép), Leibic (L'ubica, Szlovákia, 1510–1520), Eperjes (Prešov, Szlovákia, kb. 1520), Dubravica (5. kép) oltárain.

E képeken Mária már nem Anna személyétől függ, hanem tőle függetlenül, önálló személyként van jelen családjá körében. Anna különálló alakja – a nagymama szerepében – kultuszának a Szűz Mária-tiszteletétől való önállósodását is jelzi. Ha összevetjük a történeti és irodalmi adatokkal a képeket, észrevehetjük, hogy korábban, a 15. század előtt, az Anna-prédikációk a Szűz Mária-kultusz és -prédikációk részeként voltak beékelve a miserendbe.

A reformáció során lezajló teológiai viták következtében a népszerű legenda elveszíti mondanivalójának aktualitását. Maga Luther Márton is sokat támadta beszédeiben az Anna-kultuszt a szent három ház-

ságáról szóló legendája miatt. A Nagy Szent Család-ábrázolások lassan önálló zsánerképpé és portréábrázolásokká válnak, keretétül szolgálnak a családi csoportképek kialakulásához az újkorban. Az ellenreformációval, a tridenti zsinat határozatainak szellemében, miszerint az apokrif iratok alapján kialakult ikonográfiai témák egyházilag nem elismertek, a Nagy Szent Család-ábrázolások végleg eltűnnek. Megszűnik az Anna három házasságában való hit, illetve az ehhez kötődő képi megjelenítés. Szent Anna kultusza tehát jelentős átalakuláson megy keresztül: míg a középkorban, mint a legfontosabb fertilitás-szent, anya, nagyanya, avagy a matriarcha szerepét tölti be, a barokktól kezdődően szerepköre beszűkül, s elsősorban Szűz Mária édesanyjaként tartják számon, illetve a jó halál patrónjaként.

Másréti Kató Zoltán

POKOLSÁR I.

*Nagyapám, Kató Béla
asztalosmester emlékére*

Másréti Kató Zoltán 1969-ben született Kovásznán. Iskoláit szülővárosában és Kézdivásárhelyen végezte. A kommunista diktatúra utolsó két évében került Temesvárra, ahol az Állatorvosi Egyetem hallgatója volt. Ezt követően Kolozsváron, a BBTE biológia szakán szerzett diplomát, majd a későbbiekben ugyanitt botanikus tanársegédként dolgozott. 2000–2006 között a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum igazgatója volt, majd néhány hónapos olaszországi és horvátországi tartózkodás után 2007-ben Bécsben telepedett le. A sokgenerációs családi tradíciót folytatva előbb műbútorasztalosként dolgozott a híres Friedrich Otto Schmidt cégnél, ahol Ernst Fuchs festőművész egyik tervét is megvalósította, később pedig egy évtizeden át saját bútorestaurátor-műhelyt működtetett Bécs belvárosában. Jelenleg a Bécsi Főérsekség alkalmazottja, a Bécsi Napló szerkesztője, a Bornemisza Péter Társaság elnökségi tagja. Az utóbbi években számos írást közölt az erdélyi és magyarországi médiában, és több kötete is megjelent.

Nem hősokeket keresek – léteztek ugyan, de nem ismertük őket. Nem keresek gonoszokat sem, hiszen Gonosz csak egy van, és az mindenki-ben ott lakozik. Emberekről írok, kik jól-rosszul próbálták túlélni azokat az időket, amelyeket nem ők teremtettek. Ki ahogy tudott és ahogyan lehetett. Sokan írtak már és sokan írnak még majd erről a korszakról, a szocialista Romániáról, és arról is, hogy milyen volt magyarnak lenni abban az időben Erdélyben. Sokan sokféleképpen emlékeznek. Én is elmondom, hozzáteszem a többihez a magam gyermekkori történetét.

VÁROSUNK, NEGYVEN ÉVE

Városunk, Kovászna, kisváros. Olyannyira kicsi, hogy a rossz nyelvek szerint nem is város, hanem falu. De ne ülünk fel a rosszakaróknak!

Igenis kisváros, annak minden előnyével és hátrányával egyetemben. Gyermekkoromban, négy évtizeddel ezelőtt a központot körülvevő utcák, nem beszélve a többiről, kifejezetten egy nagy falu képét mutatták: esténként sokfelé szelíden ballagtak hazafelé a tehének. Hogy a lokálpatriótákat megnyugtassam, máris büszkén hozzáteszem: városunk fürdőváros. Fürdővároska, ahogy szeretettel és előszeretettel szokták még ma is emlegetni. Nyugodtan állíthatom, hogy ebbéli státusa kikezdzhetetlen, ugyanis a Kárpát-kanyar hegyeinek olyan sajátos részén épült fel a település, mely közvetlen kapcsolatban áll a pokollal, legalábbis annak tornácával. Mondjanak még egy várost, mely központjának kellős közepén egy gránittömbökkel körbefoglalt, hatalmas, négyszögletű medence alján csak úgy forr, bugyog a zavaros víz, és sokszor orrfacsaró kénhidrogénszag csapja meg a gödör fölé hajló ember orrát! E sajátos természeti tünemény a *Pokolsár*. Az Izlandon heveskedő sárvulkánok megcsendesedett európai rokonaként ma gránittömbök szigorú ölelésében viszonylag csendesesen meghúzza magát, de évszázadokig – még apám gyermekkorában, a múlt század ötvenes éveiben is – nemegyszer gejzirszerűen kitört, elárasztva az egész városközpontot.

A Román Népköztársaság, majd a Román Szocialista Köztársaság idején mindenkit keretek és korlátok közé terelt a hatalom. Mind az emberek, mind a pokol vize meg lettek zabolázva. A víz így is szabadabb maradt, mert tovább forttyoghatott magában, de ugyanez az embereknek már nem volt tanácsos. A gránit mellvédre valamikor a hetvenes években rács került, ugyanis a kovásznaiak némelyikének – és néha egy-egy fogékonyabb idegennek – volt egy olyan szomorú szokása, hogy belevetették magukat a pokolsárba. Azokban az időkben volt rá ok bőven, hogy sokak fejében megforduljon a megváltó fürdő gondolata. Ráccsal fődtek be hát a pokol száját, hogy ne is gondolhasson senki ilyen könnyű szökésre.

A pokolból mindenféle halált hozó, de egyben gyógyító gázok és frissítő ásványvizek szivárogtak és törtek fel hozzánk a felszínre. Az utóbbiak miatt az ezer borvízforrás városának is hívták – és hívják még ma is – Kovásznát, annak ellenére, hogy előbb a kommunizmus, majd a rákövetkező esztelen vadkapitalizmus ipari tevékenysége a borvízforrások számát, valamint az ásványvíz erejét igencsak le- és megapasztotta. Még mondja valaki, hogy csak kihalófélben lévő növény-

és állatfajok vannak! Az én kis fürdővároskamban a borvízforrások apadtak el lassanként. Ha ma valaki összeszámolná őket, még százig sem jutna, nemhogy ezerig! De hadd hívja csak a helyi sajtó továbbra is az ezer forrás városának Kovásznát. Miért is ne emlékeznénk legalább e név által a régi szép időkre?

Az én gyermekkoromban más volt a helyzet, mint manapság: még nem létezett málnás, epres, bodzás és még ki tudja, hányféle ízesítésű ásványvíz. Az üzletek üresek voltak. Viszont volt még tiszta, a földből feltörő, majd forrásházba foglalt vasas, sós, savanyú és még sok köztes árnyalattal rendelkező borvíz. Nekünk, gyermekeknek volt a mindennapos feladatunk, hogy a friss vizet korsókban hazahordjuk. Úgy tartják, városomat a savanyú vízről nevezték el a szlávok Kvásznak – savanyúnak. Így lett belőle később Kovászna, illetve Covasna. A történelem állásának függvényében hol ennek, hol annak a népnek volt savanyú a víz – és időnként a közmondásos szőlő is –, de a település lakóinak e városkában édes volt az élet, sőt a legédesebb. Ha igaz, hogy a föld azé, aki lakja, az végképp úgy van, hogy a víz azé, aki megissza.

Az ásványvizet mindannyian ittuk, viszont a helybéliek közül a pokol tornácának egyéb jótékony ajándékaiból már senki nem vette ki a részét. Így például nem járt senki a természeti ritkaságszámba menő gázfürdőbe – ezeket a helyiek mofettáknak hívják –, sem kádfürdőbe vagy iszappakolásra. Az ilyesféle időtöltés annak a sok tízezer fürdővendégnek volt az előjoga, akik nálunk megfordultak. Jöttek mindenhonnan, de mindenekelőtt Bukarestből, a fővárosból, ahol az emberek egészsége hamar megromlott. És vizünk, hegyi levegőnk csodákat művelt! Elsősorban a szív- és érrendszeri megbetegedésekben szenvedők szedték össze magukat a két-három hetes kúra alatt – igaz, néha csak a következő szezoni. Különösen a mofetták gyógyhatása volt kiemelkedő. Képzeljünk el egy amfiteátrumszerű, mély, kerek gödröt, körkörös emelkedő falépcsőkkel. Ezeken kellett naponta néhány percet álldogálni, odafigyelve arra a vörös vonalra, amely a jótékony, de egyben gyilkos, azonnali halált okozó szén-monoxid aznapi szintjét jelölte. A gázsintet naponta kimérték, mivel az időjárás, vagyis a légnyomás függvényében állandóan változott. Az emberek tehát bementek a mofettába, és ruhástól merültek ebbe a láthatatlan fürdőbe, de szigorúan csak mellközépig. Ha valaki véletlenül egy lépcsőfokkal többet ment lefelé vagy meggondolatlanul lehajolt, az illetőnek már

nem kellett további kezelés: örökre meggyógyult. Nem gyakran, de azért ilyen esetek is előfordultak.

A fürdők, moffeták mindig is megvoltak, de az efféle gyógyászat csak a kommunizmusban öltött ipari jelleget, igénybevétele csak ekkor vált tömegjelenséggé. Kovásznán az egyik szálloda a másik után épült, azonban annyian jöttek, hogy sok fürdővendég már csak a helyieknél tudott megszállni. Nagyanyám is minden nyáron kiadta a nagy hálószobájukat az óriási házastársi ágygal a közepén. Ha valakinél megürült egy kiadó szoba, az illető vagy a központban lévő György Anti-féle vendéglő elé (ahol a taxik álltak), vagy pedig a vasútállomásra ment vendéget fogni. Nagyanyám alig beszélt románul, mégis jól tudott alkudozni. Néhányszor szemtanúja voltam egy-egy kézzel-lábbal mutogatva folytatott üzleti tárgyalásának. Mi gyermekként haltunk meg a röhögéstől, annyira élveztük ezeket, de az az igazság, hogy általában nagyon jó idényeket zárt, szép pénzt keresett.

MI, ASZTALOSOK

A nyolcvanas évek Romániájában, a nekivaduló diktatúra utolsó éveiben nem volt könnyű túlélni. A fokozódó nehézségek és veszélyek a magyar kisebbség tagjait halmozottan fenyegették. Különösen az értelmiségiek voltak kényes helyzetben, ha pedig az ember magyar nyelv- és irodalomtanár volt, mint ahogy apám, anyám azok voltak, minden oka megvolt az aggodalomra. A családom férfitagjai, amennyire csak vissza tudunk nézni az időben, egyenes és oldalágon is mind asztalosok voltak. Ez ma már elképzelhetetlenül hangzik, viszont még néhány évtizeddel ezelőtt is teljesen természetes volt a térségben. A mesterség apáról fiúra szállt, és ez csak a legutóbbi időben változott meg. A sokgenerációs családi hagyománynak megfelelően már kora gyermekkoromtól engem is munkára fogtak, és ehhez kényszer sem kellett, hiszen állandóan a műhelyben lábatlankodtam. A hely varázsa, régivágású asztalosmester nagyapám megigéző egyénisége és apám társaságának a mérhetetlen kedvelése mind a műhelybe vonzott, fogva tartott ott. Az asztalosműhely mellett ott volt az udvar és a szüleim könyvtára, mely a körülményekhez mérten nagynak volt mondható. Gyalupad, könyvespolc és udvar – nem kellett nekem ennél semmi több!

Már zsenge koromtól olyan sokat dolgoztam a műhelyben, hogy az egyes országokban ma tiltott gyermekmunkának minősülne. Pedig amit rám bízta, nem volt sem gyermek-, sem gyermekes munka: az asztalosműhely teljes értékű tagjaként kezeltek, és így nagyon hamar egy sokgenerációs mitikus közösség – a család és a céh – részévé váltam. Mi, asztalosok! Ez így volt apámmal, az elsőgenerációs értelmiségivel is, aki irodalomtanár lett, és így történt velem is. Apám esetében egyértelmű lázadás volt egyetemre menni, még akkor is, ha nem volt lázadó alkat. Tanulni akart, hogy több mindenhez hozzáférjen az életben, de a gyalut sem akarta letenni kezéből. Nagypám sehogy sem értette, mi ütött belé. Minden ősünk mind asztalos volt és asztalos maradt, így természetesen apám bátyja és minden unokatestvérünk is. Hát akkor apám mit akar!? Ha legalább faipari mérnök szeretne lenni. Annak legalább lenne valami értelme. De irodalomtanár?! Ez a konfliktus sokáig nem simult el köztük. Végül nagypám nehezen, de beletörődött apám döntésébe, és anyagilag is támogatta azt. Apám pedig élménydús kolozsvári egyetemi éveit után hazatért, és nagypámmal összefogva folytatták az asztaloskodást. Szerencsére, sóhajthatott fel nagypám, a sok vers és egyéb irka-firka nem ártottak meg végül apámnak, csak asztalos maradt. Sokat dolgoztak, szerették a munkájukat, és jól is kerestek. Apám természetesen tanított is.

„Mi, asztalosok!” Még jó néhány család mondhatta el ezt magáról akkoriban a városban. Ma nincs egy sem, de az én gyermekkoromban még számos asztalosmester működött Kovásznán. Természetesen ismerték egymást, és ha nem is volt már céhes ládájuk és pecsétjük, de időnként összejöttek a György Anti-féle vendéglő teraszán.

A kommunizmus nem csak anyagi értelemben okozott helyrehozhatatlan károkat és teljes felfordulást, de eszmei, erkölcsi értelemben is. Annak ellenére, hogy a hatalom szövetkezetbe kényszerítette a mestereket, és a szakmához nem értő – semmihez nem értő! – pártkádereket helyezett föléljük, ezek a mesterek megőriztek valamit a céhes viselkedésből. A szövetkezetben végzett munka nem az ő szakmai tudásuk hiánya miatt volt gyengébb minőségű, mint az, amit magánműhelyekben végeztek, hanem azért, mert mennyiségi termelésre kényszerítették őket. Természetesen a személyes felelősség felszámolásának is megvolt a maga káros hatása, és ez így együtt azt eredményezte,

hogy nem születtek műremekek. A megrendelő kivétel nélkül az állam és a párt volt, és mindent – a tömbházaktól a karosszékekig – központilag terveztek. Az ország minden sarkában ugyanazt a terméket gyártották, és a szocialista munkaverseny sem a kreativitásról vagy a tisztességesen elvégzett munkáról, hanem a megtermelt mennyiségről szólt. Sok rossz minőségű bútort készült, és a székek nem képletesen, hanem a szó szoros értelmében inogtak meg és omlottak össze egy-egy kommunista párttitkár alatt. Az előbbire sokkal ritkábban volt példa.

Szövetkezetbe kényszerített nagyapám mérhetetlenül szenvedett. Néhány év után egy kicsit lazult a kommunista állam szorítása, és ő lehetőséget kapott, hogy kilépjen és kisiparosi engedélyt váltson magának. Egy feltétellel: ha szerszámkészletét – beleértve apjától örökölt gyalupadját is, amelyet „önként” vitt a szövetkezetbe – „önként” felajánlja nekik. Viszonylagos szabadságának visszaszerzése reményében nagyapám vállalta ezt a nagy áldozatot. Szerencsére otthon is volt még néhány szerszáma, és itt-ott – különösen faluhelyen, ahol nem mindenhol ért el a rekviráló kommunisták vizslafigyelme – még be lehetett szerezni szerszámokat, gyalupadot. Hátul az udvarban rendezkedett be egy kis kunyhóban. Élete végéig itt dolgozott.

Nekem ez a kunyhó volt maga a mesevilág! Egyetlen, nem túl nagy helyiségből állt, mégis minden elfért benne. Nagyapám magas, megtermett, kemény ember volt. Ha ki-be járt az ajtón, fejét le kellett hajtania, mivel a bejáratnál sokkal magasabb volt. Dobkályhával, gyaluforgáccsal fűtötte a műhelyt, melynek nem volt kéménye. Nem véletlenül volt ez így. A kunyhó padlásán nemcsak sokéves koromsztaagtitok lógtak, hanem télidőben, disznóvágás után ott sorjáltak a kolbászfürtök és a párban bokázó nehéz sonkák. A műhely szurokfekete padlásteréje maga volt a földi paradicsom!

ÚJ VÁROS ÉPÜL

Egy reggel arra ébredtünk, hogy bontják a mellettünk levő házat. Az öregasszony, aki egy életen át egymagában ott élt, már hetekkel azelőtt nyomtalanul eltűnt. Azt rebesgették, hogy a szomszéd nagyvárosban élő lányához költözött. Szép nagy háza volt, hatalmas kert közepén, még a régi világból. Az immáron harmincéves új világ, a szocialista rendszer kisvárosi képviselőinek nagyvonalúságát dicsérte, hogy a

rendszerváltás ellenére az öregasszony továbbra is saját házában lakhatott – ez idáig.

Tizenkét éves voltam, amikor korán reggel a buldózer behajtott a tornácos ház bejárati ajtaján, és meg sem állt a leghátsó szobáig. Ezt a ki-be hajtást néhányszor megismételte, aztán le is állt. Nem volt már mit tennie: az öreg faház könnyen megadta magát, akár egy régóta unatkozó feleség. Mi, gyermekek, én és a húgom, ott lógtunk a kerítésen, és álmosan néztük a jelenetet, melyben nem volt semmi meglepő, ugyanis városkánkban már egy ideje jó néhány mustársárgára festett buldózer tevékenykedett. Néhány nap alatt olyan szépen elsöpörték a városka főutcáját, hogy valóságos főtér lett belőle. Azt suttogták az emberek, hogy hamarosan új lakásokat építenek az új lakóknak, akik az új gyárakban fognak dolgozni, és akik számomra érthetetlen, új nyelven beszéltek. Egyszerűen nagy változások, igazi megújulás küszöbén álltunk! Ott lógtunk a kerítésen, és csak az volt az egyetlen újszerű a házat megdöntő buldózer látványában, hogy ez volt az első masina, mely a mi szép és régi házunkhoz ilyen közel merészkedett.

Anyám idegesen csörömpölt a konyhában. Állandóan ideges volt. Apám és nagyapám behúzódtak a kis asztalosműhelybe, ott beszélgettek. Egyedül nagyanyám aludt. Mindenki irigyelte, milyen jó alvó. Anyám kiszólt a konyhából: elég a bámészkodásból, iskolába kell menni. A riasztás mindannyiunknak szólt, hiszen apám és anyám mindketten tanárok voltak, mi pedig a húgommal a helyi gimnáziumba jártunk. Szedtük hát a lábunkat, hogy el ne késsünk az iskolából. Bután hangzott volna a mentegetőzés: tanár elvtársnő, tetszik tudni, egy buldózer szétroncsolta a szomszéd házat, azt néztük, ezért késtünk el. Ilyen hétköznapi, megszokott kifogással semmire nem mentünk volna. Nem késhettünk.

Mire hazaértem az iskolából, eltűnt a magas kerítés is, mely a mi kertünket a szomszédostól elválasztotta. Letiport deszkái maguk alá temették kedvenc ribizlibokraimat meg azt a néhány gyönyörű orgonát, mely közöttük virult. Kedvenc szilvafám is ott hevert kidőlvé. Míg élt, számtalan szilvásgombóchoz adta ízletes gyümölcsét. A buldózer kezelője a kerítés maradványain üldögélt és ráérősen falatozott. Mikor látta, hogy kővé dermedve hosszan rámeredek, számomra érthetetlen nyel-

ven – az ő nyelvükön – szalonnával-sajttal kínált. Biztosan azt hitte, éhes vagyok.

Első döbbenetem múltával beszaladtam az asztalosműhelybe, ahol nagyapám reggeltől estig egymagában dolgozott. Most is kivörösödve küszködött a deszkákkal. Mikor bementem hozzá, rám se nézett, forrt a dühtől. Már rég megtanultam, ilyenkor hallgatni kell, ha nem akartam indulatos kitörésének megszeppent alanya lenni. Pedig nagyon nehezemre esett, hogy hallgassak. Kiáltani szerettem volna: „Nagyapa, láttad, hogy a buldózer leverte a kerítésünket?! Nagyapa, oda a ribizlibokrok, a lila orgonák! Oda a szilvafa! Hiszen te is imádod a nagymama főzte szilvásgombócot! Miért nem csinálsz semmit, nagyapa, hiszen te ültetted mindet, sok-sok éve! Miért vagy a műhelyben? Hogy lehet, hogy nem vetted észre, mi történik az udvaron, néhány méterrel a gyalupadodtól? Nyilván nem vetted észre, másként könnyedén nyakon ragadtad volna a buldózerest, még mielőtt kárt tehetett volna. Hiszen te nagyon erős ember vagy és senkitől sem félsz. Hányszor hallgattuk mi, gyermekek világháborús történeteidet a nagy körtefa alatt megrendezett családi ebédek alatt! Meg azt, hogyan csaptál szét fejszáddal a kilenc rabló vasgárdista között, mikor szép diófa furnéros hálósobabútorodat szállítottad Brassóba, a zsidó kereskedőhöz, és ők az úton rád támadtak. A fuvaros elszaladt, te egyedül maradtál, mégis megvédted magad és kezéd munkáját. Tudom, sokkal fiatalabb voltál, mint most, de hiszen ez a garázda itt csak egyetlen buldózeres. Miért nem csinálsz semmit, nagyapa?! Hiszen ez a *mi* kerítésünk, a *mi* bokraink, a *mi* szilvafánk!”

Hallgattam, nem mertem megszólalni. Aztán hazaérkezett apám és belépett a műhelybe. Rólam tudomást sem vettek. Nagyapám megszólt.

- Azt mondják, az egész utcát le fogják bontani. Az egész városrészt.
- Mit tehetünk?! – jajdult fel apám.
- Semmit! – mondta nagyapám. – De én belehalok, fiam, ha ezt az utolsó kis műhelyemet is elveszítem, és tömbházba kényszerítenek.
- Hátha csak rémhír az egész. Hátha szerencsénk lesz, és elkerülnek a buldózerek – sóhajtott fel apám.
- És mi lesz a kerítésünkkel, a ribizlibokrokkal, a szilvafánkkal...? – szóltam én közbe.
- Elhallgass! – kiáltottak rám egyszerre mindketten.

Végül szerencsénk lett. Csak a mi utcánk házsora maradt érintetlen, a házunk-kertünk mögötti városrészt rövid idő alatt felfalták a buldózerek. Sok-sok házhely, hatalmas kertek váltak előbb sártengerré, majd – ahogy az építkezés megkezdődött – betonrengeteggé. Az öreg diófák emléke még sokáig kísértette a tömbházlakásba kényszerített lakókat. Volt olyan is az idős emberek között, aki diófák és szilvafák nélkül nem tudott már élni, behalt a rájuk való keserves emlékezésbe.

A szabaddá tett szomszéd telken is elkezdődött az építkezés. Hamar rájöttünk, hogy nem beton panelmonstrum, hanem egy sokkal jobban átgondolt, csinosabb épület készül. Vajon ki lesz az új szomszéd? Aztán egy nap megtudtuk: a városi rendőrség fog mellénk költözni. Azaz nem csak mellénk, hanem az udvarunkra is, mert mikor az épületet alapozni kezdtek, az épületalapokkal jó háromméternyire behatoltak a mi területünkre. Sem a hivatalosságok, sem a munkások nem értesítették apámat-nagyapámat a helyfoglalásról, de apámék sem szóltak egyetlen szót sem, csak némán figyelték az építkezést. Amikor elkészültek velem, az akkori fogalmak és minőségi szabványok szerint szépnek és kényelmesnek számító kétemeletes, vajsárgára festett épület lett a végeredmény, amelynek a tömbházlakások lapos, mindig beázó tetejével ellentétben vidám, piros cserépteteje volt, és sok kéménye. Hegyvidéki kisváros lévén, a rend őrei fatüzelésre rendezkedtek be.

Fokozatosan kialakult az új városkép. Amit le kellett bontani, lebontták, amit fel kellett építeni, felépítették. A buldózerek elmentek városunkból máshová, folytatni szép, világmegújító munkájukat. A mi utcánkban is lecsendesedtek a kedélyek. A házsor megmaradt, és a rendőrség közvetlen szomszédsága sem váltotta be a hozzá fűzött rossz előérzetet. Az elején nagyapám megijedt és kétségei támadtak: hogyan lesz majd képes folytatni az asztaloskodást? Ezekben az években már nem adtak neki engedélyt – az efféle kisiparos-vállalkozók megléte már nem illett a szépen épülő szocializmus képébe –, azt viszont még elnézték – legalábbis a mi kisvárosunkban, de nyilván máshol is –, hogy ezek a kihalófélben lévő idős mesterek engedély nélkül is műhelyt tartsanak fenn.

Bármilyen hihetetlen, a dolog működött, mégpedig olyan szépen, hogy apám kezdeményezésére a műhelyt továbbfejlesztették és gépekkel szerelték fel. Ott bögött a gyalugép, visított a körfűrész vagy surrogott

a szalagcsiszoló a rendőrség ablakai alatt. Az elején csak félve, óvatosan, néhány percig működtek a gépek, majd egyre hosszabban, már-már szemtelenül, órák hosszat. Csak olyankor pihentek munkaidőben, amikor hosszabb-rövidebb időre az egész városban kikapcsolták az áramot, teljesen kiszámíthatatlanul. Nagypám, aki elismerte a gépek munkában való nagy segítségét, de soha nem szerette meg azokat, ilyenkor a mindentől és mindenkitől független ember fölényével ragadta meg a kézigyalut. Régi vágású mesterember volt, kézi szerszámokhoz volt szokva.

Olyan eset is előfordult – többször is –, hogy volt áram, és mi olyan keményen dolgoztunk, hogy a rendőrfőnök lekiáltott emeleti irodájának ablakából:

– Szomszéd, álljanak le, kérem! Fontos telefonmegbeszélésem van Bukaresttel, a főnökökkel, és a maguk zajától nem hallok semmit!

A gépeket azonnal kikapcsoltuk, és így már tisztán hallottuk azt is, ahogy még egy köszönömöt is lekiált, mielőtt becsukja az ablakot.

Nem volt semmi baj az új szomszédokkal, de azért első alkalommal, amikor két rendőr lépett be az udvarra, nagypám kezében megállt a gyalu. Mire beértek a műhelybe, az öreg már újra serényen dolgozott. Nem balhézni, segítséget kérni jöttek. Megkérték nagypámát, készítsen nekik céltáblákat, mert megyei rendőrségi célbalövésre készültek. Megadták a pontos mintát és méreteket is. Gyermekfejjel én büszke voltam, hogy a mi műhelyünkben ilyen rendkívül fontos dolgok készülnek. Csak az zavart, hogy a céltáblák emberalakot formáltak, szépen kidolgozott fejük is volt, arc nélkül. Kinek az arcát képzelik ezek oda, amikor a táblákra lövöldöznek? – morfondíroztam magamban. Az is meglepett, hogy a munkáért nem fizettek semmit. Nagypám sztoikusán nem elégedetlenkedett az ingyenmunka miatt – sok ilyenre került még sor a későbbiekben –, ezért én is beletörődtem, hogy ennek biztosan így kell lennie.

AZ ABLAK

A rendőrség mellénk költözése nagy meglepetést tartogatott számomra. Kerítés nem épült többé a telkek közé, az épület fala volt az új határ. Csak a *mi* és az *ő* hátsó udvarukat választotta el újonnan ácsolt, nagyon magas deszkapalánk. A mi hátsó udvarunk az én nemrég

ajándékba kapott bokszer kutyám birodalma volt. Az ő hátsó udvarukon – elképzelhetik az izgalmamat – két németjuhász rendőrku­tya volt elszállásolva. Kutyám és én nap mint nap izgatottan lestük a palánk résein át, mit csinál a két rendőrku­tya. A gondozásukra kijelölt rendőrt is figyeltem, ahogyan foglalkozik a kutyákkal, gyakorlatoztatja őket. Csodálatos volt! Hamar feltűnt az is, hogy a rendőrku­tyák kincstári kutyakonzerven élnek. Szép nagy, csillogó fémdobozok, színes papírba csomagolva, melyre egy büszkén a nyelvét lógató rendőrku­tya fényképe volt rányomtatva, nyakörvén a Román Szocialista Köztársaság érdemrendjével. Ilyen szép konzervdobozt én még életemben nem láttam, még az élelmiszerüzletekben sem, ahol nap mint nap hosszú sorokat álltunk az éppen kapható élelmiszerekért. Az én kutyám a minden háztartásban fellelhető ételmaradékokon élt; őt a doboz tartalma érdekelte, a színes címke teljesen hidegen hagyta. Nem mondhatom, hogy éhezett volna, de tulajdonképpen moslékon tartottuk. Sejtethető, mit érezhetett, amikor a dobozból előkerült ízletes, nagy húsdarabokat megszimatolta.

A kutyás rendőrt Nicu bácsinak hívták, és hamar feltűnt neki, hogy egy gyermek és egy kutya leskelődik a kerítés résein át. Így történt, hogy egyszer etetéskor felénk fordulva hirtelen ránk förmedt:

– Mit csináltok ott, hé?!

Én úgy megijedtem, hogy se megszólalni, se elszaladni nem tudtam. Pedig Nicu bácsi nem az ő, hanem a *mi* nyelvünkön szolt hozzánk, nem is rossz kiejtéssel. Vegyes lakosságú vidékről származhatott, tűrhetően megtanulta nyelvünket. Kutyám bátran nyűszíteni kezdett és odáig ment merészségében, hogy kaparni kezdte a kerítést. Nicu bácsi harsányan felkacagott:

– Kéne egy kis húskonzerv a kutyádnak, mi?! De ezek a konzervek kizárólag a román rendőrség fajtiszta kutyáit táplálhatják, mindenféle szedett-vedett korcs ne is ábrándozzon arról, hogy ilyet ehet!

És kacagott tovább. Felháborodásomban megjött a hangom:

– Bokszer, szép fajtiszta bokszer az én kutyám, nem korcs! És enni is kap bőven!

– Bokszer? Vagy úgy! Az más! Jó kötésű, jó természetű kutyák azok. Nincs rendőrku­tya köztük, de határozottan jó kutyák. Na, mit szólnál, ha átlódtának egy konzervet a kerítés fölött a kutyádnak, de meg ne

mondd senkinek, mert nem szabadna! Elvégre szomszédok vagyunk. Na, húzódj félre, nehogy fejbe vágjon!

És azzal az érdemrendes kutyakonzerv már puffant is az udvar földjén. Nagy nehezen kinyitottam, aztán a palánk mindkét oldalán sokáig csak az ételüket elégedetten habzsoló kutyák lefetyelését lehetett hallani.

Az elkövetkező hetekben Nicu bácsival szépen összebarátkoztunk. Kutyám nagy öröme a kerítésen átrepülő kutyakonzervek mindennaposakká váltak. Egy nap Nicu bácsi azt mondta:

- Mit szólnál, öcskös, ha nem csak a konzerv repülne át hozzád a kerítésen?

- Mire gondol, Nicu bácsi?

- Mit szólnál, ha a kutyáimat átugratnám hozzád, majd vissza. A kerítés jó magas, kiválóan alkalmas egy jó kis egzerciroztatásra. Na, mit szólsz?!

- A rendőr kutyák, hogy átugorjanak hozzánk?! - kérdeztem vissza izgalomtól, no meg egy kis félelemtől megremegő hangon. - A kerítés nagyon magas, nem tudnak átugrani.

- Azt majd meglátjuk, öcskös, majd meglátjuk! - tüzelt vissza Nicu bácsi. - Na, mit szólsz? Repüljenek vagy ne repüljenek? Válaszolj!

- Repüljenek, Nicu bácsi! Repüljenek, ha tudnak!

Még ki sem mondtam a választ, és máris egy súlyos test huppant le mellém, aztán a második! A két rendőr kutyá könyvedén átugrotta a több mint két méteres kerítést! Úgy látszik, nemhiába etették őket a díjnyertes konzervvel, kiváló kondícióban voltak. Lett is nagy kavardás a hátsó udvaron! Kutyámmal együtt először megszeppentünk, de aztán mindkettőnk számára megvilágosodott, hogy barát, nem pedig ellenség ugrott be hozzánk. A két megtermett németjuhász olyan játékosnak bizonyult, akár két kölyökkutya. Nemcsak nekünk volt esemény a szomszédolás, hanem számukra is nagy élmény lehetett szűk kincstári otthonukból kiszabadulni, szabadon ugrálni, bolondozni. Nicu bácsi visszahívta a kutyákat - ugrottak is minden nehézség nélkül. Oda-vissza, oda-vissza. Aztán békén hagyta őket, hogy kicsit pihenjenek, majd bokszeremmel ismét örült iramban kergetőzzenek. Nagyon elégedettek voltunk mindannyian: kutyák és emberek.

A rendkívüli eseményből mindennapos program lett. Alig vártam, hogy hazaérjek az iskolából, és kezdődjön a kutyaugratás. A repülő

konzervek és kutyák valahogy nem keltették fel sem szüleim, sem a ház túloldalán élő nagyszüleim figyelmét. Mivel éreztem, hogy nem örülnének neki, én is bölcsen hallgattam, nem szóltam semmit. Nicu bácsival és a kutyákkal közös szórakozásunk sokáig a félreeső hátsó udvarunk titka maradt.

Egy nap lebuktunk. A három kutya már jó ideje örülten kergetőzött, amikor az egyik rendőrkutya teljes súlyával nekiugrott a kapunak, ami a hátsó udvarból a nagy, szépen rendezett virágos-gyepes első udvarhoz vezetett. A kapu zára letört, a kutyák pedig kiszabadultak a kertbe. A rémület, amit akkor éreztem, leírhatatlan volt. A kutyák – hirtelen megmámorosodva a nagy szabadságtól – átgázoltak mindenben, ami eléjük került, és hatalmas pusztítást végeztek a nagyanyám által féltve ápolt virágágyásokban. Rettenetes volt! Amikor már a nagy udvar túlsó felén száguldoztak, nagyapám asztalosműhelye és a mellette levő kis tyúkudvar előtt, a rémült szárnyasok fülsiketítő rikácsolására a család minden tagja előkerült. Nagyapám egy magasra emelt léccel a műhelyből, szüleim és nagyanyám a házból. Az előzményeket persze nem ismerték, így aztán nem is értették hirtelen, mi történik itt, milyen farkasfalka garázdálkodik az udvaron. Szerencsére, még mielőtt erős, indulatos nagyapám agyonverte volna a két ismeretlen farkaskutyát – gondolva, hogy megtámadták a bokszereget –, Nicu bácsi is megjelent az udvaron, és szigorúan lábhoz szólította a két fenevadat. A zűrzavar után hirtelen beállt csend elviselhetetlen volt. Végül Nicu bácsi szólalt meg először.

- Jó napot! A kutyáim.

- Igen? – csodálkozott az egyenruhás rendőr kijelentésén nagyapám, még mindig felemelt léccel a kezében. Látszott rajta, hogy semmit nem ért abból, ami épp történik vele.

- Engedje már le azt a lécet, szomszéd. – mondta Nicu bácsi. – Nem harapnak, csak ha mondok. És én nem mondok. De tegye le már azt a lécet.

- A virágaim! A virágaim! – sikította nagyanyám. És zokogott, mint a záporosó.

- Elnézést a szomszédasszonnyal! Ezt mi az öcskössel nem akartuk! Baleset volt, sajnálatosan. Jegyzőkönyvbe is lehet venni – szellemes-

kedett Nicu bácsi. – Na jó, én most megyek! Holnap találkozunk, öcskös. Viszontlátásra a szomszédéknak!

És azzal kutyástól el is ment azonnal, rám hagyva az elkerülhetetlen magyarázkodást.

Az összes csodálkozó tekintet felém fordult. Én pedig mindent szép sorjában bevallottam, aztán vártam a büntetést. Nagyapám és apám leintették hüppögő nagyanyámat, aztán fejüket törték, hogy mi legyen.

– A gyermek nem hibás! A rendőrnek kellett volna engedélyt kérnie a kutyaugratáshoz – mentegetett édesanyám.

– A rendőr sem az, hiszen jól tudjuk, hogy a rendőröknek semmihez semmiféle engedélyt nem kell kérniük. Hát akkor miért éppen ő kért volna engedélyt? – fakadt ki keserűen nagyapám. – A gyermek is szólhatott volna, hogy mi zajlik a hátsó udvaron. Legalább tudjunk róla.

– Ha te mint nagy asztalos azt a fakaput jobban megcsinálod, semmilyen kutya nem törhette volna be, hogy a virágágyásaimat szétverje! – vádaskodott nagyanyám.

A megjegyzésből parázs vita, majd felszabadító veszekedés támadt. Ennek hevében a családnak nem kellett a reménytelen helyzet megoldásán gondolkodnia. Mivel nem tudtak választ adni arra az emberi méltóságukba gázoló kényelmetlen kérdésre, hogy akkor a jövőben most már mi legyen, régi, banális házastársi sérelmek felemlegetésével gyötörték egymást. Annyira összeakaszkodtak, hogy végül nagyszüleim két hétig szóba sem álltak egymással.

Nem így Nicu bácsi! Másnap délután, mintha mi sem történt volna, a szokott időben megjelent, és a már megszokott módon dobta a konzervet, ugratta a kutyáit. Igaz, annyit előtte megkérdezett:

– Mondjad, öcskös, meg van javítva az a kapu, becsukva?

– Igen, apám megjavította. Most sokkal erősebb. És jól be van zárva.

Mivel nekem végül senki nem szólt egy szót sem, hogy mit tegyek, és mivel Nicu bácsi a legtermészetesebb módon folytatta a már megszokott tevékenységet, úgy éreztem, hogy nem helytelen, amit teszünk, de valahogy már nem leltem annyi örömet a dologban, mint azelőtt. Gyakran gondolkodtam azon, hogy ki is akkor a hibás? A gyermek, vagyis én? A rendőr, vagyis Nicu bácsi? A gyenge fakapu? Nagyapám, a „rossz” asztalos? Esetleg nagyanyám, aki virágokat

ültetett? Vagy a virágok? Nem voltam képes a helyes választ megtalálni, hiszen én a nagy és reménytelen rejtvényben a „gyermek” voltam.

Aztán egy nap megkaptam a választ. Kora nyári nap volt, de már nagyon meleg. A rendőrség udvarunkat határoló falának ablakai rendszerint mind csukva voltak, így az egyetlen földszinti ablak is, amelyen vasrács volt. Gyermekeffel gyakran csodálkoztam, miért van rács azon az ablakon? Csak nem tartanak attól a rendőrök, hogy valaki az udvarunkról bemászik hozzájuk? A gondolatot ránk nézve szinte sértőnek találtam.

Az ablak most nyitva volt. Kora délután lévén, ott játszottam az ablak alatt, és akarva, nem akarva hallottam, hogy mi történik odabenn. Mi több, be is láttam; különösen az ablak felőli részt tudtam jól megfigyelni. Rendőr ült egy íróasztal mögött, és időnként írt valamit az előtte heverő papírlapra. Az asztal előtt egy széken magas férfi ült, mereven, magát kihúzva. Az arcára nem emlékszem, csak arra, hogy a széken ülve is szokatlanul magasnak tűnt. A rendőr kérdéseket tett fel neki az ő nyelvükön, majd szorgalmasan jegyzett. Két másik rendőr az iroda hátsó, homályba vesző fala mellett üldögélt, cigarettázott. Nem láttam jól őket, csak annyit, hogy elmerülten beszélgettek egymással, mint akiknek semmi közük a másik két emberhez az irodában. Pedig volt. Nem értettem egy szót sem az ő nyelvükön, ezért fogalmam sincs, mi történhetett, csak annyit láttam, hogy egyszer az egyik, fal mellett üldögélő dohányos felemelkedik ültéből, nyugodtan a széken feszítő magas alakhoz lép, és ököllel teljes erejéből az arcába vág. A magas férfi székestől hanyat esett és felüvöltött. Meglepetésemben én is kis híján felkiáltottam az ablak alatt. Ilyet soha nem láttam, de még elképzelni sem voltam képes! A rendőr nyugodtan rúgott még egy nagyot a földre zuhant testbe, kifejezéstelen arccal, mintha csak labdába rúgna. Aztán a *mi* nyelvünkön a padlón heverő alakhoz szólt:

- A jegyzőkönyvet vezetni kolléga arra kér, hogy fordítsak egy kicsit, mert nem érted a *mi* nyelvünket rendesen. Na, tetszik, ahogy én fordítani? Látod, ha megtanultad volna rendesen a *mi* nyelvünket, az állam nyelvét, most nem kelleni neked fordító!

Azzal a három rendőr hangosan felröhögött, én pedig teljes testemben remegni kezdtem. Mint egy kölyök állat, úgy húzódtam be az egyetlen menedék, egy ablakközeli vén almafa oltalmazó törzse mögé. Megismertem a hangot. De tévedek, mondtam magamnak, biztosan

tévedek, mert az teljesen lehetetlen, hogy ő legyen! És mintha csak az élet maga akarná felnyitni a szemem, a tolmács az ablakhoz lépett, és elégedetten szippantott egyet a beáramló nyári levegőből. A ráeső fény élesen megvilágította az arcát. Nicu bácsi volt, az én barátom, és a kutyámé. Nem bírtam tovább: mint halálra rémített vad, akire a vadász rátalált, úgy ugrottam ki a fa mögül, és örülten megiramodtam a ház irányába. Csak be tudjak jutni valahogy, be, anyám karjaiba! Még hallottam, ahogy Nicu bácsi utánam üvöltött, soha nem hallott, megváltozott hangon:

- Leskelődni, öcskös?! Látod? Dolgozunk! - Azzal dühösen bevágta az ablakot.

Másnap nem mentem hátra a kutyámhoz a szokott időben. Még napokig nem. Anyám járt hátra megegetni őt, majd előengedte hozzám játszani, azzal a szigorú kikötéssel, hogy az udvaron mindenre, főleg a virágágyásokra, nagyon vigyázzunk. Rettegtem, hogy Nicu bácsi hirtelen megjelenik - vagy a rendőrség ablakában, vagy a kapuban -, és szemrehányást tesz nekem, miért kerülöm a hátsó udvart. Rémálmaim is voltak, melyekben habzó szájú, vicsorgó kutyák és szárnyas konzervek repkedtek.

Mivel Nicu bácsi nem jelentkezett, jó néhány nap után bátorságra kaptam és a szokott időben hátramentem kutyámhoz, pontosabban belopakodtam a hátsó udvarba anélkül, hogy megszólaltam volna. A bokszer persze örjögve ünnepelte a látogatásom, és ezzel elárulta a jelenléteimet. A kerítés túloldaláról azonnal felcsattant Nicu bácsi hangja:

- Merre csavarogtál az elmúlt napokban, öcskös? Na, kell egy konzerv? - Aztán válaszra sem várva, azonnal át is lódított egyet a kerítésen.

Szó nélkül kirohantam a hátsó udvarról. Még hallottam, ahogyan Nicu bácsi csalódottan, keserűen felnevet. Mint aki egy asszonyt vagy egy barátot - talán az egyetlen igazit - végleg elveszített. Egész éjjel hallgattuk, ahogy a kutyám nyüszítve, dühöngve pofozza-kergeti a kibontatlan konzervet. Nyugtalanosága a két rendőr-kutyára is átragadt, ők is átvonították az éjszakát, mégsem szánta rá magát senki a családból, hogy hátramenjen és felbontsa a húskonzervet.

Mint annyiszor az életben, az emberek számára megoldhatatlannak tűnő problémát ezúttal is a sors oldotta meg egy hirtelen fordulattal.

Mikor kirohantam a hátsó udvarból, nyilván nem csuktam be rendesen a kaput, és a bokszer, miután belefáradt a konzerv körüli őrzöngésbe, valamikor hajnalban kiszabadult. A dolog vége az lett, hogy betört nagyanyám békésen szunyókáló tyúkjaihoz, és jó néhányat kivégzett közülük. Másnap senki nem tett szemrehányást nekem, csak nagyanyám hüppögött egész nap, miközben – próbálva menteni a menthetőt – csirkepaprikást készített a kutyám áldozataiból.

Másnap az iskolából hazatérve nem találtam a bokszert. Anyámnak szegeztem a kérdést: hol van a kedvencem? Anyám zavartan tett-vett, mint aki semmit sem hallott, aztán végül bevallotta az igazat. Apám odaadta a kutyámat egy erdésznek, aki elvitte őt messzire, egy erdőbe. A családi törvényszék örökre száműzte az ártatlan tyúkok mézszárosát az udvarunkból – és az életemből is. Az fáj a legjobban, hogy még el sem búcsúzhattam tőle. Napokig nem beszéltem senkivel, sőt, megfogadtam, hogy soha többé nem szólok meg. Nem sikerült fogadalmam megtartanom: gyermekkorom véget ért.

A FŐLEHALLGATÓ

A házunk mellett felépített rendőrség épületébe nem csak a Románia Szocialista Köztársaság rendfenntartó szervei költöztek be, de a rettegett Szekuritáté is. Az épület csak úgy hemzsegett az újonnan jött emberektől, és volt köztük néhány magyar is – például a telefonlehallgatásokért felelős ügyosztály főnöke. A városunk magyar város volt, a magyarok lehallgatását pedig értelemszerűen csak magyar végezhetette – gondolom, a félreértések elkerülése végett, hogy a rossz nyelvismeret miatt nehogy holmi ártatlan pusmogást értelmezzenek a nemzetbiztonságra veszélyes szervezkedésnek. Egy román szakember például könnyen hihette volna valaki telefonját lehallgatva, hogy az illető az ország szeretett és csodált vezetője ellen ágál, holott az esetleg csak az anyósával elégedetlenkedett a vonalban. No meg ott voltak a viccek is. Ahhoz, hogy politikai veszélyességüket felmérhesse valaki, igencsak jól kellett értenie az adott nyelvet, amelyen a vicceket elmesélik. Különösen érvényes volt ez olyan vidéken, mint a Székelyföld, ahol a székelyek hírhedtek csalafinta észjárásukról. Sokszor még egy magyarországi sem érti igazán, hát még egy román, aki ráadásul még csak nem is erdélyi. Egyértelmű, hogy magyar kellett a lehallgatáshoz, és gond nélkül kerültek is magyarok e feladat elvégzésére. Feltételezem,

a munka hamar unalmassá vált: az emberek ilyen körülmények között rövid időn belül leszoktak a viccmondás édes szenvedélyéről. Előbb a telefonbeszélgetésekben maradt abba a viccmesélés, majd az ételmisszerboltok előtt kanyargó hosszú sorokban, végül már a baráti társaságokban is. Egy politikai viccet elmondani, de akár bármilyen poént nagyobb társaságban elsütni már-már felért az öngyilkossággal.

Egy kora nyári délután ez az ember, a főlehallgató, akit a kisvárosban természetesen mindenki ismert és kellőképpen félt is, bejött hozzánk. Anyám, aki éppen főzött a konyhában, amikor az illető belépett, megdermedt az ijedtségtől. A főlehallgató udvariasan köszöntötte. Jól ápolt, a kor divatjának megfelelően hullámosra sütött frizurájú, majd-hogynem kellemes megjelenésű ember volt. Apám iránt érdeklődött. Anyám zavartan vezette be a nappaliba, ahol apám szokása szerint éppen olvasott. Apám is szemmel láthatóan megijedt, de ijedelmét jól-rosszul leplezve helyet kínálta a főlehallgatót, és próbált felkészülni az elkerülhetetlenre. A szekus helyet foglalt, majd apámat bizalmasan szomszédnak nevezve bejelentette:

- Tanár úr - nem elvtársozta, hanem urazta apámat -, valamit kérni szeretnék öntől.

- Miben segíthetek? - dadogta apám rémülten. A főlehallgató pontosan felmérte, mi zajlik benne.

- Máris mondom, mi lenne a kérésem. Megjött az új Daciám Bukarestből!

- Gratulálok! - hebegte apám.

Akkoriban Romániában jószerével csak egyetlen autóhoz, a Daciához lehetett hozzáférni - előjegyzés alapján. Az emberek szerencsésebbje néhány évet várákozott, mire az egy ház árát érő autó megérkezett, de voltak kiválasztottak, akiknek hónapok alatt leszállították.

- Igen, megérkezett az új autóm - mondta a szekus. - Hosszú fél évet vártam rá, de most itt van! A probléma az, hogy az autó hamarabb megérkezett, és a garázs még nem épült fel teljesen, nincs még befejezve. Na mármost, hogy hagyjak én felügyelet nélkül az utcán egy ilyen szép, hófehér álomautót? Különösen az én szakmámban!? - mondta, és közben apám arcába bámult.

Apámon egyértelműen látszott, hogy nemcsak a szomszédunk szakmájával van tisztában, hanem azzal is, hogy az milyen veszélyektől félti új kedvencét. Ki sokakat bánt jobbra-balra, ha félik is, attól még

megrongálhatják a tulajdonát, különösen, ha a jó székely szilvapálinka adja a haragos számára a tettehez az ihletet. Jó szomszédunk aggodalmi tehát nem voltak teljesen alaptalanok.

- Miben segíthetek? - kérdezte apám, pedig már pontosan tudta a választ.

- Tudja, én nem ebből a városból származom, tömbházban lakom - csevegett tovább a szekus. - Csak annyit kérnék a tanár úrtól, hogy az autómát egy-két hétre az udvarba beállíthassam. Csak egy kis időre, valamelyik sarokba, ahol nem lesz útban. Az irodám ablaka úgyis pont a tanár úrék udvarára néz; így legalább mindig láthatom a szép új autómát. Mint ahogy én mindig mindent látok. Igazán nagyszerű lenne!

- Értem, valóban megnyugtató lenne az ön számára, ha az autója szem előtt lenne. Értem. Szóval, egy-két hét alatt elkészül az a garázs? Hát, semmi akadály, egy-két hétig állítsa csak be nyugodtan az autót, egy-két hét gyorsan eltelik.

- Gyorsan eltelik, persze. És amint felépül a garázsom, máris viszem az autót.

Apám megkönnyebült, hogy nem történt nagyobb baj. A kérésre lehetetlen volt nemet mondani, de hát egy-két hétig helyet adni az autónak az udvaron végül is nem a világ...

Egy-két hét valóban elviselhető lett volna, csakhogy hat év lett belőle! Nagyon hosszú hat év. Kényelmetlen hat év. Felháborító és megalázó hat év. Vérlázító hat év! Természetesen az autó az udvar közepén állt, meggyújtva felnőttek, gyermekek baját egyaránt. Mert nagyon útban volt. Útban volt jelképesen, de útban volt a maga tárgyi valóságában is. Évekig a főlehallgató szekus autóját az udvarunkon tudni, tartani, óvni enyhén szólva is kényelmetlen gondolatokat támasztott az emberben. Mit gondolnak a szomszédok, az utca, az emberek általában? Családom híre jó volt: jó magyarok, jó asztalosok. Az emberek tudták, hogy nem örömmel, hanem kényszerből adunk helyet neki, a gépkocsi mégsem volt jó cégér az udvarunk közepén.

Az autó jelentősen átrendezte az udvaron folyó tevékenységeket. Nekünk, gyermekeknek már szinte nem lehetett labdázni, tollaslabdázni. Igaz, újra meg újra megpróbáltuk, de amint csattant a labda a gépkocsi oldalán, ijedten ugrottunk a szomszédos bokrok alá, onnan lesve fel a második emeleti iroda csukott ablakára, nem néz-e ki dühtől őrzöngve a szekus? Amikor láttuk, hogy nem, megkönnyebbültünk, de

aznap már nem mertük folytatni a játékot. Amúgy az iroda ablaka télen-nyáron, még a legnagyobb hőségben is csukva volt: valószínűleg hangszigetelt iroda lehetett. Gondolom, nemegyszer izzadt bent a szekus, feszülten figyelve a vonalban a város hangjaira-hangulatára, de nem nyithatta ki az ablakot. Az udvaron lévő gyermekricsaj, a madarak csicsergése, sőt a hátsó udvaron, az asztalosműhelyben levő gépek felhallatszó zúgása lehetetlenné tette volna szép és hasznos szakmájának gyakorlását. Elvégre mégsem kiálthatott le nekünk fentről, az ablakból, hogy: „Hallgassatok már, gyermekek! Csendesebben! Annyira zajongtok, hogy a főlehallgató szekus bácsi egyszerűen képtelen ilyen körülmények között a munkáját végezni.”

Apáméknak is útjában állt az autó. Nagyon megnehezítette az anyagok beszállítását a műhelybe, de a kész termékek kiszállítását is megbonyolította, ráadásul mind a két irányba feketefuvarról és feketeáruról volt szó. Akkoriban Romániában másként nem is lehetett anyagokhoz hozzáférni, csakis az orgazdáktól. A város szélén felépült bútorgyárból („Éljen a Munkásosztály!” – írta hatalmas betűkkel a homlokzatán) az ott dolgozó emberek nagy mennyiségben lopták az asztalossághoz szükséges mindenféle anyagot. Az árut az orgazda átvette, majd továbbadta a legjobban fizető kisiparosoknak, akik jórészt idős, még a régi időkből származó mesterek voltak.

Hordtuk hát az anyagokat szorgalmasan be, a bútorokat pedig ki, és mindezt a főlehallgató kocsiját kerülgetve. Az elején borsózdott a hátunk cipekedés közben, de aztán hamar rájöttünk, hogy csak egyetlen dologtól kell tartanunk: nehogy megüssük, megkarcoljuk az autót. Mert akkor baj lesz biztosan. Nagy baj! Egyébként azt csinálhatunk az udvarunkon – hivatalosan vagy feketén –, amit éppen akarunk. Mindezt közvetlenül a rendőrség ablakai alatt!

A főlehallgató ezentúl időnként betért hozzánk. A kocsijához jött, de akkoriban nem rohantak úgy az emberek, mint manapság. Üldözőknek és üldözötteknek mindig volt idejük egy kis emberi csevegésre. Azt mondanom sem kell, hogy a bejárati kaput, az első néhány alkalom kivételével, soha nem csukta be maga után, ezzel az én feladataim sorát gyarapítva. Mikor jött, néha hozott egy üveg bort is, és egy ilyen alkalommal apámmal, anyámmal letegeződött. Már mint szerényen felajánlotta a tegeződést szüleimnek. Szabadkozott, hogy neki csak érettségije van, míg a szüleim egyetemet végzett emberek, de hát ő

nem volt túl jó diák, sosem volt jó hallgató – gondolom, ez az utóbbi képesség a későbbiekben mégis szépen kifejlődhetett nála. Tehát tegeződni kezdtek. Édesanyám így lett Borika neki is, mint mindenki más számára a városban. Tudni kell anyámról, hogy hebehurgya, sírós-nevetős, néha gyermeteg, de nagyon szeretetre méltó ember volt; nyílt szívű, kifelé forduló egyéniség. Mivel gyakran találkoztak, majd-hogynem azt mondhatom, összebarátkoztak. A főhallgató kellemes társalgónak bizonyult. Ahhoz, a nők által oly igen kedvelt férfitípushoz tartozott, akit úgy hívnak: figyelmes, jó hallgató – ez persze szakmai ártalom is lehetett nála. Ha megszólalt, mindenhez hozzá tudott szólni. Mármint az élet hétköznapi mindenjeihez. Ha ősz volt, azt tárgyalták meg anyámmal, hogyan kell a diót a fáról levetni, a káposztát besavanyítani, de bármilyen konyhai vagy kerti dologban volt véleménye. Egyszer aztán bevallotta anyámnak – mint ahogy előbb-utóbb mindenki bevallott mindent anyámnak, aki könnyed és kedves kotyogásával másokból is kiváltotta a benne túltengő gyermekes bizalmat –, szóval bevallotta anyámnak, hogy falusi fiú, de szívesebben segített az anyjának a konyha, a kert körül, mintsem apjának a férfimunkákban, és így szerezte meg azt a sok, női munkával kapcsolatos ismeretet. Annyit trécseltek, cseveteltek ketten, hogy elkerülhetetlenül be kellett következnie annak, ami végül megtörtént.

Egyik ősszel anyámnak nagyon rossz napja volt. Halálra dolgozta magát a befőzéssel, és amikor a munka legfontosabb szakaszába ért, a gázpalack – butéliának hívtuk – hirtelen kifogyott. Ez akkoriban felért egy tragédiával. Minden családnak csak egyetlen ilyen butéliával szabadott rendelkeznie, tartalékra szert tenni nem volt lehetőség. Amikor ez kiürült, az ember előjegyzett egy másikat, majd heteket várt, aztán amikor sorra került, megkezdődött a hosszú, néha éjjel-nappal tartó sorban állás, és csak ezt követően lehetett kézhez kapni a tele gázpalackot. Mindenki otthonában volt fatüzelésű főzőkályha is, de butéliával főzni sokkal egyszerűbb és gyorsabb volt. Anyám tehát rossz döntést hozott, amikor nem ellenőrizte a gázpalackot, mielőtt a nagy munkába belefogott. Akkoriban az őszi befőzés sokkal többet jelentett, mint mostanában: nem a szép, színes női magazinok által ihletett, jókedvű csináld-magad akció volt, hanem a család nélkülözhetetlen téli élelmiszertartalékának biztosítását szolgálta. Mivel az élelmiszervezletek mindig üresek voltak, a kamrának tele kellett lennie.

A butélia a befőzés félidejében kifogyott, ezért anyám dühöngött. Ekkor lépett be a főlehallgató. Érdeklődött, mi történt, miért van anyám ennyire felháborodva? Anyám, mintha csak jó barátnak panaszkodna, magáról elfeledkezve kifakadt:

- Hogy lehet így dolgozni?! Hogy lehet így élni?! Az üzletek üresek, nincs élelem, és még eszközt sem biztosítanak ahhoz, hogy az ember kemény munkával családját elláthassa. Miféle ország ez!?

- Hallgasson el, Borika! Azonnal elhallgasson! - Vágott szavába durván a főlehallgató.

Anyámat a közbeszólás hidegzuhanyként érte. Rájött, milyen végzetes hibát követett el, de már késő volt. Nem szólt egy szót sem többet, csak összeomlott, és megállíthatatlanul zokogni kezdett. Hosszú, nagyon hosszú és kínos percek után a főlehallgató végül megszólalt.

- Ne sírjon, Borika! Nem hallottam semmit! - mondta, és azzal már el is köszönt.

Később valaki becsengetett hozzánk, de mire kinéztünk, hogy ki lehet, már csak egy teli butélia állt az ajtó előtt.

AZ ÍRÓGÉP

Polcomon őrzök egy írógépet. Apámtól kaptam, őt pedig fél évszázada ajándékozta meg vele egy falusi öregember, amikor a falujában tanárkodott. Sok személyes élményem fűződik ehhez az írógéphez. Kamaszkoromban, mikor kitört rajtam a versírás kényszere, sok jól-rosszul sikerült rímlet püföltem papírra általa.

Nem akármilyen írógép ez! Angol gyártmány, a neve Corona, ráadásul abból is az 1916-os, összecsuksútható változat, mivel kifejezetten az első világháború haditudósítói számára fejlesztették ki. Hogy kerülhetett, maradhatott a kis székely faluban? Megfejtethetlen titok! Fekete viaszosvászonnal behúzott fadobozával kis helyen elfér. A kommunizmus idején apámék - nem alaptalanul - meg voltak győződve arról, hogy veszélyes lenne a gépet mutogatni, ezért nem a polcon, a könyvek között díszelgett, mint most az én polcomon, hanem dobozába zárva az ágy alatt lapult. Azokban az időkben magánember bármilyen iratot, okmányt csakis írógéppel tudott sokszorosítani. A papírlapok közé indigóval átítatott lapokat fűztek, és máris kész volt a nem túl hatékony, de működő sokszorosítógép. Amint a diktatúra egyre komorabbá, az élet egyre elviselhetlenebbé vált, és az elfojtott elégedetlen-

ség nyomása az országban – mint valami gőzedényben – egyre fokozódott, törvényt hoztak, hogy akinek írógépe van, be kell jelentenie a rendőrségen. Kevés embernek volt – nyilván nem a kötőró munkásoknak, szövönőknek vagy a kollektív gazdaság parasztjainak, hanem az értelmiségieknek –, és ha volt is, nemigen használták. Mit is írtak volna rajta? Leveleket is már csak a nagymamák írtak unokáiknak és fordítva, természetesen azt is kézzel. A rendőrség minden levelet felbontott. Irodalmat vagy tudományos dolgozatot publikálni szinte lehetetlen volt. Jószerével csak a rendszer hivatalnokai püfölték irodáikban gépeiket. Igaz, ők nem verseket írtak, kivéve a nagy Kondukátor néhány udvari költőjét, de bár ők se tették volna.

Az írógépeket akkoriban sorszámossal látták el és nyilvántartásba vették. A kommunisták mindig kreatívak voltak, amikor az elnyomást kellett megszervezni, de tehetetlenek, amikor az emberek érdekében kellett volna tenniük valamit. Aki az írógépek bejelentési kötelezettségének törvényét megalkotta, arra gondolt, hadd üssünk két legyet egy csapásra. Akinek írógépe volt, meghívták, hogy fáradjon be vele a rendőrségre. Ott az illetőt órákig várakoztaták egyedül egy szobában, ahol volt ideje megutálni az írógépet: „Ha te nem lennél, most én sem szoronganék itt, átkozott masina! Csak kiszabaduljak innét, beleváglok az első szemétkukába! Vajon tehetek ilyet egyáltalán? Biztosan nem. Megőrültem!? Valaki kiveszi onnan, ír valami gyalázkodót vagy lázítót a Vezér ellen, beazonosítják a gépem, és engem kötnek fel! Istenem, őriznem kell ezt az átkozott gépet! Csak túléljem egyáltalán ezt a rendőrségi látogatást!” Ilyen belső monológokat hallhatott volna a főlehallgató, ha – a telefonokhoz hasonlóan – huzallal kapcsolódott volna az emberi lelkekhez is.

Néhány óra elteltével, mikorra a várakozó „vendég” kellőképpen megijedt és megpuhult, az orra alá nyomtak egy nyomtatványt. Felkérték, fűzzön papírt a gépébe, majd hibátlanul gépelje le, amit a nyomtatványon olvas. Buzgón elmagyarázták neki, gépeljen csak nyugodtan, formáság az egész, gyakorlatilag nincs is jelentősége, hogy mit ír. Arról van szó csupán, hogy így tudják nyilvántartásba venni a gép betűtípusát, illetve feljegyezni a jellegzetes betűhibákat, csorbákat, amelyek alapján a későbbiekben azonosítani lehet az írógépet. És ha már gépelni kell, mert a törvény az törvény, arra gondoltak, hogy az ügyfél munkáját felgyorsítandó egy típusnyomtatványt tesznek min-

denki elé. Hát most aztán tessék gépelni! A rendőrök, akik bent maradtak figyelni, váltották egymást, mert a szöveg hosszú volt, és hibátlanul kellett legépelni, emiatt aztán gyakran újra kellett kezdeni. A szerencsétlen írógéptulajdonos, akárhányszor újrakezdte, mindig írhatta ugyanazt: „Alulírott X. Y.,-i lakos, feltétlen hűséggel tartozom Románia Szocialista Köztársaságnak, valamint a Román Kommunista Pártnak...” – és így tovább. Nem, nem volt törvény arra, hogy mit kell gépelni. Csak gépelni kellett. Mégis ki merte volna kérni, hogy más szöveget kapjon?! Még mielőtt ma, évtizedekkel később bárki megvevően elhúzná a száját – nyilván olyan, aki akkor még nem is élt, esetleg nem volt írógépe –, annak elmondanám, hogy ez a szöveg nem kötelezett semmire, pusztán egy megfélemlítő és megalázó, kikényszerített és éppen ezért érvénytelen hűségnyilatkozat volt. Viszont nem lehetett kitérni előle: gépelni kellett! Néhány porig alázott, sápadt írógéptulajdonos hozzánk tért be egy megnyugtató szóra, pohár vízre, miután gépét a rendőrségen bemutatta – innen tudom. Vajon vannak még, akik rajtam kívül emlékeznek erre?

Áldott legyen az az autó az udvar közepén! A főlehallgató ugyanis egy nap bejött a házunkba, és azt kérdezte apámtól:

- Tanár úr, van Önnek írógépe?
- Igen, van. Használhatatlan, régi vacak – mentegetőzött apám.
- Lehet gépelni vele? Megmutatná?
- Nem mondom, gépelni azért lehet vele. Ritkán használom csak, akkor is az irodalomórámra sokszorosítok verseket. A szalag állandóan beszárad, csak baj van vele.
- Hát igen, vannak dolgok, amikkel csak baj van. Mutassa már!
- Itt van, tessék! – Azzal apám előhúzta a gépet az ágy alól, és máris dühös volt anyámra, hogy a doboz olyan poros.
- Szép kis gép. Antik. Lehet, akár értékes is – csodálkozott a szekus.
- Arról van szó, hogy be kell jelenteni a rendőrségen, gépelni is kell vele valamit.
- Nem tudtam – hebegett apám.
- Semmi baj, tanár úr, minden rendben. Be kell jönnie ide hozzánk a szomszédba, a rendőrségre. De tudja mit, mondok én valamit. Fűzzön be most azonnal egy papírt, írja le a nevét, további adatait, aztán gépeljen szépen, hibátlanul egy oldalnyi szöveget. Fontos, hogy minden

betű föltétlenül szerepeljen a szövegben. Én majd később visszajövök, átveszem a papírt és szépen beteszem a nyilvántartásba.

- Mit gépeljek?
- Mindegy, de azért nem mindegy. Érti, mire gondolok?
- Érttem. Lehet egy Eminescu-vers? Elvégre irodalomtanár vagyok.
- Igen, irodalomtanár. Akkor gépeljen!

(Folytatás a következő lapszámunkban)

Tánczos Vilmos

A MÁSIK TEKINTETÉBEN

– Emlékezés Eigel Ernő tanár úrra –

Ha valakink meghal, emlékképek tolakodnak elő a múltból arról, akit elveszítettünk, és a képek sorjázásának mindig az lesz a vége, hogy végül már nem Őt sajnáljuk, hanem önmagunkat. Azt, amit a halott elvitt belőlünk a semmibe. Akik nagyon nagy kort érnek, akiket valahogyan itt felejtettek, úgy maradnak végül magukra, hogy voltaképpen már nem is élnek, mert halottaik már őket magukat is teljesen áthordták a másvilágra. Végül valóban csak a „semmi ágán ül” szívünk, és csak azt hallgathatjuk magányosan, hogy „a száraz ágak hogy zörögnek”.

Azzal, hogy valakink elmegy örökre, mindig mi magunk leszünk kevesebbek itt a földön. Mert csak másokban, mások tekintetében élünk, és végül a mulandó embertársainkkal együtt mi magunk is teljesen elveszünk. A mai ember másokban építi fel önmagát. Ezen kívül nincsen más léte, mert számára ezen túl csak a semmi van. És ez a szörnyű érzés, az embernek ez a metafizikai magánya talán igazolja azt a meztelen önzést is, ami mások halálhíre hallatán óhatatlanul és mindig belénk költözik. Azzal, aki most itt hagyott minket, belőlünk is meghalt egy darab örökre. Az, hogy csak másokban élünk, hogy csak ez az emberi állapot létezik, emberileg talán felment bennünket, de még fájdalmasabbá teszi a veszteséget.

2021. március 12-én meghalt Eigel Ernő, középiskolai matematika-tanárom és iskolaigazgatóm. Karácsony előtt, december 19-én beszéltem vele utoljára telefonon, és azóta szorongva vártam ezt a hírt. Már akkor nagybeteg volt, és alig teltek el az ünnepek, megtudtam, hogy egy magyarországi kisváros kórházában haldoklik. Hiába hívtam volna ismét, már nem tudta volna felvenni a telefont. Egyedül az vigasztalt valamelyest, hogy akkor, karácsony előtt megbeszéltünk mindent, amit még kellett, és elbúcsúztunk egymástól. Örökre.

Ernő bácsi kétszer, két közönséges hétköznapon avatkozott be döntő módon az életembe. Ha akkor nem épp azt teszi, amit tett, egészen

bizonyos, hogy az én sorsom másként alakul. Ezt akartam most megköszönni neki, amikor felhívtam. És nagyon jól tettem, mert amint kiderült, az egyik beavatkozását ő maga sem felejtette el, sőt ez a tette egy életen át foglalkoztatta.

Ekkor még nem a kórházban, hanem az öregotthonban volt. Halálos betegen, de tökéletes szellemi épségben. Éppen úgy beszélt, mint ötven évvel ezelőtt: tárgyyszerűen, világosan és magára nézve viccesen, a tiszta gondolat fölényes biztonságával. Ugyanakkor kedvesen, teljes lényével odafigyelve rám, és mindig arra válaszolva, amit mondtam neki. Ez az utóbbi tulajdonság ritka az emberekben. Az öregekben még ritkább, a halálos betegséggel küzdőkben pedig egészen kivételes képesség. Ő mindig ilyen volt, de most mégis szinte hihetetlennek tűnt számomra ez a nagy emberi kvalitás.

Azonnal megismerte a hangomat, és nyomban a tárgyra tért:

- Tudtam, fiam, hogy hívni fogsz. Vártam, mert meg akarok még téled kérdezni valamit, mielőtt meghalok.

Én is számítottam rá, hogy ezt fogja mondani. Tudtam, hogy mind a ketten számon tartunk valamit, amit még meg kell beszélnünk ideát. Az élet hétköznapijainak ugyanis vannak olyan váratlan kulcspillanatai, amikor hirtelen eldől egy ember sorsa. Örökre, visszavonhatatlanul. Lehet, hogy csak egyetlen szó vagy gesztus, csak nekünk feltűnő látvány, valami benyomás, érzés, ami eldönt mindent. Reggel még nem tudjuk, hogy aznap történni fog valami nagyon lényeges, és így nem készülünk rá, nem érzünk különösebb izgalmat akkor sem, amikor benne vagyunk a nagy pillanatban. De utána már nem lehet meg nem történtté tenni azt a percet, nem lehet visszatérni ugyanoda, ahol korábban voltunk. De ezek a pillantok mégsem véletlenek, hanem sorsszerűek. Jellemünk, vágyaink és korábbi munkánk egészéből következnek. A gyümölcs lassan érik, senki sem figyel rá, és egyszer, amikor eljön az idő, hirtelen leesik a fáról. Ilyenkor az ember odanéz egy pillanatra, aztán megy minden megint a maga rendjén tovább.

Véletlenek nincsenek. Nem lehet olyan döntéseket hozni, amelyek idegenek a sorsunktól. De a „nagy” pillanatok, amelyek jelentőségének akkor nem is vagyunk tudatában, mégsem csak megtörténnek velünk, hanem akaratlagos döntések is. Emberek vannak benne, akik nélkül a pillanat nem tudna bekövetkezni. És az emberek általában évek múlva is, olykor egy életen át emlékeznek a hétköznapiaknak ezekre a jelentős

pillanataira. Arra a szóra, ami elhangzott akkor, arra a benyomásra, látványra, érzésre, ami akkor döntőnek bizonyult, ami – amint ez utólag tisztán látható – nagyra tette az illető pillanatot.

Most én is azonnal tisztában voltam azzal, hogy régi iskolaigazgatóm mit akar tőlem közel ötven év után megkérdezni. Azt, hogy szerintem helyesen cselekedett-e velem 1974-ben azon a bizonyos őszi napon, amikor megpróbált eltéríteni a humanioráktól. Hogy jól avatkozott-e be az életembe akkor, vagy rosszul. De mivel időrendet akartam tartani, ezért a másik, még korábbi beavatkozásával kezdtem a köszönetmondást, ami számámra mindennapi dolog volt, rutinszerű cselekvés, és ezért erre már nem emlékezett. De az én életemben nagy jelentősége volt ennek is.

– Ernő bácsi, legelőször is meg szeretném köszönni, hogy akkor, 1974 tavaszán Nedelka Géza aligazgató úrral a városból, Csíkszeredából eljöttek hozzánk, a szentkirályi iskolába. Mert ha akkor nem biztatnak rá engem a gimnáziumra, akkor belőlem vélhetően erdész lett volna a taplocai faipari szakiskolában. De így aztán végül tanár lettem. Olyan, amilyen. Tudom, hogy nem egyedül voltam, sok ilyen falusi fiú volt még, akivel Ernő bácsi ugyanezt tette.

– Ezer, fiam, ezer! Csíkban s Gyergyóban minden tavasszal végigjártuk a falusi iskolákat. Megnéztük a naplót, a jegyeket, beszélgettünk a tanárokkal. Azonnal látszott, hogy hol kell beavatkozni. Mert lehet, hogy egy-egy tehetségesebb gyermek faluról is megtalálja az útját valahogy, persze el is kallódhat, de a szintén jó eszű második vonal egy kicsi segítség nélkül biztosan nem tanul tovább. Én pedig úgy gondoltam, hogy ezt nem szabad hagyni. Mert láttam, hogy mi történt a Felvidéken, ahol szisztematikusan lefejezték a magyarságot. Kiirtották az értelmiséget, és amikor a nép magára maradt, utána már azt csináltak vele, amit akartak. Jött a kitelepítés, jött a kifosztás, jött a nyelv elvesztése. És én ezt itt nálunk nem akartam hagyni. Értelmiséget akartam nevelni mindenáron. Úgy, ahogy lehet. Ezért falun is kerestük a tehetségesebb gyermekeket. Ha kellett, elmentem a családokhoz is. Megnéztem, hogy mi van otthon, hogy képesek lennének-e a gyermeküket taníttatni. Mert az látszott. A szülőkön, a házon, az istállón, mindenben. És biza mindig voltak, akik nem voltak erre képesek. Ezért nálunk a gimnáziumban odamentem a szakácsnőhöz, aki főzött a bentlakó diákoknak – emlékszel, ugye, egy olyan kicsi kövérkés asszony

volt –, és megkérdeztem tőle: „Mondja meg nekem, Irénke, hogy ahol maga 160 diáknak főz, ott abból az ételből 180 diák tudna-e enni?” Préda Irénke pedig meggondolkozott egy kicsit, és végül azt mondta, hogy ez lehetséges. „Na, akkor főzzenek úgy, ahogy most mondtam!” Hát aztán sok éven át így is történt.

A szentkirályi iskolalátogatás következtében én valóban lemondtam az erdészkedéssel kapcsolatos álmaimról – ezek kialakulásában havasi pásztor őseim és az elolvasott Robin Hood-történetek egyaránt szerepet játszhattak –, és valóban beiratkoztam „a Líceum”, a mai Márton Áron Gimnázium humán osztályába, mert inkább oda vonzódtam. Nem lettem ugyan bentlakó – noha mindig vágytam oda, a többi falusi társaim közé –, hanem csak „külsős”, azaz naponta ingázó. Mert Szentkirály a városhoz közel volt, és a 49 lejes havi bérletet a vagonrakó édesapám 1500 lejes fizetéséből még ki tudtuk fizetni, de a 3-400 lejes bentlakásra már nem futotta volna.

A humán osztályban, ahová végül beiratkoztam, egyedül voltam fiú, és emlékeim szerint a lányok többsége nem nagyon törte magát a tanulással. Az igazgató úr, aki a gimnáziumba csábított, persze nem is tudott rólam, ő inkább az „erősebb” reál osztályokkal törődött, ahol az egyik osztályban tanított is. De egy napon bejött hozzánk is helyettesíteni. Arra már nem emlékszem, hogy azon az órán pontosan mi történt – ő maga az utolsó beszélgetésünkben azt mondta, hogy valami matematikai játékokat játszott velünk –, de arra igen, hogy kicsengetéskor engem odahívott magához, és a katedra mellett, a 131-es teremben ezt mondta nekem: – Fiam, mit keresel te itt, ebben a humán osztályban?! Na, holnaptól szépen átmész a matematikába! Reggel 8 órakor jelentkezzél az új osztályfőnöködnél, hogy adjon neked más tankönyveket!

Eszembe sem jutott tiltakozni. A matematika osztály a legjobb volt az iskolában, megtiszteltetés volt oda járni. A másnap reggel kapott algebra-, sík- és térmértan-, fizika-, kémia- és más hasonló tankönyvekre ma már nem nagyon emlékszem. De arra igen, hogy ezekért cserében meg kellett válnom másoktól, ráadásul épp azoktól, amelyeket a tanév elején már kedvvel előre olvasgattam. Most is látom magam előtt mindegyiket: a világirodalom egy keménytáblás világoszöld könyv volt, a zenetörténet egy már eléggé szétrongyolódott, ugyancsak vaskos kötet, benne a zeneszerzők arcképeivel, az angol pedig egy pirosas-lilás,

fűzött, szerényebb kiadvány. Szerencsére a magyarirodalom-tankönyvem megmaradt. A történelem is, de az románul volt, tele vaskos hazugságokkal, úgyhogy azzal nem nagyon volt mit kezdeni.

Másnapról a sorsom megváltozott. Az osztály, ahová kerültem, úgynevezett „szupermatematika” volt, ahol ezen a tárgyon kívül más nem nagyon számított. A helyesen megoldott feladatok mennyiségét, azaz a valós teljesítményt Eigel Ernő tanár úrnál, aki iskolaigazgató is volt, nem darabszámra, hanem a megoldásokkal megtöltött nagy formátumú, ún. „egyetemista” füzetek számában mérték. A legfőbb didaktikai alapelveket így foglalta össze: – Fiaim, a matematika nem itt megy be (és itt a szemére mutatott), hanem itt megy be (és itt a ceruzát tartó kezére mutatott)! – Persze azért tudta ő nagyon jól, hogy a matematikában az általa „favágásnak” nevezett gyakorláson kívül a logikus gondolkodásnak, sőt egy-egy szellemi villanásnak is nagy szerepe van. Emlékszem, sokszor előfordult, hogy az osztály legélesebb eszű matematikusaival a táblánál együtt vitatkoztak valami nehezebb feladat helyes megoldásán, míg mi, a többiek a padban csendben végeztük a magunk „favágását” a nagy füzetek fölé hajolva. Így érettségiztem le aztán én is a keze alatt.

Csak hogy közben történt velem egy kis baj. Már tizedik osztályban eldöntöttem, hogy mégis magyar nyelv és irodalom szakra fogok majd az egyetemre felvételizni. A matematikával azért én is igyekeztem, amennyire tudtam, rajzolgattam az analitikus mértan gyönyörű paraboláit, végül már deriválni és integrálni is megtanultam valamennyire, és az ezért járó közepes jegyekkel meg is voltam teljesen elégedve, hiszen az iskola legerősebb osztályának jó egyharmada matematikából Ernő bácsinál rendszerint bukásra állt. De egy idő után nyilvánvaló volt, hogy bizony én itt kilógok a sorból, és ezzel az irodalmi „félrefaragással” csalódást okozok az igazgató úrnak. És itt nyilatkozott meg az ő emberi és pedagógusi nagysága: más tanár talán megsértődött volna a hűtlen diák árulásától, de ő nemcsak eltűrte, hanem még értékelte is ezt. Biztatott, hogy menjek irodalmi tantárgyversenyekre, és számontartotta minden eredményemet. Ha valami nyelvi probléma merült fel az órán, gyakran megszólított: – No, bölcsész úr, hogy mondják helyesen: *mindegyik* függvény vagy *mindenik* függvény?

És most, halála előtt kiderült – szinte hihetetlen, de igaz! –, hogy az eltelt közel ötven év ellenére ő sem felejtette el azt a bizonyos őszi

napot, amikor a serdülőkor döntő négy évére engem a humán stúdiumoktól elválasztott. Tisztában vagyok, hogy ennek részéről való számontartása rendkívül megtisztelő rám nézve, és kellőképpen meg is illetődtem attól, hogy utolsó telefonbeszélgetésünk kezdetén azonnal nekem szegezte a kérdést:

- Te mit gondolsz, fiam: vajon jót tettem-e akkor veled, vagy rosszat? Fejlődött-e a matematikával a rendszeres gondolkodásod?

Egy pedagógus egyéniségéről, felelősség- és hivatástudatáról nagyon sokat elmond egy ilyen apróság. Ő, akire akkor diákok százai voltak rábízva, aki egy hatalmas intézményt vezetett egy nehéz történelmi korban, lám, egy életen át számontartotta ezt a régi döntését, amellyel egyik tanítványa, egy faluról bejött fiú sorsát befolyásolta.

Csak hogy erre a kérdésre nem tudom a választ ma sem. Pedig azóta én is sokat gondoltam arra a bizonyos jelenetre, amelynek következményei valóban kétélűek voltak. Körülményeskedve kezdtem hát beszélni, aminek a vége természetesen az ő felmentése és a köszönetmondás akart lenni. De alig kezdtem bele, félbeszakított:

- Tudom, fiam, tudom. Erre a kérdésemre csak akkor tudnál válaszolni, ha volna viszonyítási alapod. De nincsen. Úgyhogy beszéljünk inkább másról.

És valóban az életéről, a saját egyetemi éveiről kezdett el beszélni hirtelen, de végül mégis ugyanahhoz a tárgyhoz jutott, amelyet korábban félbeszakított. Életpályája fő állomásait felidézve megvilágította azt a belső meggyőződését, ami a velem kapcsolatos akkori döntésének hátterében is ott működött.

- Az 1950-es években a nevem miatt engem egy ideig zsidónak vélték Kolozsváron, az egyetemen. Rengeteg fiatal, okos zsidó tanárom volt a Bolyai matematika karán. Hogy honnan kerültek oda annyian akkor, a háború után, én nem tudom. És nekem náluk mindegyre szerepelnem kellett. Egyedül annyi szemináriumot tartottam, mint az egész évfolyam együttvéve. Állandóan a táblánál voltam, és mivel a leányok előtt szégyelltem, ha valamit nem tudtam, így aztán tanultam rettenetesen. De másodév után aztán egyszer megkérdezték tőlem: „Eigel, maga, ugye, izraelita?” „Nem, kérem, én katolikus vagyok.” Ettől kezdve aztán többé szóba sem álltak velem. De megtanultam tőlük, hogy egy közösségnek a maga tehetséges embereire jól oda kell figyelnie. És hogy nekünk is létre kell hoznunk a magunk értelmiségét, hogy ne

maradjunk egy sötét csorda, amit ide-oda hajtani lehet. Amikor az ötvenes évek derekán elvégeztem az egyetemet, ez teljesen világos volt előttem. Az, hogy nekünk másképpen végünk van. És úgy gondoltam, hogy ezt az értelmiséget nem a humán, hanem a reál területeken kell kinevelnünk, mert azokon a területeken, amelyek a nyelvhez kötődnek, a többséggel szemben hátrányban, sőt nekik kiszolgáltatott helyzetben vagyunk. De kétszer kettő a mennyországban és a pokolban is négy, itt kell nekünk tehát versenyben lennünk, sőt náluk jobbnak lennünk. Ezt a felismerést akartam aztán az életem egészével szolgálni. Igazgatóként ezért erősítettem a reál profilt az iskolában, ezért szerveztem a vakációkban a matematikatóborokat is a kisebbeknek. Szerettem nézni a kis matematikusokat, ők voltak számomra a jövő. ...És ezért vállaltam mindenféle vezető szerepeket. Azt hiszem, értettem is ahhoz, hogy munkára fogjam az embereket. A diplomáciával baj nálam sohasem volt. Fazakas János miniszterrel például 1963 táján alakult ki a kapcsolat. Nagy egyéniség, nagy politikus volt Ceaușescu közvetlen környezetében, hithű kommunista, de közben jó magyar ember. A magyar ügyekben tőle függött, rajta fordult meg az országban akkor minden. 1968 táján érezte, hogy most történelmi helyzet van, eljött az idő, most kell a vasat ütni, mert most sok mindent meg lehet csinálni, amit korábban nem lehetett. Egyszer Szeredában odajött hozzám, és ezt mondta: „Ernő, most valami esemény, valami ünneplés kell! Találjatok valami dokumentumot, valamit, akármit, ami azt bizonyítja, hogy milyen régi ez az iskola.” Hát találtunk is. Így lett aztán 300 éves. „Háromszáz éve fellobbant a fáklya...” – ez került be Gál Árpád iskolahimnuszába is, pedig biztosan még régebbi. De így aztán Fazakas Jánosnak köszönhetően meglett az óvónőképző, meglett a sportosztály, meglett a kórus és a többiek. Lett kollégium, központi fűtés, több ezer négyzetméter parkett, bútorok, szóval berendeztük rendesen az iskolát. Persze közben ment Bukarestbe a pityóka zsákoslag, ment a szilvapálinka, minden oda, ahova kellett. De meglett minden, mert támogattak. És ez a fontos, egyéb nem számít semmi. ...Életem folyamán volt részem elismerésben is, de tudod, hogy mi volt a legnagyobb díj az életemben? Ezt Kánya Gyula kollégám adta, matematikatanár volt nálunk ő is. Makacs, rátarti székely ember volt, úgyhogy amikor nekem úgymond „felvitte az Isten a dolgomat” és iskolaigazgató lettem, attól kezdve nem akart az utcán velem együtt

mutatkozni, mert nem akart a városban azzal ágálni, hogy ő „nagy emberekkel” barátkozik. De egyszer, amikor valami komolyabb dolgot sikerült elintézniem, átjött hozzám a túlsó járdára, és fojtottan a fülembé súgta: – Kurva nagy ravasz cipszer vagy te, Ernő! – És azzal visszament az utca másik oldalára. Hát ez volt a legnagyobb díj, amit kaptam életemben. Mert igaz volt, őszinte, és akkor úgy éreztem, hogy valóban megérdemeltem. ...A legszebb napom pedig az volt, amikor az osztályod – 35 évvel az érettségitek után! – 80 éves koromban Gyulán testületileg meglátogatott. Tudom a napot is: 2013. július 13. Ilyen nem történik meg minden tanárral. ...Most is itt vagyok Gyulán egy öregotthonban. Talán két-három hetem lehet még. Az, hogy most így beszélek veled, ne tévesszen meg, fiam. Mert van, aki a nyakától lefelé öregedik meg, s van, aki a nyakától felfelé. Én az előbbieket tartozom. Ha most meglátnál, megijednél. Nem vagyok már hetven kiló sem, és a szobát is csak segítséggel tudom nagy nehezen megkerülni. És a legszörnyűbb, hogy nincsen itt senki emberfia, akivel most a halálom előtt szóba tudnék még állni.

Az öregotthon előtt történetekről, az előzményekről nem beszélt, mert úgy ítélte meg, hogy ezeket már tudom. A tényeket valóban tudtam. De ezt, hogy mi állt a tények mögött, hogy mit gondolt azokban az időkben, sem akkor, sem korábban nem mondta meg. Azt hiszem, másoknak sem nagyon beszélt erről, legfeljebb elejtett olykor egy-egy sokatmondó megjegyzést.

Hatvan éves elmúlt már, amikor a rendszerváltás után a feleségével együtt átköltözött Magyarországra. Hogy miért tette ezt, nem tudom. Zavaros időket éltünk akkor. Hallottam, hogy indoklás gyanánt ezt mondta otthon egyszer valakinek: – Ahol én egyszer számadó juhász voltam, ott nem leszek kisbojtár soha! – Tehát az önérzet. És miért éppen ide, ebbe a kisvárosba, ahol nem volt senkije? Talán valami szakmai kapcsolatok miatt. De a csendes öregkor helyett nemsokára jött a nagy családi baj: a felesége betegsége, akit maga gondozott éveken át. Egészen addig, amíg öregemberként már nem tudta ellátni ezt a feladatot. Ekkor pedig jöttek segítség gyanánt az otthoni csíkszentimrei asszonyok, majd végül jött az öregotthon. Aztán a hasnyálmirigyrák. Aztán ráadásnak még a koronavírus. És végül a halál.

Ennyi az ember sorsa? Ifjúkori tervek, kemény és ravasz férfimunka valamiért, csendes áldozathozatal a családban és végül a méltósággal

elviselt pusztulás. És közben ott vannak a döntések. Kicsik és nagyok, de közülük a legkisebb is lényeges. Mert ezekből áll össze az élet egésze. Ezekkel építi fel az ember másokban önmagát.

Az ő legnagyobb döntése minden bizonnyal a Magyarországra való áttelepedés volt. Rossz, elhibázott döntés. Nagyot tévedett, amikor elhagyta Erdélyt. Mások is meglépték ezt a lépést, amit megbántak utána. Makkai Sándor református püspök például, akinek utolsó, felmentésre vágyó verse – *Álom* a címe – szívszorítóan szomorú és reménytelen: „*A sínpár köddé válik, / Vissza csak az villámlik, / Amelyen idejöttem. / Sápado ég mögöttem.*” Ernő bácsi néhány évig tanított még odaát a helyi gimnáziumban, aztán nyugdíjazták. Hallottam, hogy odaát voltak, akik úgy emlegették, hogy ő „a román tanár”. Éppen őt, akinek életcélja volt, hogy valahogy magyar értelmiséget neveljen Erdélyben. De mindez teljesen érthető: hatvanévesen már nem lehet az életet idegenben újrakezdeni. Természetes, hogy odaát Magyarországon csak ennyit tudtak róla. Mert az igazgató úr nem odaát, hanem ideát, nálunk a székelyeknél építette fel bennünk önmagát. Ott túl ilyen építkezésre már nem volt sem elég ideje, sem elég ereje. Jól tudta ezt ő is, és ezért rendelkezett úgy, hogy Csíkszeredában legyen a sírja. A város felett, a Szentlélek utca tetején, a két Somlyó-hegy alatt.

Utolsó beszélgetésünk végén egészen személyes dolgokra fordította a szót. Hihetetlen, de igaz, hogy ő, aki halálos beteg volt, aki tudta jól, hogy már csak igen kevés ideje van hátra, ilyeneket kérdezgetett tőlem: – Megvan-e még a szemüved, amit örökké le és fel szoktál tologatni? ...És amikor kételkedsz valamiben, ugyanúgy fordítod-e oldalt, és rázod meg mosolyogva a fejed? ...Olyan lobbanékony, hirtelen haragú természeted van-e most is, mint akkor régen volt? – Elképesztő, hogy ilyen apróságokra emlékezett, és hogy ezeket ötven év után, ilyen súlyos betegen még szóba is hozta. Ráadásul most is mintegy hamiskásan kuncogva, velem összekacsintva, éppen úgy, mint akkor régen. De ha így van, és márpedig így van, akkor ezek a kicsinységek mégis fontosak voltak valamiért.

Ernő bácsi, az igazgató úr elment, és belőlünk, a hajdani diákjaiból is elvitt egy-egy darabot magával a semmibe. Másfelől mi is, akikben felépítette önmagát, őrizzük még magunkban lénye egy-egy darabját egy ideig. Addig, amíg élünk. Aztán megszűnik majd minden emlékezet.

Halálhíre hallatán a 86. életévében járó édesanyámnak az jutott eszébe róla, hogy bár nem volt osztályfőnökünk, de mindig ott volt ő is a szülői értekezleteinken, és hogy az iskolai kis sportpályán tartott kicsengetési ünnepeken minden tanév végén ő mondta a díszbeszédet. Egy ilyen alkalomkor az igazgató úr egyszer odament hozzá, a faluról bejött asszonyhoz, és megszólította. Anyám ezt nagy kitüntetésnek érezte, ezért jól megjegyezte minden szavát:

- Arra szeretném kérni magát, hogy a fiukat ne foglalják el otthon a gádzálkodással. Mert ő valahogy ki kéne használja az eszét.

- Hát mű *annál jobban* nem foglaljuk el. Jár ki a mezőre, közbe az állatok közi es menyen. De ha akar, ettől még tanulhat.

- Igen, de már ez is sok. Mert neki most nagyon sokat kell tanulni.

Ennyi volna hát egy ember léte az időben? Ennyi marad végül belőlünk? Néhány mi magunk által is elfelejtett szavunk, tettünk emléke az emberekben?

Ha telefonbeszélgetésünk utolsó részét jól, helyesen értettem, Ernő bácsi a halál közvetlen közelében nemcsak az emberek jó emlékezetére, hanem Istenre is hagyatkozott. Miközben arról beszélt, hogy hogyan építette fel másokban önmagát, ezt a felidézett életutat égi távlatba is helyezte. Lehet, hogy így tett már korábban is, lehet, hogy ilyen volt élete egésze is. De azt hiszem, hogy végül az ember nem is tehet másként. A végső megnyugvás és a végső felmentés vágya természetes emberi tulajdonság, amiről nehéz lemondani, főként a halál előtt. Az ember végül megrémül a másba vetettség viszonylagosságától. Örök bizonyosságot, valódi igazságot szeretne. Mert riasztó, rémülettel teli egyedül csak mások tekintetében élni, tetteink emberi értékelésének viszonylagosságát megtapasztalni és tudomásul venni. Az istenhívó ember önmagát nem mások tekintetében, hanem az örökkévalóságban építi fel. A tekintetekkel pedig nem törődik. Számára csak Isten lehet az, aki helyesen ítéli meg az életünket, mert ő látja nemcsak a tetteket, hanem az azokat létrehozó szándékot is.

Amikor elbúcsúztunk, ezt értettem meg az utolsó szavaiból. Megértettem, és igazat adtam neki. És nemcsak azért, mert jobb ez így a halálra készülőnek. Azért is, mert Isten örök tekintetéről végül is semmit nem tudunk. Lám, ebben az emlékezésben is csak az emberek mulandó tekintetéről tudtam szólni. De előfordulhat, hogy az emberek egymást figyelő tekintetében néha benne van az ő tekintete is.

SZÉKELYFÖLD-DÍJAK, 2021¹

FEKETE VINCE

(SEHOL)

Laudáció helyett Nagy Attilának

Csak a jövő múlik el. Hogy majd holnap,
hogy majd holnapután, vagy hogy egyáltalán
egy év vagy majd évek múlva. Csak a ma
marad. A félelmek, a képzelgések, a látomások,
hogy „egész éjjel nem aludtam egy *cseppelő*
cseppet sem, fiam, le nem tudtam hunyni a
szemem, mert itt, a szomszédban, tudod.”
„Nem volt semmi.” „Dehogynem, itt járkáltak,
kiabáltak, veszekedtek, még ide is be akartak
jönni, ott mászkáltak a tornácon.” „De hiszen
ők itt laknak, szomszédok, fiatalok, zene volt,
beszélgettek, táncoltak.” „Nem igaz.” – – –
Mert szétpukkan a jövő, csak a ma marad. Fa-
hasogatás, gyújtós készítése, behordás, begyújtás.
Víz kimerése, szállítása a kútról. Segítség az
étkezésnél, felkelésnél, a lefekvésnél. A haj,
a kéz, láb, bőr, minden ápolása. Gyógyszerek
bevétele. Ott lenni a tisztálkodásnál. Felöltözés,
levetkőzés, bedörzsölés. Vérnyomásmérő kezelése.
Sepregetés, diótörés, kerti munka, tevés-vevés,
gyomlálás, mosás, mosogatás. Séta a faluban.
Felülvizsgálatra járás. Bevásárlás, lemosás,
masszázs. Beszélgetés, kérdezés. Hagyni,
hogy önállóan tegyen-vegyen, csinálja, amit
korábban is végzett a házban, a ház körül.
Amíg még el tud valamit magától végezni,

1 2021. október 5-én a Székelyföld szerkesztősége Székelyföld-díjjal jutalmazta Nagy Attila költőt és Romsics Ignác történészt; Székely Bicskarend díjat kapott Vörös István költő-író; Szabó Gyula-émlékdíjban részesült Bangha Mónika író. Az elhangzott laudációk szerkesztett változatait közöljük.

és szívesen is teszi. Mert csak a jövő múlik el, a mi is lesz, hogyan is lesz. Már csak a jelene marad, és a jelen alól, mint fagyos rögök, fel-felbukkan a múlt, miközben a tudat vetkezik, szórja le ruháit, mindenét, az utolsó, legutolsó semmiig, amikor árnyéka sem lesz már, és egy óriási buborékban találja magát, irdatlan sötétben, és hiába tapogat körbe, hiába keres-kutat, mert nincs kijárat. Sehól.

MAGYAROSI SÁNDOR: ROMSICS IGNÁC SZÉKELYFÖLD-DÍJÁHOZ

Romsics Ignác méltatása számomra több okból kifolyólag sem egyszerű feladat. Ezek egyike az, hogy egy olyan történésről kellene beszélnem, aki egy felmérés szerint Lovász László világhírű matematikus után a magyar tudományos élet második legtekintélyesebb személyiségének számít, és akinek tevékenységét – egyéb díjak mellett – Széchenyi-díjjal is elismerték. (A Széchenyi-díjat olyanok kaphatják meg, akik a tudományok, a műszaki alkotások, a kutatás, a műszaki fejlesztés, a gyógyítás és az oktatás-nevelés terén kivételesen magas színvonalú, példaértékű, nemzetközileg is elismert eredményt értek el.) A másik ok abban keresendő, hogy bár végzettségemet illetően jómagam is történész vagyok, Romsics Ignácot sem személyesen nem ismertem, sem előadni nem láttam: a közelmúltig úgy voltam vele, ahogy nagy írókkal szokás lenni: megvásároljuk és elolvassuk a könyveiket, de meg sem fordul a fejünkben, hogy a szerző neve létező személyt takar, akivel akár találkozni is lehet. Néhány nappal ezelőttig tehát Romsics Ignác az a hét-nyolc kötet volt, ami a könyvespolcomon lakott.

Mentségemre szolgáljon, hogy ezeket a könyveit nemcsak megvásároltam, de el is olvastam. Talán az első dolog, ami leginkább szembe-tűnő volt bennük, a szerző kivételes szintetizáló képessége, amely nem is csak akkor nyilvánul meg, ha országtörténetet vagy egy adott korszak történetét írja meg. Szerintem ez a Romsics-munkák egyik jellegzetes-sége: hogy könnyedén, lényegretörően foglalják össze egy-egy történelmi esemény vagy korszak szerteágazó, bizonyos esetekben szinte könyvtárnyi szakirodalmát. A másik jellemzőjüket leginkább talán a

zseniálisan egyszerű témaválasztásban tudnám megragadni, aminek köszönhetően szinte kézenfekvőnek érezzük, hogy valaki egy adott korszakról vagy történelmi eseményről ilyen megközelítésben írjon könyvet – csak hát egy-egy Romsics-könyv éppen attól zseniális, hogy ugyanazt a témát korábban senkinek sem jutott eszébe így feldolgozni. Példaként az idén megjelent, *Honmentők / honvesztők* című kötetet említeném meg. Miközben a magyar történelemszakma Horthy és az általa fémjelzett korszak megítélésének mikéntje fölött vitázik, Romsics Ignác e munkájával úgy járul hozzá a vitához, hogy tulajdonképpen nem szól bele. Ehelyett hat magasrangú katonából lett európai államfő életútját mutatja be, mintegy európai kontextusban láttatva Horthy – vagy például a román Antonescu – államfői tevékenységét.

A Romsics-könyvek harmadik jellemzőjeként ezek magas fokú szakmaiságát említeném meg, és engedjék meg, hogy ezzel kapcsolatban Romsics Ignác egyik tanítványát, Bődök Gergelyt idézzem: „Romsicsnál minden történelmi probléma, legyen szó akár a legnagyobb nemzeti traumánkról, racionális, tényszerűen alátámasztható szakmai választ igényel, a diagnózis felállításához ezért minden mást igyekszik zárójelbe tenni. Ez a nehezebb út, mégis hajlok rá, neki van igaza.”² A szerkesztőség nevében gratulálok a díjhoz, és azt kívánom Romsics Ignácnak, hogy még sokszor lehessen igaza.

FEKETE VINCE

(SORSFORDÍTÓ PILLANATOK)

Laudáció helyett Vörös Istvánnak

1.

Ha az autópályára felhajtó, utánfutót vontató pick-up vezetője a felhajtó ág végén, az összes létező KRESZ-szabálynak ellentmondva, elegánsan megfordul, hogy a menetiránnyal szembe haladva egy személyautónak aztán

2 Cseri Péter: De ki lopta el a professzor kabátját? – 70 éves lett Romsics Ignác (<https://24.hu/belfold/2021/03/30/romsics-ignac-tortenesz-hetveneves-szuletes-nap-tanitvanyok/>) (2021. 10. 03.)

esélye se legyen elkerülni az ütközést... Ha a kilőtt puszkagolyó nem a belső zsebben levő, csontberakású imakönyvbe csapódik... Ha egy utolsó pillanatban eszébe jutó apró vásárlás miatt nem marad le a több mint háromszáz személlyel a fedélzetén sziklának csapódó repülőgépről... Ha a lesújtó kézmozdulat, ha a meglendült rúgás a levegőben hirtelen meg nem torpan... Ha a gazella torkának ugró oroszlán ugrás közben, ha egy kisállat fölött fenyegetően köröző ragadozó madár végképp meg nem merevedik a levegőben... Ha a felfüggesztett kötél szárán lebegő sziklamászók közül az egyik kicsúszik, majd elkezdi zuhanni, s a másik száron levő az utolsó pillanatban meg nem fogja a kötél végén levő csomó segítségével a több száz méteres mélység fölött... Ha 1944-ben, az Ojtozi-szorosnál négy orosz által megerőszakolt nő végül nem egy vágott szemű, hanem a pár nappal korábban lelőtt szerelme gyermekét hozza majd világra...

2.

Ha nem találkoznak akkor, ha nem futnak össze, ha elkerülik egymást, elmennek egymás mellett, mert mással, másokkal, nem egymással, ha nem mutatják be őket, ha a közös ismerős, ha valaki más, ha nem veszi fel, ha nem jön ki az épületből, hogy nyugodtan, ha folytatja a néma szemlélődést, vagy ha mégis felveszi, akkor nem, azt mondja, hogy Nem, mert nem tud most, mert beteg, mert nincs idő, kedv, érkezése stb.

Ha hallgat akkor Rá, hogy jó, vagy nem jó, hogy igen, vagy nem, ha nem ül épp vele szembe le a vacsoránál, ha akkor időn és téren kívüli párosként nem kezdenek el szinte magukról is megfélelmezve beszélgetni órákon át, ha nem írnak, üzennek egymásnak már rögtön másnap stb. stb...

Hogyha nem így történik, hanem úgy, ha valamiért, ezért, azért, ha másképp, ha nem most, ha később, ha soha, ha ki tudja, mikor..., mit is, hogy is, ha a kisállat, ha a gazella, ha az autó, ha az a nő, ha a kézmozdulat, ha a sikoly, ha ti, ha mi, vagy ha csak ők, vagy ha csak az a kilótt puskagolyó...

ZSIDÓ FERENC: BANGHA MÓNIKA SZABÓ GYULA-EMLEKDJÁHOZ

A most díjazott szerző példája azt mutatja, hogy nem feltétlenül gond a viszonylag késői jelentkezés, sőt!, s hogy az irodalomról nem lehet – úgymond – lekésni, lemaradni.

A Székelyföld szerkesztősége, partnerségben a Romániai Írók Szövetségével és Homoródalmás Polgármesteri Hivatalával, minden évben kiosztja a Szabó Gyula-emlékdíjat egy kötettel még nem rendelkező, de írásai alapján ígéretes tehetségnek mutatkozó szerzőnek. Idén a szerkesztők teljes egyetértésben a csíkszeredai születésű, jelenleg az angliai Oxfordban élő Bangha Mónikát találták legérdemesebbnek a díjra, a lapban az utóbbi időben közölt írásai alapján. Érett hangú szerzőről van szó, nem ficánkoló, hangját kereső csikóról. Erre értettem azt, hogy a késői jelentkezésnek előnyei is vannak: kiforrott egyéniség és stílus, letisztult világkép, a techné, a szakmai fogások ismerete, s mindez kellő lazasággal párosul, mely azon szerzők sajátja, akik úgymond kívülről érkeztek az irodalomba, nem mindenáron akarnak sikeresek lenni, épp ezért összejön nekik.

Bangha Mónika első írásait én gondoztam 2016 tájékán, még az irodalom.ro szerkesztőjeként, már akkor kitűnt egyediségével, hangulat- és milióteremtő képességével, lírába hajló rövidprózájával. Tavaly és az idei évben a *Székelyföld*nél már a klasszikus novellában, elbeszélésben is kipróbálta magát, megmutatva, hogy a történetmondás és jellemábrázolás is erőssége, hogy teljes fegyverzetben áll előttünk (és, nota bene: nem akar megtámadni senkit). A legjobban az élményszerűséget szeretem az írásaiban, azt, hogy érezhető, a szerző élvezettel mesél, nincs semmi mesterkélttség, megcsináltság, lihegő izzadságszag a stílusában. Csak lendület, képesség, megkapó történet. Nem szenzációk, csupán hétköznapi kalandok, mindennapi események, a családi legendárium mozzanatai elevenednek meg írásaiban. Joviális, nyugodt bölcsességgel adagolva.

Szinte kijelentettem, hogy talán minden prózaírónak csak ennyi idősen, így késleltetve kellene színre lépnie, de bizony jó néhány remekművet huszon-harmincasok írtak meg... Nyilván, minden életút és alkotói habitus más, Bangha Mónika esetében azonban abszolút bevált a „recept”, szerencsésnek érzem a késleltetés és érettség konstellációját. Tehát jókor jelentkezett és jó helyen: a *Székelyföld* folyóirat továbbra is teret biztosít majd neki a kibontakozáshoz.

Bangha Mónikánál minden együtt van, ami az írósághoz kell, mi csupán további türelmet és kitartást kívánunk neki, és akkor meglesz a kötet is, az igazi fegyvertény, hisz ez a mostani díj elsősorban az arra való „felbujtás”, a biztatás. Szóval akkor hajrá!, de azért továbbra is csak megfontoltan, ráérősen, mint eddig, mint aki tudja, a különlegeshez idő és hangoltság kell...

Gratulálunk a Szabó Gyula-emlékdíjhoz, azt kívánjuk, hogy legyen hűséges és méltó a díj névadójához, ugyanakkor járja a saját útját!

Bene Adrián

BENTLAKÁS AZ IDŐBEN

Tamás Dénes regénye¹ egy motívumokkal és kronotoposzokkal jól körülírható alműfajba illeszkedik, valódi intenciója szerint azonban bölcséleti líra prózában. A regény alapszituációja, a húszéves osztálytalálkozó bekapcsol bizonyos olvasói elvárásokat, amelyek alapján a történet beilleszthető a nemzedéki kérdésekkel, az életközépi válsággal, az egzisztenciális számvetéssel foglalkozó irodalmi és filmes narratívák sorába. Fenti tételünk alapján nem meglepő, ha ezeket az elvárásokat csak töredékesen teljesíti be. Annyan érdekes a fentiek színre vitele, amennyiben a személyiség genezise mellett betekintést nyújthat az emberi létezés alapstruktúrájára, az időre. Túl ábrándokon, terveken, csalódásokon, hibákon, újra felmerül az igény az alapvető értékek meghatározására és megtalálására, a létezés és az idő valódi természetének feltérképezésére. Egy ilyen vállalkozás fenomenológiai jellegéből fakadóan szükségszerűen szubjektív, a személyes emlékeken keresztül teremtve meg a rálátás distanciáját jelenlegi személyiségünkre, annak szövetén keresztül pedig az emberi létállapotra. Az ebben rejlő lélektani és filozófiai lehetőségek ideális gyűjtőpontja a főszereplő Kristóf, aki saját élményeinek, megélt tapasztalatának megfigyelőjeként az idő és az élet fenoménjének szenvedélyes kutatója. „Nem adta meg magát ennek a hatalomnak, ki akarta ismerni a természetét, ezért lesett ki rá még zenehallgatás közben is, eltelve felajzott, megbokrosodott természetével, de benne érezte csordogálni az esti kocogásban, a barátokkal való sörözésben, sőt még a szeretkezés hol zilált, hol ütemessé váló mozdulataiban is észlelte munkálkodni.” A figuratív, hasonlatokkal, metaforákkal, ismétlésekkel meanderező mondatok és elsősorban a gondolatok, érzések plasztikus megformálásának vágya megidézi azt a méltatlanul elfeledett prózastílust és poétikai hagyományt, amelyet a Nyugat harmadik nemzedékében Rónay, Sőtér, Jékely, Bóka és Ottlik képviselt, különböző változatokban. A háttérben pedig, a Krúdy–Márai-hagyományvonalnál is erősebben, a két világhá-

1 Tamás Dénes: *Az élő ház*. Budapest, 2019, Pesti Kalligram.

ború közötti francia írók varázslatos, álomszerű és melankolikusan zenei regényei, középpontban az emlékezéssel, az ifjúság és az eszmények múlásával, az idővel. Az irodalmi nyelvhasználatot deliteralizáló és a humor vagy az irónia szolgálatába állító divatok mellett ez a stílus óhatatlanul régiesnek vagy akár modorosnak hat lebegő prozódijával, mint az ilyen passzusok: „Mert hatalmas, tág szemekre akart rátalálni, telt, erős, ajkakra, az arcot keretező borzolt hajtincsekre, soványnak, csenevésznek tűnő, de közben mégis hajlékony, nyúlánk testre, vágta, hogy ezt az egész kinézetet átjárja valamilyen tanulatlan, érzéki lázadás, ami jelen volt, benne volt a látványban, de jól letompítva, élettelenül, elrejtve egy új testben, egy új, idegen Petrában.” Többnyire azonban a fenomenológiai pontosságú elemző leírások pontosságával hívja fel magára a figyelmet az író által használt nyelv, akár érzésekről, hangulatokról, akár társas helyzetekről van szó. Jól példázza ezt a hosszú idő után egymást viszontlátó osztálytársak ábrázolása, ezért érdemes a regény expozíciójából hosszabban idéznünk. „Minden pillantásuk egy életet mért fel, az idő munkáját szemrevételezte. Így minden ott volt a szemeik előtt. Élesen észlelték az átalakulás, az elfáradás tüneteit, a másokra ráfagyott idegenséget, látták hirtelen hogyan zsugorodik ajakbiggyesztéssé egy telt nevetés, de nem akartak felismerni, elfogadni ebből semmit, félték tőle, ezért látták meg egymásban az ismerőst, ezért lelték meg a távolságban az otthonosságot, álltak bele régi, az idők során kihűlt, eljelentéktelenedett barátságokba, szövetségekbe, s próbálták sűrű bólogatással jelezni, hogy semmi sem változott, senki nem öregedett semmit, hiszen mindenki ugyanolyan vicces, kedves, bohókás, amilyen húsz évvel ezelőtt is volt.” Az idő természetét boncolgató mondatok maguk is megkívánják az olvasótól az elidőzést, a végiggondolást, a képzelet összehangolását a fiktív pillanatokkal, belelépve egy-egy emlék ismétlődő állandóságába.

A szöveg olvasható önéletrajzi, nevelődési regényként is, amely nem mentes a bölcséleti igénytől. Valójában az emlékek, a hajdani élmények mozaikos szerkezetű megidézése nem nyit széles epikai távlatokat, ami a fenti regénytípusokhoz elengedhetetlen lenne. Ennek a lírai prózának a fókuszában az elbeszélő szubjektum és a személyiség archeológiája áll, nyakig benne az idő tapasztalatában. Különösen nyilvánvaló ez az olyan irodalmi előképpel való összevetésben, mint Ottlik Géza *Iskola*

a határon című műve. A helyszín (bentlakás, mai magyarországi kifejezéssel: kollégium) és az általa meghatározott társas élethelyzet megegyezik, hasonlóak a beilleszkedési kényszerrel járó szociálpszichológiai problémák az összezárt diákcsoporton belül, valamint az ezzel összefüggő motívumai a beavatásnak, a kiközösítésnek, az étellopásnak. Egybevethetőek az időre, a barátságra, a személyiség alakulására és a rendbe való betagozódásra vonatkozó reflexiók is a két műben. Utóbbi kérdéseket azonban *Az élő ház* inkább csak érintőlegesen hozza fel, aminek oka részben az időhöz való viszony középpontba állítása, részben a cselekményelemek és nézőpontok redukált készlete.

A regény centrális témája valójában tehát az idő (és a tér) megélt tapasztalata, ennek lenyomatai az ilyen plasztikus, a szöveg fő erősségét jelentő részletek: „Egyszóval, el kellett indulnia az életnek itt a szobában, a bentlakásban, de nem indul, nem kezdődik semmi, nincs rácsodálkozás, első pillantás, mert itt minden első és utolsó, hiába töredezetek a dolgok, az események, semmi sem létezik egészében, csak részleteiben él, pulzál, tolakszik, hol fájdalmasan, hol örömtelien, kifelé.” Emlékező próza ez és mint ilyen, regényként szükségképpen tudatregény, elsődlegesen a szubjektivitás szűrője benne a sajátlagos, amelyen keresztül áttetszik a megidézett valóság, a hely, a társak, az elmúlt ifjúkor. Ez esetben a székelyudvarhelyi iskolaévek, a szobatársak, a kocsmázások és koncertek korfestő reáliái (az 1990-es évek elején járunk), valamint a hasonló funkciót betöltő regionális nyelvi kifejezések. A meghatározó élmények és tapasztalatok között persze helyet kapnak a már említett *Iskola a határonból* is ismerős motívumok, a rendnek való alávettetés, a megaláztatás, az elidegenedés, amelyek szinte kötelező kellékei minden hasonló témájú regénynek. „Meg kell tanulni ütni, elfelejteni a másikat, elfelejteni a barátságot. Egyszerre kell érezni a hatalmat és a kiszolgáltatottságot. Érezni, hogy a kéz nem tartozik a testhez, önállóan működik. Rajtakapni magad, hogy a tiltakozáson, a kényszerítettségen egyszer csak átsugárzik a bántás öröme.”

Ha összegzésként a szöveg fő érdemét próbáljuk meghatározni, akkor kétségtelenül a filozófiai attitűdöt és az ennek szolgálatába állított prózapoétikai eszköztárat kell kiemelnünk. A többnyire sűrű, érzékletes leírásokkal operáló prózanyelv egyfajta fenomenológiai szemléletet közvetít, legyen szó akár érzésekről, érzelmekről, érintésekről vagy

bódulatról, akár látványokról, tárgyokról, helyek hangulatáról. Mindezzel a szerző az időhöz próbál közelebb férkőzni, felvállalva a törekvésével járó filozófiai és irodalmi megelőzöttséget, ugyanakkor poétikai karaktere révén eredeti hozzájárulással kapcsolódva a hasonló irodalmi vállalkozások szöveg univerzumához.

Borsodi L. László

A LEHELETNYI SZÓTÓL
A HOLTAK SÖTÉTLŐ LIGETÉBE

Orcsik Roland könyvének¹ már a címe problematikus. Egy hely részletének a neve? Ha igen, akkor minek a legalja, és mihez képest van jelentése a felsőfoknak? Ha esztétikai és/vagy erkölcsi kategória, akkor ki által és milyen nézőpontból képződik meg ez a minősítés: benne van abban, amit minősít, vagy azon kívül áll? És egyáltalán: mi legitimálja a megszólalását, azt, hogy bármiféle ítéletet megfogalmazhasson? A leegyszerűsítő válasz a prófétaszerepet jelölhetné meg a versbeszédben érvényesülő nézőpont és értékrend legitimációjaként, a cím értelmezéséhez is visszavezető könyvbeli beszélő szerepproblematikája azonban jóval összetettebb, minthogy megelégedhetnénk bármiféle egysíkúságot eredményező megközelítéssel.

Orcsik merészen jár el, s ez lehet a kötet védjegye: mintegy *nem számolva* az Ószövetség prófétai könyveiből az irodalom történetében évszázadokon át hagyományozódó közösségi költőszereppel, egyenesen a kezdethez, magához a hagyományteremtő prófétaszerephez tér vissza. A könyv első mottója *Zakariás könyvét*, az első vers, a *Jeremiás-kivonatok* már a címével *Jeremiás jóvendölését*, illetve szintén *Zakariás könyvét*, a *Szintiszta Ámosz könyvét*, a *Hóseás kemenczéje* pedig *Ozeás könyvét* idézi meg, a záró vers, a *Fekete péntek* pedig – mintegy a szerep következményeként – átvisz az újszövetségi *Jelenések könyvébe*. S mivel ezek a mottók, idézetek, utalások a Károli Gáspár-féle archaikus magyar bibliai regiszterben szólnak meg, egyúttal egy korszak, a 16. század vallási-kulturális mozgalmát, a magyar reformációt és irodalmának nyelvét is működésbe léptetik. (A Zakariás 5,2–3 mottó Károli fordítása, ezenkívül gyakori poétikai eljárás a versekben a szándékolt archaizálás, a korszak nyelvhasználatának a megidézése.) A *Legaljában* annyira sűrű szövésű az ószövetségi prófétákat idéző motivikus háló és beszédmód, hogy a nem bibliai eredetű mottók,

1 Orcsik Roland: *Legalja*. Újvidék–Budapest, 2020, Forum–Kalligram.

idézetek, utalások is biblikussá válnak, a próféta szereppel kapcsolatos dilemmák megfogalmazásában válnak értelmezhetővé.

Ez a nyelvi teremtettség azonban a Bibliát mint szent hagyományt nem arra használja, hogy tekintélyelvű vagy a hozzá való kritikai megközelítéssel viszonyítási pontként szolgáljon egy 21. századi próféta/közösségi költő szerephez, ellenkezőleg: a beszélőben megidéződő próféta hangok mintegy a kanonizált próféta szerep előzményeiként – tehát nem apokrifé változtatva a szent szövegeket vagy megszüntetve a szerepet – magának a szerepnek a keletkezését, a lehetőségeit, veszélyeit és felelősségét teszik mérlegre. Talán ezzel magyarázható az is, hogy miért nem számol a közösségi költő szerep hagyományával, hiszen a próféta szerep ekként, a keletkezés nyersségében, a kanonizált próféta hangok kritikájából létrejövő előttiségben szólal meg, poétikai értelemben megragadható visszateremtődés érhető tetten. Ahol mégis beépülni látszik ebbe az elképzelésbe a közösségi költő szerep a magyar irodalom történetéből, mint például az Ady-féle „küldetéses véto” (lásd a direkt reflexióra építő, ezért Adyt adyaltalanító, túl didaktikus, a publicisztikai stílusú *Védjegyet*) vagy a Babits *Jónásában* ironizált próféta szerep, ott megtörni látszik ez a *prebiblikus* törekvés. (A próféta kiszolgáltatottság és gyarlóság mérlegelése, a szerep iróniája helyett annak harsányságát/elfogultságát színre vivő *Tök* nem válik méltó vitapartnerévé sem a Babits-féle *Jónásnak*, sem – éppen a babitsi szerep emlékezet megkerülhetetlensége miatt – az ószövetségi könyv főszereplőjének.) Ezek a törésvonalak nem válnak tehát a verseskönyv előnyére. Ami egyik vonatkozásban előnytelenységnek vagy poétikai következetlenségnek tűnik, az, lehet, más megközelítésben éppen a költői nyelv hagyomány általi teremtődésének természetéről beszél: hogy hiába a szándék az Úr előtti/helyetti Úr, a tiszta próféta/költői szólam megragadására, a nyelv működésébe minduntalan betolakszának azok az előzmények is, amelyekről éppen szabadulni kíván a beszélő. Nem vagy nehezen eldönthető, hogy erről van-e szó.

Ami bizonyosabbnak látszik, az talán a versek lírai énjének (énjeinek?) magával a próféta hanggal való kényszerű eljegyzettsége. Ugyanarról a fajta tudatosságról van szó, mint Szilágyi Domokos *A próféta* című versében („Pedig én tudtam a szót, az Igét!”), de nem ugyanarról a fajta kényszerűségről. Szilágyinál a próféta tudás tovább nem adása a küldetéses költő szerep felszámolódását jelenti („Őriztem

az Igét s az Ige bennem a halált.”), illetve az okoz dilemmát, hogy vajon van-e befogadó, van-e akivel megosztani ezt a tudást („s nem volt kivel megosztanom, s ha meg nem oszthatom, mit ér?”), és egyáltalán „Akar-e megváltást a világ?” Orcsik Roland beszélője tudatában van prófétaságának, majd hogynem biológiai determináltság, ami nem zárja ki a véletlenszerűséget sem („Mire fölbredtem, / ott piroslott a vádlimon / a tüskés prófécia” – *Rovarcsípés*), de Szilágyi optimistának egyáltalán nem nevezhető szerepfelfogásához képest is lejjebb vagyunk (nem tudom, ez-e a legalja), ugyanis fel sem merül a közvetíthezőségbe, a továbbadásba vetett hit, mindenkinek magának kell megváltódnia, ha ez egyáltalán szükségszerűség. Egy bizonyos (és Orcsiknál ez a biztos tudás): a prófétaszerep nem válik megmentővé, nem válhat Kharón ladikjává senki számára, nincs kollektív recept a megtisztulásra: „Mégsem én leszek az, aki / téged a csónakban átvisz a túlsó partra, a magas fűzfák / közé. Szóval, ugorj egyedül a Tiszába, zsupsz, és úszd / át. Esetleg tanulj meg evezni, jobban, mint én.” (*Tisztulási folyamatok*) Talán annak az apokrifnak a magánkánonba való visszaemeléséről, prófétai szereppé lényegítéséről, *őszöveltségességéről* lenne szó, amely szerint Jézus azt mondta a vízen járni próbáló Péternek: ha a lábad elé néznél, akkor látnád, hol vannak a cölöpök? Ez sem végső bizonyosság. Egyetlen azonban, amit tehet, hogy tudatában van prófétaságának, számol a hamis prófétaszerepekkel, amelyek ellen lázad, és lázad a társadalom hazugságai, tehetetlensége és deformálódott értékrendje, meghibásodott mechanizmusai ellen. Ez a lázadás jelenti a tudatosságát, azt, hogy őrzi magában a hangot, anélkül hogy ezt nyilvánvalóvá tenné vagy tehetné akár a közvetlen környezete számára is. Belátja ugyanis, hogy a hagyományos prófétaszerep anakronisztikus. Ez azonban nem a megszűnését, hanem annak interiorizálódását jelenti.

Talán efelől érthető meg a versek jó részének egyik alapvető poétikai sajátossága, a szólamkeverés, a versbeszédék közötti vibrálás. Az egyik nyelvi réteg a hétköznapi ént szólaltatja meg, illetve beszél el, de mintha a hétköznapi tevés-vevés mögött folyamatosan ott vergődne egy másik én, amelyről ha egyértelműen nem is mutatható ki, hogy szenved, de mégiscsak leszorított, és belülről figyel. S mint a rádióhullámok, egymásba csengenek, egymást zavarják, de nem oltják ki egymást ezek a hangok, szerepek: „megfentem a késem, kettévágtam

/ kiserkent a vér vérré teszlek / téged, és a vér kergessen téged / azt hittem, ezékielt hallom kettévágtam / álmom” (*Rövidhullámok*); „A sor-somba belemaszatolhatnak, de – / egyél már apa, szakított félbe a fiam.” (*Karthágó*) Visszatérő motívum a lírai én fia, lánya, felesége és Dezső kutyája, akik a meghitt, családi légkör tartozékai, a hétköznapi-ságban megélhető létezés értelmét jelentik, de nem részei annak a belső hangnak, mentális érzékszervnek, amely az én belső idejében lüktet, dübörög, lázad, számon kér, reflektál. Így válik el a fecsegő felszín és a mély, a külső és a belső, a(z) (társadalmi) idő és a lélek időtlensége, ugyanakkor mindkettőnek a belső hang képezi a létezés valamikori transzcendensre emlékeztető, de az énben annak profán összefüggéseként továbbéló etikáját.

A szólamok vibrálása mellett a hol (megmosolyogtatóan) dühös, hol ironikus létörzés és a létfelajtóástól való rezignált kétségbeesés kettős-ségét a versek epikai jellege, az életképszerű építkezés teremti meg. Ez azt jelenti, hogy a vers indítását egy lírai történet, zsánerek képezi, és ennek belső fejlődése, feszültsége a képi építkezés folyamatában többértelművé válik. A jól sikerült versekben ez úgy valósul meg, hogy mindvégig kitart, nem szakad meg a képalkotás, és maga a képi világ válik a nyitott, többirányú jelentésteremtődés eredőjévé (*Sárkány; Gyepmester; Tüskeshátú kollégák; Ber; Eutanázia; Óz; Szomszéd*). A kevésbé jól sikerült szövegekben (*Második természet; Tök; Nehéz műfaj; Fészek*) ennek az ellenkezője történik: a képiség koherenciáját megtöri a reflexió – a lírai én nyilvánvaló értelmezői gesztusai didaktikussá teszik a művet. Ez a tendencia akár odáig is elmegy – s ezek a szövegek képezik poétikai megformáltság tekintetében a könyv *legalját* –, hogy már nem is vers születik, hanem *csak* egy másik vers értelmezése (*Diagnózis; Védjegy*). De ugyanez a nyelvi egyensúlyvesztés tapasztalható azokban a szövegekben, amelyekből a kötet más opusaiban körültekintően megteremtett belső reflexió, (próféta) hang kiiktatódik, és a felszín, a hétköznapi bosszúságai, a sajtóból is ömlő romlott közéletiség kerül a beszéd középpontjába. Úgy vagyok ezzel, hogy inkább olvasok ilyenről a média különböző felületein, mint „vers”-ben (s bár tudom, hogy van a világon közéleti költészet, Orcsiknak ezeket a szövegeit mégsem sorolnám oda, ezért az idézőjel). Ennek megfelelően az történik ugyanis, hogy a publicisztikai stílus, a közhelyek és

az erőltetett szójátékok elfojtják a verssé válás lehetőségét (*Hisztihon; Folyt. köv.; Megfelelő helyen, megfelelő időben*).

Azt láthatjuk tehát, hogy a próféta gyarlóságainak megfelelően – mert elhallgattatható, belekényszeríthető abba, hogy a hétköznapiok, a közélet befolyásolja, hogy a külső körülmények irányítsák – megvannak a róla szóló költői nyelvnek a hibái. Ami viszont bizonyos költeményekben a nyelv üzemmódja, az másokban Orcsik inspiratív nyelvkezelésének köszönhetően a költői nyelv létmódjává válik, ami egyben a prófétai, a poétaként létezés tragikus ironiája is. Ez pedig nem más, mint egy sajátos beszédmódnak, poétikai törmeléknyelvnek a megalakítása. Ilyen a *Melléüetések* szótöréseiből, hol nyelvtanilag szabályos, hol szándékoltan szabálytalan elválasztásaiból teremtődő ironia („Nem / tör / lesz / tek tovább / fizesse más / a hit / elem”; „Egy arc / még nem ar / c / csupán egy / karc” stb.) vagy a *Rozsda* című versben létrejövő halandzsanyelv. A cím tulajdonképpen a versnyelv metaforája – a rozsda, a romlás mintegy kikezdi a nyelvet, sokkal inkább azt mutatja meg, hogy mire nem alkalmas a nyelv, mint azt, hogy mire igen, hogy miért nem jöhet létre kapcsolat az én társadalmi-magánéleti és alkotói szerepei között, hogy miért anakronisztikus a próféta szerep. A *Kijárási tilalom* – aktuális, alkalmi vers jellege ellenére – központosítás nélküli, szándékolt helyesírási hibáktól hemzsegető, magyartalan nyelve már az identitásvesztésnek, a létezés abszurdításának válik a kifejezőjévé, akárcsak a könyv egyik súlypontjának számító poémában, a kötetzáró *Fekete péntek*ben. Orcsik a végletekig elmegy ebben a szövegben, hogy próbára tegye az olvasó türelmét. A *Jelenések könyvéből*, illetve Marx és Engels *A kommunista kiáltványából* építkező költeményben maga a felszámoló nyelv mond komor ítéletet mind a próféta szerepről, mind a dehumanizálódó kapitalista világról, a világ megváltáhatatlanságáról. Teszi mindezt úgy, hogy maga a nyelv sem marad érintetlen attól az ítélettől, amelyet kimond. Az ítélet pedig magának az ítéletnek az elmaradása: „és nem ítélsz meg / és ez az ítélet / és nem állsz bosszút / és ez a bosszú / rt sten olyan / az isten an mint a mi / olyan mint a / semmi / nulla / sem olyan / ítélet én / magam gyok a bíró / a bukás ert / oha nem áll osszú / mert soha rt te zt”.

Tragikusabb veszteségről beszél Orcsik Roland könyve Domonkos István *Kormányeltörésben* című emblematiszta poémájához képest, amelyben a nyelvvesztés egyszerre az egyéntől független, társadalmi-

politikai körülmények és saját, egyéni döntés következménye. Orcsik kezdetben hisz abban, hogy „a szó lehelet” (*Ber*), amit éppen ezért óvni kell/érdemes, hogy a költői, prófétai szó belső erő, az én etikája, a végtelennel való egyesülés lehetősége („hadd szervesüljek eggyé az erdővel” – *Daimon*), ami által érintkezni lehet a titokkal, a szenttel, a láthatón túlival (*A szem extázisa. [Nizamuddin Auliya, Delhi]*). Nem hagy azonban leheletnyi illúziót sem az olvasóban: a dekanonizált és a hagyományból a hagyomány előttiségbe helyezett, újrateremtett költői szóba vetett hittől a megváltatlanságig vezet az út. Az ezzel való szembesítés az alkotó számára etikai kérdés, és összességében sikerrel megvalósított feladat, az olvasónak pedig együttalkotói kötelesség (erkölcsi is, már amennyiben van a befogadásnak etikája) szembesülni a megváltatlanságra ítéltség egyes stációival, az eszkatológiai célok hiányával.

Lőrinczi Dénes

RENDVÉDELEM

MAROS-TORDA VÁRMEGYÉBEN – KÖNYV

A KAKASTOLLAS CSENDŐRÖKRŐL

Népem biztonságát őrzöm¹ című, 2021-ben kiadott munkájában Nemes Gyula a Magyar Királyi Csendőrség Maros-Torda vármegyei testületének történetét dolgozza fel. Mint ismeretes, az említett rendvédelmi szerv megítélését illetően eléggé megoszlanak a vélemények. Emögött főként az áll, hogy a társadalom egy része majdnem kizárólag csak azt veszi figyelembe, hogy a második világháború vége felé a csendőrök aktív szerepet játszottak a zsidók és más embercsoportok tagjainak deportálásában, és szinte teljesen megfeledkeznek arról, hogy a testület fennállásának 65 éve alatt (1881–1945) javarészt egészen más jellegű tevékenységet fejtett ki. A Magyar Királyi Csendőrség kollektív megbélyegzése előtt tehát inkább a testület történelmi múltját, szerkezeti felépítését és azokat az intézményeket kellene megismernünk, amelyek rendelkeztek a testület felett. (A csendőrség fegyelmi és személyzeti szempontból a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztériumhoz, míg szolgálati tekintetben a Belügyminisztériumhoz tartozott.) Mindehhez napjainkban egyre több tudományos igénnyel megírt mű áll az érdeklődők rendelkezésére.² A csendőrség egyik szakértője, Parádi József könyve első felében például kiválóan fogalmazza meg, mi az oka ennek a kettős megítélésnek, amely meglátása szerint azzal magyarázható, hogy a második világháborút

1 Nemes Gyula: *„Népem biztonságát őrzöm”*. Maros-Torda vármegyeiek a Magyar Királyi Csendőrség kötelékében. Marosvásárhely, Nagyernye, 2021, Magánkiadás. MasterDruck nyomda.

2 Némethy Ferencz: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz*. Budapest, 1899, Országos Központi Községi Nyomda Részvény-Társaság; Csapó Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881–1914*. Budapest, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány; Parádi József: *A Magyar Királyi Csendőrség*. Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság; Szakály Sándor: *A magyar táborig csendőrség története 1938–1945*. Budapest, 2000, Ister Kiadó – hogy csak a legfontosabbakat említsük.

követően a Magyar Kommunista Párt a „szalámi taktikát” a csendőrséggel szemben a lehető legjobban tudta alkalmazni. Ez napjainkig kihatással van a testület megítélésére, a kommunisták ugyanis elérték, hogy e közbiztonsági szerv egyedüli felelősként került a vádlottak padjára a deportálások miatt.³ Míg a csendőrség ellen kifejtett pártállami propaganda sikeresnek bizonyult, más érintett rendvédelmi szervezeteknek nem csupán sikerült kibújniuk a bűnrészesség vádja alól, hanem némi átszervezést követően, rövid időn belül az új rendszerbe is sikerült beépülniük.

A csendőrség alaposabb megismeréséhez Nemes Gyula könyve azáltal járul hozzá, hogy a meglévő intézménytörténeti szakirodalmat az erdélyi, pontosabban az egykori Maros-Torda vármegyei állomány tagjaira vonatkozó adatokkal egészíti ki. Nemes kutatómunkájának köszönhetően a volt csendőrök rövid életútját is megismerhetjük. A szerző által feltárt források nemcsak a szolgálati időszakot fogják át, hanem kitérnek az egyes csendőrök személyes sorsára, illetve arra is, hogy e sorsok hogyan alakultak a XX. század folyamán. Nemes e tekintetben nagyon alapos munkát végzett: összesített kimutatásainak és az általa összegyűjtött rengeteg fotónak köszönhetően az olvasónak valóban lehetősége nyílik betekintést nyerni a Maros-Torda vármegyei csendőrök életébe.

A könyv szerzőjének érdeklődése a korszak csendőrségi intézményének megismerésére személyes, családi indíttatásból ered. Ennek ellenére a 200 oldalas munka nem elfogult a testület iránt; Nemesnek mindvégig sikerül megőriznie semlegességét, és kellő objektivitással nyúl a forrásokhoz. A kötet másik jellemzője a szakmaiság: a szerző az általa feltárt forrásanyagokat napjaink legszakavatottabb történetészeinek munkáira támaszkodva dolgozza fel. Nem túl szerencsés megoldás, hogy ezek könyvészeti összegzése elmaradt az utolsó oldalakról, de az mindenképp a szerző mellett szól, hogy a szükséges információk legalább a hivatkozásokban fellelhetőek. Hasonló a helyzet a könyv képanyagát illetően is: sajnós a szerző elmulasztotta feltüntetni a felhasznált fotók származási helyét.

3 Parádi: i. m. 15.

A könyv szerkezeti felépítése a következőképpen alakul: az első fejezet *A Magyar Királyi Csendőrség megalakításához* nyúl vissza, majd a szerző rövid, de lényegretörő és könnyen értelmezhető fejezetekben ismerteti a csendőrség történetének egymást követő szakaszait. A legkényesebb rész kétségtelenül a második világháború eseményeivel foglalkozó fejezet, amelyben egyaránt olvashatunk a nagyernyei zsidó családok sorsáról, a marosvásárhelyi és a szászrégeni gettókról, valamint az említett települések csendőreinek magatartásáról ebben az időszakban. A szerző azt hangsúlyozza, hogy a német megszállást követően a zsidókérdés kényszer hatására történő agresszív „megoldása” a csendőrség történetének szégyenfoltjává vált, és ez vezetett a testület máig ható megbélyegzéséhez is. Ugyanakkor azt is kiemeli, hogy a csendőrség az említett időszak előtt nem rendelkezett felekezeti nyilvántartással a lakosságról. Az ilyen jellegű adatokat a közigazgatási szervek állították össze, és ezekhez csatolták azon felsőbb utasításokat is, amelyeket a csendőröknek a rendőrséggel közösen kellett végrehajtaniuk az izraelita vallásúakkal szemben. Kiemelendő, hogy a zsidóság sajnálatos összegyűjtése és deportálása nem magyarázható egyértelműen a Magyar Királyi Csendőrség önkényes tetteként: az intézmény történetéről szóló feljegyzések és a korábbi időszakok mind azt bizonyítják, hogy a csendőröknek minden esetben felsőbb parancsot kellett végrehajtaniuk. Kutatásaira és a fellelt forrásokra támaszkodva, valamint figyelembe véve, hogy a csendőrség alkalmazása inkább a falvakon volt jellemző, mintsem a városokban, Nemes azt is kihangsúlyozza, hogy – Maros-Torda vármegye esetében – a testület tagjai főként a vidéken élő zsidó családok gettóba történő kísérésében és őrzésében vettek részt. Ez azért különösen fontos, mert a legtöbb zsidó nem itt, hanem a megye jelentősebb városaiban élt, így az ellenük foganatosított intézkedéseket nem a csendőrség, hanem elsősorban a rendőrség és más karhatalmi egységek hajtották végre.

Nemes arra is kitér, hogy mi történt azokkal a csendőrökkel Maros-Torda vármegyében, akik a szovjet csapatok megérkezését követően is helyben maradtak. Az orosz katonai közigazgatás bevezetése után, a vidék közbiztonságának a stabilitásáért 1944. november 13. és 1945. július 10. között tovább alkalmazták mindazokat, akik a

Magyar Királyi Csendőrség állományából hátramaradtak. Ezeket többnyire az ún. Népőrségbe vették át, amelyet tulajdonképpen a felszámolt csendőrség mintájára szerveztek meg, és amely egy törzsből és négy szakaszból állt. Az új testület székhelye Marosvásárhelyre került. A Maros-Torda Megyei Népőrség, amely összesen 346 főből állt, 1945 márciusában 33 őrssel, ezen belül pedig 25 magyar és 8 román őrsparancsnoksággal működött. A szerző a fejezet további részében külön felsorolja az összes települést, ahol a Népőrségnek voltak őrszei, és az ott szolgálatot teljesítők pontos létszámát is megadja. Az egykori csendőrök megszokott feladatköre csak a Groza-kormány beiktatásával szűnt meg végleg, amikor is teljesen új fejezet kezdődött a megye közbiztonsági életében.

Egy következő fejezetben (*Maros-Torda vármegyei csendőralbum*) valamivel több mint száz csendőr életútját ismerhetjük meg kisebb-nagyobb részletességgel. Az egyéni élettörténetekhez gazdag képanyag is társul. A fejezet igazi kuriózumaként a *Mellékletek és kiegészítések* alcím alatt két rövid oral history típusú interjút is olvashatunk. Végül a könyvet az egykori Maros-Torda vármegye helyneveinek mutatója zárja.

Nemes Gyula munkája, amely számos új adatra épül, a rendészettudomány megismerését szolgáló művek soraiba illeszkedik. Amint már volt szó róla, a szerző meglehetősen kényes feladatra vállalkozik benne: a csendőrség negatív megítélése ellenére arra tesz kísérletet, hogy a második világháború ideje alatt működő Magyar Királyi Csendőrség Maros-Torda megyében szolgáló csendőreinek emberibb arcát mutassa be. Talán az sem érdektelen, hogy a magyar királyi csendőrséggel is foglalkozó kiváló történész, Szakály Sándor – egyébként ő a könyv lektora is – ajánlójában így fogalmaz: „És miért okozott örömet [a könyv elolvasása]? Azért, mert a XIX–XX. századi magyar múlt egy olyan katonailag szervezett közbiztonsági őrtestülete történetének egy darabkáját mutatja be, amely nélkül kevesebbet tudnánk erről.”

A SZÉKELY KÖNYVTÁR 96–100+ KÖTETEIRŐL

*BENKŐ JÓZSEF: TRANSSILVANIA SPECIALIS (A SZÉKELYEK FÖLDJE)*¹

Kedves Olvasó! Tudta Ön, hogy

1. az 1770-es években Középján „a közrendű férfiakból is nem kevesen a hosszú téli éjszakákon a csúf tétlenséget és a mértéktelen alvást szövészel küszöbölve ki, sok cséve fonállal szokták segíteni feleségüket”?

2. ugyanabban az időben a Bölön környéki patakok nagyon gazdagok voltak pisztrángban, és „még gazdagabbak volnának, ha egyes gonosz emberek, akik teljesen fáradozás nélkül akarják megfogni a halakat, nem mérték volna nagy csapást az elkábított halakra az erdei kutyatej (*Euphorbia silvatica*) levének a beöntésével”?

3. szintén a XVIII. század utolsó harmadában Bodoson a *pülünek* nevezett erdei pele „maktól, diótól, mogyorótól s a vadalma és vadvörte magjától őszire kövér húsát egyesek mohón fogyasztják”?

Alig néhány bekezdés választja el egymástól ezeket a „kuriózumokat” Benkő József *Transsilvania specialis* című kötetében. Természetesen nem mindenütt ennyire részletező a Bardocon született, élete nagy részét Középján leélő Benkő: az egy szabad királyi várossal (Marosvásárhely), egy mezővárossal (Nyárádszereda) és 126 faluval büszkélkedő Marosszéknek például feleannyi leírás jut, mint a mindössze 9 faluból álló Miklósvárszéknek – igaz, Benkő őszintén bevallja, hogy „e falvak közül (mármint Marosszéken) nem mindegyiknek tapostuk az utcáit, de amit írunk, abban kitanítottak a derék emberek jelentései”.

Nem tudom, a történész szakma miként vélekedik Benkő részletező alaposságáról vagy éppen felületességéről; nem tudom, megmosolyogják-e Benkőnek a székely eredetkérdésben vallott nézeteit vagy a „főemberek” iránti rajongását; bizonyára azt is föl lehetne róni neki, hogy lázadásnak, „Rákóczi-förgeteg”-nek titulálja a kuruc szabadságharcot, illetve hogy Madéfalva leírásánál – szabadkozva ugyan, de –

1 Benkő József: *Transsilvania specialis. (A székelyek földje)*. Csíkszereda, 2021, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 96.)

hallgat a vérengzésről („Szándékosan mellőzünk egyebeket, amiket most itt még feljegyezhetnénk”). De hát Benkő is korának gyermeke volt, közülük is a legnagyobb: amit legfontosabb műveiben, a *Transsilvania generalisban*, illetve a *Transsilvania specialisban* megcsinált (száz évvel Orbán Balázs monumentális főműve, *A Székelyföld leírása* előtt!), az így is maga a csoda. „Végül is hosszú lenne felsorolni, hogy ebből a székből hány tanult férfi, akár világi, akár egyházi, vált az ország díszévé” – mondja Miklósvárszék leírásának végén. Nem fogok takarékoskodni a superlatívusszal: e tanult férfiak között az élete végéig alkoholproblémákkal küszködő, de iszonyatos munkabírású polihisztor, Benkő József a legnagyobb, magától értetődő tehát, hogy a *Transsilvania specialis* II. könyvének, *A székelyek földjének* helye van a Székely Könyvtár sorozatban. (*Lövétei Lázár László*)

FÖLDI ISTVÁN: SZÁZADELŐ AZ UDVARTEREKEN²

„Gyöngyszem volt ez a kicsike város még akkor is, ha nem mérnöki tervek szerint épült. (...) Gyöngyszem volt, mert azzá tették azok, akik benne laktak. Azzá tették munkájukkal, szorgalmukkal, becsületességükkel és egymás iránti igazi testvéri összetartozásukkal. Szépé tették a maguk egészséges szépségével, emberségével és becsületbeli igényességével, amelyet apáról fiúra átörökítettek.”

Egy rendhagyó szociográfiát tart a kezében az olvasó, melyben az udvarteres székely kisváros, Kézdivásárhely 20. század eleji világa tárul elénk. Földi István időutazásra hív bennünket a céhes város bensőséges világába, útítársaivá szegődhetünk, hogy megismerjük, milyen is lehetett a település fénykorában. Rendhagyó szociográfia, mert a szerző gyermekkori emlékein, élményein keresztül elevenednek meg a vargaváros hétköznapijai, történetei, tradíciói, ugyanakkor forrásértékű munka is, melyet haszonnal forgathatnak azok is, akik Kézdivásárhely történetével szeretnének foglalkozni. „Élményei olyan mélyen vésődtek emlékezetébe, hogy felidézésükkel hitelesebb képet tárt elénk a város

2 Földi István: *Századelő az udvartereken*. Csíkszereda, 2021, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 97.)

20. század eleji életéről, mint bármely adatokkal telezsúfolt monográfia” – írja róla Incze László történész, muzeológus.

A szerzőnek a mindennapi élet apró mozaikjaiból, történeteiből, mozzanataiból sikerült megrajzolnia Kézdivásárhely sajátos képét és megjelenítenie a múlt század eleji varázslatos hangulatát, báját.

A város ezernyi arcát ismerhetjük meg belőle: az udvarterek világát, a hajdani céhek iparosait, a vargákat, a tímárokat, a degetteseket, az asztalosokat, a szücsöket, a piacterek őrszemeit, a kofákat, betekintést nyerhetünk a céhek működésébe, szabályzataiba, körülnézhetünk a műhelyekben, megismerhetjük a szerszámaikat, hallgathatjuk őket, ahogy politizálnak hétvégeken a céhházakban, az inasokkal együtt átélhetjük a tanoncidő keserédes tapasztalatait, elkísérhetjük őket a messzevidéki vásárokbá, úri szabónál csináltathatunk új ruhát, melyben parádézhatunk vasárnap a sétatéren vagy bálozhatunk a Vigadóban, késő délutánonként leülhetünk a patikapadra a szellemi élet képviselőivel, futhatunk a városba érkező első gépkocsi után, ott lehetünk az első labdarúgó-mérkőzésen, megihatunk egy pohár szénaverési bort valamelyik korcsomában, végigjárhatjuk a kávéházakat, a mulatóhelyeket, a városhoz közeli erdőket, feredőket.

Földi István csodálattal és rajongással beszél szűkebb szülőföldjéről, a tájról, a táj szépségeiről, de még ennél is fontosabb talán kiemelni azt a tiszteletet és szeretetet, melyet a tájat belakó székelyek iránt érez. Olyan bensőséges, magával ragadó világ jelenik meg előttünk, hogy szinte észre sem vesszük, mikor válnak jó ismerőseinkké a szereplők, és miként válunk mi is kézdivásárhelyiekké... (*Mirk Szidónia-Kata*)

GAZDA JÓZSEF: A SZÉKELYFÖLD TÖRTÉNETÉBŐL³

Néhány évvel ezelőtt az egyik ismeretterjesztő tévécsatorna azzal az angol nyelvű szójátékkal hirdette műsorait, hogy „my story, your story, his story, history”. Magyarul talán így fogalmazhatnánk meg: az ő története, a te történeted, az én történetem, történelem.

Mellbevágó igazságot hordoz e ragozás. A történelem nemcsak a koronázások, a hadüzenetek, a háborúk és békeszerződések, esetleg diktátumok története, nemcsak a hatalom birtokosainak a cselekedeteit

3 Gazda József: *A XX. század, ahogy megéltük*. Csíkszereda, 2021, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 98.)

összegző tudomány. A történelemnek ugyanolyan fontos vetülete, hogy mit élt meg a földműves, a munkás, a pap, a tanító, a katona, hogy mit élt meg a közember, aki nem alakítója, hanem elszenvedője volt az eseményeknek, akinek a neve nem került be a tankönyvekbe.

Gazda József immár több mint ötven éve gyűjti a magyar emberek visszaemlékezéseit szerte a nagyvilágban. Olyan korban kezdte életükről meséltetni az embereket, amikor még a XX. század első, békés évtizedeinek a tanúi is éltek. Így az öt évtizedes gyűjtőmunka során elmesélt életutak a teljes XX. század megélt történelmét rajzolják ki torokszorító hitelességgel.

A szerző műfajt teremtett, amikor a visszaemlékezéseket mozaikkockákra törte, és a kockákat tematikusan csoportosítva, az azonos eseményekhez tartozó emléktöredékeket egymás mellé illesztgetve, ezek dramaturgiáját is megkomponálva készítette el a XX. század történelmének a nagy mozaikját. Azzal is a hitelességet erősítette, hogy nem csiszolta egyformára a mozaikkockákat. A mesélők nyelvjárását, kifejezésmódját, tájszólásait megőrizve illesztette össze az emléktöredékeket. Valamennyi idézett részlet végén feltüntette az adatközlő iniciáléját, születése tájegységét. A könyv végén közölt névjegyzék segítségével minden adatközlő azonosítható.

Jelen könyv Gazda Józsefnek a *Székelyföld* folyóiratban közölt írásai felhasználásával próbálja kirajzolni elsősorban Székelyföld és a székelység megélt történetét, de kitekint az erdélyi magyarság és a világ magyarsága, de a velünk együtt élők történetére is. Olvassák figyelmen!

(Gazda Árpád)

KIRÁLY LÁSZLÓ: *KÉK FARKASOK*⁴

Király László a második Forrás-nemzedék meghatározó tagja, elsősorban költő, de az 1972-ben megjelent, *Kék farkasok* című regénye átütő siker lett, mert kritikai igénnyel ábrázolja az 1950-es évek Romániáját a kulákosítással, kollektivizálással, ugyanakkor az 1960-as évek korszakregénye is, mely visszaadja a kelet-európai típusú majdnem-hippi nemzedék hangulatát. A kétszólamú narráció egy külső és egy belső történetet jelenít meg, így lehet ez a könyv egyszerre az egyén

4 Király László: *Kék farkasok*. Csíkszereda, 2021, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 99.)

és közösség regénye. Az énelbeszélés önéletrajzi vonatkozásokat sejtet: a főszereplő költő, ki Kolozsváron egyetemista, ki feleleveníti Nyárád menti gyermekkorának képeit, ugyanakkor az egyéni életút felőli vizsgálódás, a referenciális olvasat egyre kevésbé fontos, ahogy távolodunk az időben az elbeszéltektől.

Ha az egész alkotói életpálya perspektívájából próbálunk tekinteni a könyvre, a lírakötetek visszfényében, azt mondhatjuk, Király Lászlóban erős az otthonkeresés vágya, a könyv ugyanakkor nem nosztalgiazó, inkább azzal a keserű felismeréssel zárul, hogy hiába tér meg a tékozló fiú, régi közössége talán visszafogadná, de az egykori otthon már nem lehet úgy otthon, amiként volt.

A narráció terét a Nyárádon átívelő híd határozza meg, mely egyszerre konkrét és metaforikus: összeköti a jelent a múlttal. Kis Harai Mihály látomásában megjelennek régi ismerősei, sorra jönnek mindazok, akikkel elintézni valója van. Felsejlik a kulákosítás és kollektivizálás tragédiáktól és anekdotikus történésektől sem mentes, zűrzavaros históriája. Ezen a ponton elmélyül a regény szociografikus jellege, bár a narratív alaphelyzet – az énelbeszélői pozíció, a látomásosság, a szubjektív benyomások megjelenítése, az emlékezőestechnika – továbbra sem a tényirodalmi alkotásokkal rokonítja Király László művét, hanem – szabadabb mozgásteret biztosítva a narrátornak – meghagyja azt a fikciós próza területén.

A könyv jól visszaadja az 1960–70-es évek kolozsvári irodalmi körének hangulatát, a féktelen, szókimondó vitákat, melyek során megpróbálták körvonalazni, milyennek is kellene lennie az új irodalomnak. Kis Harai Mihály koncepciója valahogy így hangzik: „azt hiszem, éppen azok a dolgok döntik el, ki mekkora művész, hogy mit tud mondani születésről, szerelemről, halálról.” Király László művéből az is kiderül, miért volt némiképp rezignált a kelet-európai majdnemhippi nemzedék: mert a besúgók és szekusok szorításában csak ábrándozhattak a teljes szabadságról, meg nem élhették soha.

Kis Harai Mihály megszedülten nézi, ahogy a hajdani történések szereplői átvonulnak a hidon, egy részüket már nem is ismeri fel, nem is tudja, miért jelentek meg, aztán csak kibuggyan belőle a vallomás, a könyv legfontosabbika: „végül is és mindenek fölött ők az én népem, / az egyetlen nép, amely az enyém lehet, s amelyé lehetek” (a vallomás hevében a forma átvált szabad verssé). Ugyanakkor a distancia is

megjelenik: az író dolga kívülről figyelni a történéseket, hogy azokról referálhasson: „külön kell állnom, hogy láthassam őket”.

A zárójelenetben, miután megállapítja, hogy gyónása nem hozott enyhülést, elhagyja a csősz kunyhóját, hogy továbbmenjen egy talán végtelen (és emiatt céltalan) úton: „majd találok egy vonatot vagy egy autóbust, amelyre felszállhatok. És ha nem találok?” Ezzel a talányos kérdéssel marad nyitott a kötet.

Király László a könyvében folytat egy hagyományt, illetve a maga útját járva elindít egy újat. A magyar irodalomban már az 1930-as évek óta létezett egy törekvés szociográfiai igényű művek írására, Király László azonban a szociográfiát fikcióvá és poétikává érlelte, az ő stílusa jóval sűrítettebb, már-már balladisztikus, a szociográfiából csak az aktuális társadalmi folyamatok valóságú, kritikai ábrázolásának igényét tartotta meg (ugyanezt tette Bálint Tibor is a korszak másik nagy jelentőségű regényében, a *Zokogó Majomban*), s azt átdimenzionálta művészregénnyé, olyan szintézist valósítva meg, mely megkerülhetetlen az erdélyi magyar irodalomban.

Mondjuk így: par excellence erdélyi történet, mely most méltán került be a Székely Könyvtár sorozatba! (*Zsidó Ferenc*)

EGYED EMESE VÁLOGATOTT VERSEI ELÉ⁵

(ÍRISZ)

Amikor az arcuk ugyanabba a magasságba ér, megtámasztja homlokát a másik homlokán, és fürkészni kezdi ezt az arcot. Tekintetét követve, ajkával érinti a bőrt. Mintha így akarná eltüntetni, felszippantani, leseperni a másik fájdalmát. Ilyenkor mintha teljesen összefüggő, sűrű gyapjú borítaná, körkörösén, egyenletesen melengető, mesterséges fénysugár, esetleg folyadék, esetleg magzatvíz, ami semmit sem veszít a saját hőmérsékletéből. Szinte

5 Egyed Emese: *Válogatott versek*. Csíkszereda, 2021, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 100.)

állati elégedettséggel élvezi a melegséget
és a valahonnan fentről, de mindenképp
nagyon közletről érkező ritmikus dobogást.

Sem merülés, sem felbukkanás, nem látszik
semmi. Csak valami hosszú, végtelen alvás,
legbelül az álmok el-ellobbanó képeivel. Úszik
az írisz áttetszően tiszta, mélységesen mély vizében.

(Fekete Vince)

SIKLÓDY FERENC: KÖNYVJEGYEK II.⁶

Sok-sok évvel ezelőtt, az 1980-as évek végén, miközben kollégáim felmérő dolgozatot írtak magyar irodalomból a székelyudvarhelyi Dr. Petru Groza Líceumban, én tüntetően egyik kedvenc kortárs költőmet olvastam a pad alatt. Magyartanárnóm kérdésére, hogy ti. miért nem dolgozom, tizenhét évem minden büszkeségével vágtam oda neki válaszként, hogy untat a kötelező tananyag, engem izgalmasabb dolgok érdekelnek. Szikszai Annamária tanárnő nem csinált különösebb cirksuzt az esetből, nem pofozott fel, még csak el se kobozta (példának okáért) a könyvemet. „Nem ártana ismerni az alapokat is!” – mondta szomorúan. Ma már végtelenül hálás vagyok neki ezért a reakcióért.

Benkő József *Transsilvania specialis*ában olvasom, hogy a székelyudvarhelyi (*Székely támadtnak* elkeresztelt) vár falán, János Zsigmond címere mellett latin nyelvű disztichonok intették a székelyeket, hogy ne kapdossanak idegen uralkodók (esetünkben I. Ferdinánd) után, hanem maradjanak hűségesek választott fejedelmükhöz. Íme az egyik disztichon:

„Cur vagus extremis terrarum finibus erras?

En prope, quem multo sanguine quaeris, habes.”

Szabó György nyersfordításában így hangzik magyarul ez a disztichon: „Miért kalandozol, kóborolsz a föld szélső határain? Íme, közeledben van az, amit sok vándorlással keresel”.

Most, a 100 kötetesre tervezett Székely Könyvtár sorozat végére érve nagyon áthallásosnak érzem a fenti két kis történetet. Hiszen tíz évvel

6 Sıklódy Ferenc: *Könyvjegyek II.* Csíkszereda, 2021, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 100+)

ezelőtt mi is azért kezdtük el ezt a könyvsorozatot, hogy ha valaki meg akarja ismerni azt a népcsoportot, amelyből vétetett, ha tudni akarja, hogy honnan jövünk, mit is akartunk mi ezen a világon, egyetlen könyvsorozatban olvashassa a székely-magyar írott kultúra alapműveit. Félreértés ne essék: nem azt mondom, hogy nem kell kalózkodni idegen vizeken, sőt: nemcsak ajánlott, hanem egyenesen kötelező begyűjtünk mindent, ami mások tapasztalataiból a hasznunkra válhat. De ha hiányzik a tőkesúly kis hajónkból, ne csodálkozzunk, ha az első komolyabb szélfuvallat után, nyakig vízben, fuldokolva kapkodunk majd levegő után. *(Lövétei Lázár László)*

Máriás József

SORSANTOLÓGIA – VERSBEN ELBESZÉLVE

*„Marad a láz, ugye, fiúk, az ereinkben
búgó liliom-lángú lárma.
Az égig szökken, ugye, a hátgerinc,
és nem csavarodik fel a szívárványra!
marad a hit, ugye, fiúk,
a mindent legyőző skarlátvörös hit,
és nem búvunk meg vén vadakként, tunyán
nyalogatva küzdelmeink nyitott sebeit!”*
(Farkas Árpád: Köszörű-időben)

Különleges, nem mindennapi antológiát¹ vehettem kézbe – Boros Erika, erdélyi származású/kötődésű magyartanár nő által válogatott és szerkesztett kötetet. Már a címe is elgondolkoztat, akár az alcímekként is tekinthető, eligazító koordináta pontok – *Itthonról – Otthonig, Egy nemzetként – két hazában, 1920–2020* –, akár a nem mindennapi műfaji definíció: *sorsantológia*. Önkéntelenül is kerestem a kötet cím „forrását”. A közelmúltban elhunyt Farkas Árpád verse adta meg a választ, melyben a tél történelmünk, az embert/nemzetet próbáló idők metaforájaként áll előttünk, hurutos szelekkel, hazug szokásokkal, ráncnyi láncokkal, hajlíthatatlan gerinccel; oly időkkal és megpróbáltatásokkal, amelyek abban a jelen korra utaló figyelmeztetésben csúcsosodnak ki, miszerint „Európa lázas betegek / véretek is kéri”. Minderre mi a válasz? Az írásom mottójaként választott költemény záróstrófájában megfogalmazott hit, cselekvés, biztatás. A kilencvenes éveket megelőző erdélyi sorskép kilép önköréből, egész nemzetünkre vonatkoztatható, általánosítható költői képpé emelkedik. Integráns része, mozaikdarabja annak a létfolyamatnak, amely e kötetben, versben elbeszélve tárul elénk, másfélszáz költeményben és a köszörű-időket megidéző drámai játéokban.

Az előszót író Jánosi Zoltán segít abban, hogy közelebb kerüljünk annak megértéséhez, hogy a kötet szerveződött vershalmaz miként

¹ Boros Erika: *Köszörű-időben. Itthonról – Otthonig. Egy nemzetként – két hazában, 1920–2020*. Budapest, 2020, Magyar Napló – Írott Szó Alapítvány.

lesz egygé, „generációk közös tudatát megtestesítő, annak fénylő elemeiből megalkotott kompozíció”-vá. Trianon a szétdaraboltságot jelenti, de a fizikai/politikai létállapotot felülírja egy annál fontosabb dimenzió: „a mégis oszthatatlan, közös nemzeti minőség: a nyelvben, a történelmi emlékezetben, a kultúrában, a vallásos és jövőt építő hitben” rejlő, az évszázadok viharait túlélő, megtartó erő és akarat.

A kötetindító versben adott egy sor, amely akár mindenik költemény fölé odairható lenne: „ébreszd fel alvó nemzeti lelkedet” (Berzsenyi Dániel: *A magyarokhoz*). Abban a hitben és tudatban, hogy sorsunk/létünk, jelenünk/jövőnk Isten áldásának a függvénye – *Himnusz*; abban a buzdításban, mely azt sugallja: „Hazádnak rendületlenül / Légy híve, oh magyar” – *Szózat*; abban, a lélek és a szív legmélyéből fölfakadó parancsban, hogy „Talpra, magyar, hí a haza!” – *Nemzeti dal*; abban a kérésben, amely a hitében megingathatatlan székelység imájaként testesül meg – „Ne hagyd el Erdélyt, Erdélyt, Istenem”. E költemények oly időben születtek, amikor a nemzet választás előtt állt: a reformkorban és forradalomban, Trianon sötét árnyékában.

Bár a harmadik alcím – 1920–2020 – időhatárt szabott, a kötet versanyaga szétfeszíti azt, elvezet történelmünk hajnalától, a honfoglalástól a nemzetté válás történelmi világába, az azt követő létküzdelmekbe. Mindenik fölött ott lebeg a Szent István-i időkben fölvetett kereszténység megtermékenyítő és megtartó forrása, az örök szimbiózis, amely betagozott bennünket Európába. Ott lebeg a nemzetféltség: „Ne bánts a magyart” (Zrínyi Miklós); ott lebegnek a Rákóczi Ferenc zászlajára írott szavak: „Cum Deo pro Patria et Libertate!”; ott lebeg a cselekvés örök parancsa és célja: „Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!” Ott lebeg továbbá a szabadságvágy, a nemzeti identitás megőrzését, hagyományaink ápolását célzó szándék, amely vörös fonalként vezet bennünket.

Az időutazás a letűnt ideológia alaptételét cáfoló sorral indul: „Nem sokaság, hanem / Lélek és szabad nép tesz csuda dolgokat.” (Berzsenyi Dániel: *A magyarokhoz*) A csuda dolgok katalizátorai a szellem emberei, a cselekvés, amely fősodrát a költők által megénekelte nagyságok, köztük Hunor és Magyar, Szent István és Szent László király, Hunyadi János és fia, Mátyás, Rákóczi Ferenc jelzik, ám ott rejlenek az oly gyászos események, mint Mohács, Nagymajtény, Segesvár, 1920, 1956 generálta megtorpanások. Ismételhettük magunkban: „Most tél van és

csend és hó és halál” (Vörösmarty Mihály: *Előszó*). Ott rejlik továbbá a *Himnuszban* említett magyar ősbűn – „Hányszor támadt tenfiad, / Szép hazám kebledre”, „A kizöldült fában őrlő szű lakik... / Honfira, honfi ki vádaskodik.” (Tompa Mihály: *A gólyához*) –, amely végigvezet, mindmáig, történelmünkön. Hányszor mondhattuk magunk is: „Óh, én nem így képzeltem el a rendet” (József Attila: *Levegőt*). Akkor sem, amikor új húsvétot vártunk, akkor sem, amikor ezek szenvedtek haláltáborokban, hadifogságban, avagy a hazánkra rátelepedett zsarnokságban, amikor akaratlanul is szem lettünk a láncban, „nemcsak a szögesdrótban, / nemcsak a könyvsorokban” (Illyés Gyula: *Egy mondat a zsarnokságról*). Amikor azt hittük – 1989 –, most már vége, új világ köszönt ránk, meg kellett tapasztalnunk: „Ezelős napok, évek jönnek / hallok most már örökre-ében: / holtak helyett sétálgatok / az ezredvégi fényben”. (Nagy Gáspár: *Örökre ében*) Mi is jelenthet fényt, mi is adhat erőt? Feledtük a századokkal ezelőtti megfogalmazott elhivatottságot? „Ó, én édes hazám, te jó Magyarország, / Ki kereszténységnek viseled pajzsát”. (Balassi Bálint: *Búcsúja hazájától*) Miként? Erre is van költői kádencia: „A harcot becsületesen / fel kell venni, / az úton becsületesen / végig kell menni, / a szerepet becsületesen / el kell játszani, / keményen és tekintet nélkül.” (Dsidá Jenő: *Tekintet nélkül*)

Az antológiának a történelmi idők záró korpusza a hit szavait kifejező himnuszokkal zárul, hálaadó és kérő imákkal, amelyek végigkísérték a magyar századokat. A Szűzanyához, akit Szent István király Magyarország Patrónájának nevezett, védő és óvó édesanyánknak, akihez ma is így fohászkodunk: „Magyarországról, édes hazánkról, / ne feledkezzél meg szegény magyarokról!” (*Boldogasszony Anyánk*) Tudjuk azonban, Ő nemcsak a mienk. Említsük csak Lourdes, Fatima, Czestochova, Medjugorje, Kazány, Csíksomlyó, Máriapócs... nevét, máris látjuk, egy kontinentális közösség, az egyetemes egyház tagjai vagyunk, Isten népe, Szűz Mária védőpajzsa alatt. Egyek vagyunk a hitben, együtt mondvá/énekelve a zsoldáros szavait: „Tebenned bízunk eleitől fogva”. (90. zsoldár) Sajnálatos, hogy a politika homályba borította a száz évvel ezelőtti keltő szavakat, amelyeknek ma talán mindennél fontosabb reményt keltő ígéret ültethetnek el a lelkünkbe/szívünkbe: „Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában: / Hiszek egy isteni örök igazságban, / Hiszek Magyarországot feltámadásában.” (Papp-Váry Elemérné Sziklay Szeréna: *Hitvallás*)

A Psalmus Transsylvanicus fejezetcím eleve kijelöli azokat a koordinátákat, amelyek az antológia itt olvasható költeményei kiválogatásához, egybeszerkesztéséhez vezettek: jobbra erdélyi alkotók, vagy erdélyi témákat érintő anyaországi költők írásai jöttek számba. Ezzel belesöpöppenünk a szűkebb haza, Erdély szellemi légterébe, abba a léttérbe, amely nemcsak az antológiát összeállító tanárnő, hanem kortársai életérzését is meghatározzák. Mit mondhat számunkra egy „szívdobogásnyi csönd”? Kövessük ezúttal is a versekben, költői világ kanyargós ösvényein haladva, élénk tárják a sorsantológia fölvetette szellemi életérzést, a megmaradásért, önmagunk megőrzéséért vívott küzdelmünket.

A kiinduló pont ezúttal is a história. Hisz mindannyian „apáink hülő, drága arcán járunk”. (Farkas Árpád: *Apáink arcán*) És a hűség kötelez! „Atyafiúi szeretetre az Erdélyiekért, hogy Magyar Országról, ha más fejedelemség alatt léznek is, el ne szakadjanak.” (kismarjai Bocskai István: *Végrendelet*) Fényességes nevek – somlyai Báthory István, kismarjai Bocskai István, iktári Bethlen Gábor, Mikes Kelemen, Wesselényi Miklós, Gábor Áron, Gaál Mózes cselekedetei és életpéldája... – ad erőt és hitet ahhoz, hogy bár „az Isten árvaságra téve bennünket” (Mikes Kelemen: *Törökországi levelek* 112.), Siculicidiummal sújtott, de el nem hagyott. Erőt adott ahhoz, hogy magunk is felismerjük „egy nemzet meggazdagulásának egyedüli kútfeje lelki műveltsége”. (Wesselényi Miklós: *Balítéletekről*) Mindenkor tudtuk, hogy a szülőföldre való ragaszkodás csodákat, hitet ad, akkor is, ha „elment tőle a határ” (Reményik Sándor: *A régi határkő*). „Bús székely fenyő – megkapaszkodom, / S állok, daccal, társ nélkül, egyedül.” (Tompai László: *Magányos fenyő*) Megpróbált nemzedék. Miként és hogyan? A beolvasztás – előbb a földet, előbb az iskolát, előbb a fejfát, előbb a jövőt, aztán a múltat, „és / mindezt / egyszerre: / jelenidőben”. (Kovács István: *Beolvasztás*) Teszik mindezt „rút időkben” – Arad 13, Temesvár '89, fekete március... És ez még fokozható! „A kerti törpe figyel a házat, / le s föl sétál az ablakom alatt. / Egy intésére százak somfordálnak / élő és körbeforog e hitvány törpehad...” (Farkas Árpád: *A kerti törpe*) Csoda-e, hogy ilyen társadalmi közegben a pesszimizmus elsötétíti fölöttünk az eget, s kérdezzük: „Lesz-e jövőkép, ami útját állja / e pusztulásnak? Bizalmunk letűnt. / Mi tiszta kezét nyújtunk kézfogásra, / most újra nekünk van mit vesztenünk.” (Gál Éva Emese:

Kétely) Csoda-e, ha ilyen élethelyzetben a költő keserűen kifakad? „...arcomról szélbe kiáltom / hogy nincs hazám hogy nincs hazám”. (Ferenczes István: *Szélbekiáltott hazám*) Csoda-e, hogy mostoha sorsunk keservét zoltáros szavakba öntjük? „Öltöztess átokba ellenségeinket: / Szólitnak torkunkban torlódó gondok, / Fölpredált temető, falvacskák, csontok – / Romhalmaz alól majd emelj ki minket, / Csönd törmelékéből végy ki, Zoltár, / Veszett kövek kiáltása voltál!” (Kovács András Ferenc: *Psalmus Transsylvanicus*)

Sorsunkon mi segíthet? Világunkat mi válthatja meg? Egy újabb özönvíz talán? Megteszi azt a történelem mostoha csapása. Megrázó jelképe ennek az elárvult, kiüresedett templom képe. „Fejünkre por hull, égi vakolat, / az orgonában szüette futam. / Nem énekel az sem, mi megmaradt. / Hát kit szeretsz itt, s kit büntetsz, / Uram?” (Ferenczes István: *Marosszentimrei templom*, 2002) Bennünket, kik óvjuk otthonainkat, védjük iskoláinkat, ápoljuk anyanyelvünket: „Egyetlen óvóm, / egyetlen nem-árulóm, / egyetlen kétélű fegyverem” (Király László: *Anyanyelv*) – az otthon maradottnak; „Mint kagyló testébe fogadott gyöngyét / (pedig valami véletlen áram sodorta), / óvóm a szót, a hazulról hozottat” (Magyar Lajos: *Csoma Sándor naplója*. 7.) – a távolra szakadt hazánkfiának. De sosem sodródhatunk tőle annyira távol, hogy ne éreznénk: „Üzent utánam az otthoni világ, / vérembe lopta áramát.” (Magyar Lajos: *Csoma Sándor naplója*. 5.)

Adott azonban egy állandóbb kötődés: a szülőföld, annak tájai; s egy még erősebb kötelék: az anyanyelv. „Megőrizzük, mit ajkad ránk hagyott.” (Horváth István: *Anyanyelvemben őrizlek téged*) Ugyanily kötelék a szülői ház, melynek igaz értékét csak akkor tudjuk megbecsülni, ha elsodródunk tőle. „Be kopár is lesz a világ, / ha nem többek, csak fák a fák, / csak lomb a lomb, nem fészek, / nem búvóhely is, nem meleg / kosár, mely szökken, fellebeg, / ha hágcsojára lépek.” (Létay Lajos: *Csak ház, csak udvar*) Ha elsodródunk is, magunkkal visszük emlékeiket. A kapuállító bölcs szavait: „Áldás a békjövőre, béke a kimenőre” (Magyar Lajos: *Kapuállító*), az utca szádán lévő öreg kút vizének ízét. Magunkkal visszük a vissza- és hazatérés reménységét, a megtérő vándor fogadtatását: „A szülőföld ölébe felkap, / Csucsujgat: megjöttél szentem.” (Farkas Árpád: *Hazatérés*) A Királyhágón „találkozhattak” azok, akik elmentek, s azok, akik hazatértek, a reményvesztettek és a reményt ébresztők. Ezekkel, tízezzel szemben néh-

nyan, kik fennen hirdették, kiáltották a világba: Erdély magyar népe élni akar, élni, dolgozni, alkotni ősei, szülei földjén! Kós Károly, Benedek Elek, Kuncz Aladár, Bánffy Miklós... – mily fájdalmasan rövid a sor az elment tízezrekkel szemben! Erdély csillagégboltján ott ragyog a Márton Áron püspök reményt adó példája. „...Hiteddel üzened / a jövőt, ami nem viselt még vétket, / hogy alku tárgya soha nem lehet / az Isten, nemzet, ember és a lélek.” (Gál Éva Emese: *Márton Áron üzenete*) Mi más, ha nem ez a hit, nem ez a remény éltette és hozta létre „megmaradásunk csodáját”. (Szász István Tas: *Kilencvenedik*)

A kötetzáró drámai játék (egy párbeszédés, lírai szövegkollázs, melynek részeit a Narrátor szavai kötik össze) helyzetjelentése reményt keltő sorokkal zárul: „A jövő bizonytalanabb, mint bármi, / de lám, a jelen még tűnékenyebb, / s nem lehet emberibb időre várni, / mint arra, amiért tisztán lehet / élni tovább, / hát próbáljuk meg újra: / otthonunkat honunk kell megtanulja!” (Köszörű időben – Helyzetjelentés: 1918, 1940, 1987, 1990/1991.) Huszonegyedik századi kiáltó szó? Mit is kellene ezért tennünk? Visszatalálni önmagunkhoz: történelmünkhöz, kultúránkhöz, hagyományainkhoz, mindahhoz, amit irodalmunk oly csodásan művekbe foglalt. Ehhez nyújt segítő kezét e szép antológia, amely szubjektív, egyedi látásmóddal az egészre irányítja figyelmünket.

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Dr. Ambrus József - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Angi Gyula - Marosvásárhely
Antal Attila - Csíkszereda
Dr. Antal Erzsébet - Csíkszentdomokos
Antal István - Székelyudvarhely
Br. Apor Csaba - Marosvásárhely
Dr. Aross Melinda - Székelyudvarhely
Árvay Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszereda
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakcsi Anna - Madéfalva
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Bakó Botond - Nagyenyed
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda
Balázs Zsuzsánna-Erzsébet - Csíkszereda
Balázsi-Pál Etel - Csíkszereda
Bálint Csaba - Csíkszereda
Bálinth Erzsébet - Csíkszereda
Bán Kata - Székelyudvarhely
Barabás Imre - Gyergyóremete
Baracsi Levente - Arad
Baricz Lajos - Marosszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászonújfalu
Bartha György - Csíkszereda
Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely

Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva
Benkő Levente - Magyarvista
Bernád Ilona - Marosvásárhely
Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok
Berze Imre - Székelyudvarhely
Bethlen Anikó - Marosvásárhely
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Bíró Sándor - Gyergyószentmiklós
Blénessy Jolán - Székelyudvarhely
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszereda
Bodor Antal - Csíkszereda
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bogos Zsolt - Csíkszereda
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda
Borbély László - Csíkszereda
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszereda
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Borsa István - Csíkszereda
Botár István - Csíkszereda
Bölöni Domokos - Marosvásárhely
Bölöni Ildikó - Bikafalva
B. Tomos Hajnal - Négyfalu
Buna Blanka Boróka - Tamásfalva
Burus János Botond - Csíkszereda
Czikó László - Búzásbesenyő
Czipa István - Kézdivásárhely

- Czoppelt Julianna - Kovászna
Császár Vilmos - Csíkrákos
Csávossy György - Nagyvárad
Csatlós Mihály Levente - Kézdi-
vásárhely
Cseh András - Csíkszereda
Cseke Péter - Kolozsvár
Ft. Msgr. Csíki Dénes - Nyárad-
köszvényes
Csiki Zoltán - Parajd
Dr. Csiszár Anna - Marosvásárhely
Csiszer Imre Csaba - Csíkszereda
Csúcs Mária - Csíkszereda
Daczó Katalin - Csíkszépvíz
Dánél Sándor - Csíkszereda
Damó Csaba - Kézdivásárhely
Darkó Béla - Marosvásárhely
Daróczi Béla - Marosvásárhely
Ft. Darvas-Kozma József -
Csíkszereda
Darvas Mária - Gyergyóalfalu
Dávid Gyula - Kolozsvár
Dávid Katalin - Székelyudvarhely
Dávid Zoltán - Kolozsvár
Deák Botond - Réty
Deák Ferenc - Csernáton
Deme László - Csernáton
Demeter Edit - Kézdiszentlélek
Dénes Balázs - Csíkszereda
Dénes Emőke - Homoródalmás
Dénes Erzsébet - Homoródszentpál
Dénes László - Nagyvárad
Dézsi Zoltán - Gyergyószentmiklós
Doboly Beatrice - Vajdahunyad
Dobos Sándor - Nagyvárad
Dimény János - Nagybacon
Dr. Dombi Csaba Ábel - Felsőbánya
Domokos Éva - Arad
Ft. Drócsa László - Nyárádszereda
Duma András - Klézse
Egyed Emese - Kolozsvár
Dr. Elek Sándor - Csíkszereda
Elekes András - Csíkpálfalva
Elekes Antal - Temesvár
Elekes Zsuzsanna - Gyergyóújfalu
Elekes Károly - Sepsiszentgyörgy
Elekes Péter - Kászonalitz
Erdei Márk - Gálospetri
Farkas Ambrus - Sepsiszentgyörgy
Farkas Antal - Székelyudvarhely
Farkas László - Gyergyócsomafalva
Farkas Miklós - Segesvár
Farkas Réka - Sepsiszentgyörgy
Fazakas Zoltán - Sepsiszentgyörgy
Fekete Albert - Csíkszereda
Fekete István - Csíkszereda
Ferencz Edit - Gyergyóremete
Ferencz Éva - Kézdivásárhely
Ferencz Gizella - Kézdivásárhely
Ferencz Imre - Csíkszereda
Dr. Ferencz László - Marosvásárhely
Ferencz-Nagy Zoltán - Brassó
Dr. Finta Ella - Szilágysomlyó
Fischer Alfréd - Székelyudvarhely
Fodor György - Székelyudvarhely
Fodor Levente - Csíkszögöd
Dr. Fodor István - Csíkszereda
Fodor István - Sepsiszentgyörgy
Fodor Pál - Sepsiszentgyörgy
Forró László - Bukarest
Fuják Gyula - Csíkszereda (2 darab
egyéves előfizetés)
Funariu Éva - Szeben
Fülöp Dénes - Székelyudvarhely
Fülöp Géza - Marosvásárhely
Fülöp Lajos - Székelykeresztúr
Fülöp László - Csernáton
Fülöp Sándor - Gyergyóalfalu
Fülöp Tamás - Majlát
Fülöp-Török Réka - Kézdivásárhely
Gábor Emőke - Csíkszereda
Gagy József - Csíkszentlélek
Gajdó Albert - Csernáton
Gál Katalin - Gyergyóújfalu
Gáll Levente - Csíkmadaras
Gálfalvi György - Marosvásárhely

- Gálfalvi Zsolt – Marosvásárhely
 Dr. Garda Dezső – Gyergyószentmiklós
 Gáspár Sándor – Marosvásárhely
 Gazda Árpád – Magyarfenes
 Gazda József – Kovászna
 Geréd Gábor – Székelyudvarhely
 Gergely Borbála – Csíkszereda
 Dr. Germán Salló Márta – Marosvásárhely
 Gulácsi Gizella – Marosvásárhely
 Györfi Jenő – Nyárádmagyarós
 Dr. Györfi Sándor – Csíkcsicsó
 Haáz Sándor – Székelyudvarhely
 Hadnagy Géza – Farkaslaka
 Hantz András – Kolozsvár
 Hegedűs Enikő – Csíkszereda
 Hegyi Sándor – Székelyudvarhely
 Hertza Mikola – Csíkszereda
 Dr. Holló Attila – Csíkszereda
 Hubert Sándor – Bukarest
 Illyés Ferenc – Székelykeresztúr
 Imecs Márton – Kolozsvár
 Imre Jolán – Csíkszereda
 Incze Szabó László – Marosvásárhely
 Istvánffy Katalin – Torda
 Izsák Balázs Árpád – Marosvásárhely
 Jakab Attila Árpád – Székelyudvarhely
 Jancsó Miklós – Kolozsvár
 Jankó András – Arad
 János Ágnes – Csíkszereda
 János Julianna – Csíkszereda
 János Bertalan – Csíkszereda
 János Csaba – Csíkszereda
 Joikits Attila – Szilágyosmlyó
 József Álmos – Sepsiszentgyörgy
 Juhász B. Tünde – Csíkszereda
 Kacsó Elemér – Temesvár
 Kacsó József – Hármásfalva
 Kakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Káli Király István – Marosvásárhely
 Gróf Kálnoky Tibor – Sepsikőröspatak
 Kánya József – Csíkszereda
 Kassay Vilmos – Csíkszereda
 Katona Lajos – Kolozsvár
 Kedves Béla – Gyimesközéplak
 Kémenes Bernadette – Gyergyószentmiklós
 Kerekes Ágnes – Nagyvárád
 Dr. Kerekes Jenő – Maksa
 Keresztes Éva – Brassó
 Dr. Kikeli Pál István – Marosvásárhely
 Király Gyöngyi – Marosvásárhely
 Király László és Edit – Nagyenyed
 Király Zoltán – Kolozsvár
 Kiss Jenő – Sepsiszentgyörgy
 Kiss Lázárné Éva – Kézdivásárhely
 Kiss Lóránd – Marosvásárhely
 Kocsis László – Marosvásárhely
 Kolbert Tünde – Borszék
 Kolumbán-Antal József – Zetelaka
 Kolumbán Gábor – Énlaka
 Kolumbán László – Székelyudvarhely
 Koncsag László – Szentegyháza
 Konsza Vilmos – Sepsiszentgyörgy
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kónya-Hamar Sándor – Kolozsvár
 Kopacz Péter – Sepsiszentgyörgy
 Koszta Gabriella – Marosvásárhely
 Dr. Kovács Albert – Bukarest
 Kovács Barna – Marosvásárhely
 Kovács Béla – Érmihályfalva
 Kovács Emil Lajos – Szatmárnémeti
 Kovács Katalin – Csíkszereda
 Kovács Mária – Székelyudvarhely
 Kovács Piroška – Márafalva
 Kovács Zsuzsanna – Bukarest
 Dr. Kozma Dezső – Kolozsvár
 Kozma-Péter Dénes – Zetelaka
 Köblös Attila – Kézdivásárhely
 Köllő Éva – Borszék
 Köllő Félix – Csíkszereda
 Kőszegi Enikő – Csíkszereda

- Kristó Boróka - Csíkszereda
Dr. Kuna Tibor - Csíkszereda
Kürti Miklós - Kolozsvár
Laczkó-Albert Elemér - Gyergyó-
remete
Laczkó Szentmiklósi Endre -
Gyergyóremete
László Attila - Jászvásár
László Bakk Anikó - Kolozsvár
Lászlófy Pál István - Csíkszereda
Dr. László Ilona - Marosvásárhely
László Károly és Katalin - Kézdi-
vásárhely
Lázár Lilla - Csíkszereda
Lázár Pál - Marosvásárhely
Lehoczky Ferenc - Arad
Léstyán Dénes - Csíkszereda
Léstyán Sándor - Kézdivásárhely
Liker Henrietta - Székelykeresztúr
Loghin Gizella - Brassó
Lőrincz József - Székelyudvarhely
Luka Klára - Sepsikőröspatak
Madaras Lázár - Brassó
Mag István - Lövete
Dr. Major Zoltán Zsigmond - Kolozsvár
Dr. Makai Magoss Csaba -
Felsőbánya
Markó Béla - Marosszentkirály
Markó Ilona - Csíkszentgyörgy
Marton Erzsébet - Marosvásárhely
Dr. Marton József - Gyulafehérvár
Márton Ferenc - Temesvár
Márton Károly - Marosvásárhely
Maşteriu Erzsébet - Gyergyóremete
Dr. Máthé Dénes - Kolozsvár
Mátyás Endre - Szováta
Menyhárt Csaba - Marosvásárhely
Menyhárt Edit - Székelyudvarhely
Mester János - Marosvásárhely
Mester Zoltán - Szováta
Dr. Mészáros Gergely - Csíkszereda
Mihály András - Csíkszereda
Mihály Csaba - Csíkszentdomokos
Mihály János - Lövete
Mihály Orsolya - Kolozsvár
Miklós Imre - Csíkszereda
Miklós Levente-József - Székely-
udvarhely
Miklós Sándor - Csíkszentlélek
Mikó Júlia - Brassó
Mikola Éva - Torja
Dr. Mild Edit - Sepsiszentgyörgy
Mincsor Erzsébet - Gyergyóremete
Mirk László - Csíkszereda
Molnár Csaba - Csíkszereda
Molnár Endre - Marosvásárhely
Murányi János - Székelyudvarhely
Nádudvary György - Brassó
Nagy Árpád - Csíkszentdomokos
Dr. Nagy Attila - Marosvásárhely
Dr. Nagy Béla - Székelyudvarhely
Nagy Benedek - Csíkszereda
Dr. Nagy Benedek - Csíkszentkirály
Nagy József - Gyergyóremete
Dr. Nagy Lajos - Sepsiszentgyörgy
Nagy Melinda - Nagyvárad
Nagy Sándor - Székelyudvarhely
Nemes Előd - Sepsiszentgyörgy
Németh Szilveszter - Csíkkarcfalva
Nete Mariana - Csíkszereda
Novák Sándor - Marosvásárhely
Oláh Sándor - Csíkszereda
Orbók Ilona - Csíkszereda
Pál Zoltán - Csíkdánfalva
Pálffy József - Csíkszereda
Papp Zoltán - Zilah
Pásztor Ferenc - Sepsiszentgyörgy
Péntek János - Kolozsvár
Pénzes Jenő - Bereck
Péter Éva - Csíkszereda
Péter Gergely - Csíkszereda
Péter Péter - Székelyudvarhely
Pethő Ilona - Csíkszereda
Petres Sándor - Csíkszereda
Dr. Piros György - Csíkszereda

- Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete
(5 darab egyéves előfizetés)
- Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
Dr. Rác Katalin – Marosvásárhely
Ráduly János – Kibéd
Rákosi István – Sepsiszentgyörgy
Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Rancz Árpád – Csíkszereda
Rancz Gyárfás Zsuzsanna –
Kézdivásárhely
Rokaly József – Gyergyószentmiklós
Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
Sata Lóránd – Voluntari
Sántha Emese – Marosvásárhely
Ft. Sárközi Sándor – Csíkszereda
Sárosi Csaba – Kézdivásárhely
Sata Kinga Koretta – Magyarvista
Sata Klára – Csíkszereda
Ft. Sebestyén Péter – Marosvásárhely
Seprődi József – Dicsőszentmárton
Silye Béla – Székelyudvarhely
Siklódi Olga – Székelyudvarhely
Sipos László – Felvinc
Sóbester Klára – Marosvásárhely
Sófalvi László – Székelyudvarhely
Sógor Árpád – Kolozsvár
Sógor Csaba – Csíkvacsárcsi
Sógor Géza – Kányád
Sógor Gyula – Aranyosgyéres
Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
Straub Etelka – Nagyvárad
Szabados Béla – Csíkszereda
Szabó Bíró Brigitta – Csíkjenőfalva
Szabó Attila – Nagyalambfalva
Szabó Enikő – Szentegyháza
Szabó Ferenc – Gyergyóditró
Szabó József – Székelyudvarhely
Szabó Judit – Kézdivásárhely
Szabó Judit – Csíkcicsó
Szabó Magdolna – Csíkcicsó
Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
Szabó Nándor – Csíkszereda
Szabó Piroska – Nagyvárad
- Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
Szalai Attila Örs – Székelyudvarhely
Szász-Bertalan Anna – Csíkszereda
Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
Szász Zoltán – Székelyudvarhely
Szatmári József – Marosvásárhely
Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
Szávai Márton – Énlaka
Szebeni Norbert – Sepsiszentgyörgy
Szekeres Adorján – Csíkszereda
Székely Ágnes – Balánbánya
Székely Ferenc – Vadasd
Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
Szén Olga – Datk
Szén Sándor – Siménfalva
Szentés Gábor – Madéfalva
Szilágyi István – Kolozsvár
Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
Dr. Szilveszter László Szilárd –
Sáromberke
Szócs István – Szentegyháza
Szócs Viktor – Kovászna
Tamás Béla – Csíkszereda
Tamás Dénes – Réty
Tamás Géza – Székelyudvarhely
Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
Tamás Klára – Csíkszereda
Tamás József – Csíkszereda
Tánczos Vilmos – Kolozsvár
Tankó Gyula – Gyimesközéplek
Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
Tatár Irénke – Marosszentgyörgy
Tiboldi István – Csíkszereda
Tódor Béla – Kézdiálbis
Tódor Gábor – Homoródmáls
Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
Tomonicska Ingrid – Csíkszentlélek
Tóth Mária – Arad
Tőke Mária Magdolna – Csíkszereda
Tötös Katalin – Zilah

Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lövete
 Török István – Koronka
 Török Mária – Csíkszereda
 Dr. Török Sándor – Kovászna
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Tulit Ferenc – Csíkszereda
 Turos Judit – Marosvásárhely
 Űtő László – Székelykeresztúr
 Ványolós A. István – Székelyudvarhely
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vass Mária – Csíktaploca
 Vén Ferenc – Kézdiálbis
 Dr. Veress Albert – Csíkszereda
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vitos László – Csíkszereda
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zágoni Elemér – Karcfalva
 Zrinyi István József – Mangalia
 Zöld János – Salamás
 Zsidó Enikő – Rugonfalva
 Zsidó Jolán – Székelykeresztúr
 Zsók József – Sepsiszentgyörgy
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 – Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet –
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. – Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár –
 Székelyudvarhely

Exa-Trade Kft. – Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőiség –
 Csíkszereda
 Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé-
 delmi Igazgatóság – Csíkszereda
 Haszmann Pál Közművelődési Egye-
 sület – Csernáton
 Iskolai Könyvtár – Szárazajta
 Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár –
 Csíkszereda (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Keramika Kft. – Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum –
 Kézdivásárhely
 Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db.
 egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Alkotóközpont –
 Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár – Sepsis-
 zentgyörgy (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Kovászna Megyei Tanács – Sepsis-
 zentgyörgy (5 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Községi Könyvtár – Balánbánya
 Községi Könyvtár – Barátos
 Községi Könyvtár – Bardoc
 Községi Könyvtár – Bereck
 Községi Könyvtár – Bögöz
 Községi Könyvtár – Bölön
 Községi Könyvtár – Csernáton
 Községi Könyvtár – Csíkdánfalva
 Községi Könyvtár – Csíkkozmás
 Községi Könyvtár – Csíkmadéfalva
 Községi Könyvtár – Csíkpálfalva
 Községi Könyvtár – Csíkszentdomokos
 Községi Könyvtár – Csíkszentgyörgy
 Községi Könyvtár – Csíkszentmárton
 Községi Könyvtár – Csíkszentmihály
 Községi Könyvtár – Csíkszentsimon

- Községi Könyvtár – Csikszépvíz
 Községi Könyvtár – Etéd
 Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár – Fenyéd
 Községi Könyvtár – Galócás
 Községi Könyvtár – Gelence
 Községi Könyvtár – Gidófalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóditró
 Községi Könyvtár – Gyergyószárhegy
 Községi Könyvtár – Gyergyóremete
 Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlok
 Községi Könyvtár – Gyimesközéplak
 Községi Könyvtár – Hídvég
 Községi Könyvtár – Homoródalmás
 Községi Könyvtár – Homoródszent-
 márton
 Községi Könyvtár – Kányád
 Községi Könyvtár – Kápolnásfalva
 Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Kászon
 Községi Könyvtár – Kézdiipolyán
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kökös
 Községi Könyvtár – Lemhény
 Községi Könyvtár – Lövéte
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalu
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyárad-
 magyarós
 Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Ozsdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrás-
 falva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterzsébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágon
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószent-
 miklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csik-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Nagy István Művészeti Líceum –
 Csikszzereda
 Németh Géza Egyesület – Csikszzereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet –
 Kolozsvár
 Nemzeti Színház – Marosvásárhely
 Petőfi Sándor Általános Iskola –
 Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Csikszere-
 da (5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyó-
 szentmiklós
 Polgármesteri Hivatal – Kápolnás-
 falva (2 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Tusnádfalu
 (2 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Túr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége – Csikszzereda
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége Erdővidéki Szervezete –
 Nagybacon

- Sabi Team Biztosítási Ügynök Kft.
- Csíkszentlélek
- Sapientia Alapítvány - Kolozsvár
- Sapientia Egyetem Könyvtára -
Csíkszereda
- Székely Nemzeti Múzeum - Sepsiszentgyörgy
- Szent Erzsébet Öregotthon - Gyergyószentmiklós
- Tamási Áron Színház - Sepsiszentgyörgy
- Tarisznyás Márton Múzeum - Gyergyószentmiklós
- Temesvári Római Katolikus Püspökség - Temesvár
- Turisztikai, Ifjúsági és Külkapcsolati Iroda - Gyergyószentmiklós
- Unitárius Parókia - Marosvásárhely
- Városi Könyvtár - Barót
- Városi Könyvtár - Borszék
- Városi Könyvtár - Gyergyószentmiklós
- Városi Könyvtár - Kézdivásárhely
- Városi Könyvtár - Kovászna
- Városi Könyvtár - Maroshévíz
- Városi Könyvtár - Székelyudvarhely
- Városi Könyvtár - Szentegyháza
- Városi Könyvtár - Tusnádfürdő
- Városi Művelődési Ház - Barót
- Br. Wesselényi Miklós Városi Könyvtár - Kézdivásárhely
- Zetelaka Község - Zetelaka
- Magyarország**
MAGÁNSZEMÉLYEK
- Abafáy-Deák Csillag - Budapest
- Ágh István - Budapest
- Alföldy Jenő - Kecskemét
- André András - Martonvásár
- Dr. Antal Balázs - Budapest
- Bakos József - Budapest
- Dr. Balássy Péter - Szombathely
- Bálint Gábor - Dabas
- Dr. Baricz Zsolt - Szeged
- Barta László - Budapest
- Dr. Bartók Gergely - Budapest
- Báthori Csaba - Budapest
- Beke Mihály András - Budapest
- Bereczky Gábor - Budapest
- Bertha Zoltán - Debrecen
- Bíró Miklós - Budapest
- Birtalan Ferenc - Budapest
- Dr. Botz Lajos - Pécs
- Bodor Ádám - Budapest
- Borbás János - Veszprém
- Boga Tamás László - Szeged
- Burján Pál - Pécs
- Czakó Gábor - Budapest
- Császár Zoltán - Budapest
- Csender Levente - Üröm
- Csontó Lajos - Pilisborosjenő
- Dávid Ferenc - Szentes
- Dávid Gyula - Szigetszentmiklós
- Dr. Demeter Béla - Szikszó
- Demse Márton - Budapest
- Dr. Dobos László - Budapest
- Dr. Erdei Antal - Gyöngyössolymos
- Farkas Zoltán - Veszprém
- Fazakas Lehel - Gödöllő
- Fazekas Edit - Cegléd
- Dr. Fázsy Szabolcs - Budapest
- Fejér Istvánné - Szentes
- Fekete Béláné - Budapest
- Fekete Miklós - Szeged
- Ferenz Ernő - Páty
- Dr. Ferenczi Tibor - Budapest
- Dr. Ferencz Csaba - Budapest
- Ferencz I. Szabolcs - Budapest
- Fritsch László - Budapest
- Dr. Füleky György - Budapest
- Fürjesi Csaba - Budapest
- Füzi Michael Stephan - Budapest
- Dr. Gál József - Budapest
- Gálffy Attila - Budapest
- Gátay István - Devecser
- Dr. Gottwald Péter - Győr
- Guba Pál - Miskolc

- György Tünde - Budapest
 Gyurka Eta - Budapest
 Hankó Zoltán - Kistarcsa
 Harmath Iona - Baja
 Dr. Hartványi Tamás - Győr
 Dr. Hegedűs Imre János - Budapest
 Herman Levente - Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese -
 Budapest
 Ilia Mihály - Szeged
 Iancu Laura - Velence
 Jámbor Zoltánné - Makó
 Grófné Jancsó Zsuzsanna - Kalocsa
 Ifj. Jancsó Gyula - Budapest
 Jancsó Gyula - Dunapataj
 Jancsó Klára Katalin - Biatorbágy
 Dr. Jánosy Ildikó Kinga - Szeged
 Jánosiné Dandui Gyöngyi - Budapest
 Kántor József - Baja
 Karap Ágnes - Budapest
 Dr. Kata Mihály - Szeged
 Keppel Gyula - Budapest
 Kézdi Anna - Battonya
 Király István - Mezőkovácsháza
 Dr. Kiss András - Pócsmegyer
 Kiss Anna - Budapest
 Kiss Bálint - Budapest
 Kiss Éva - Budapest
 Dr. Kiss Ferenc - Cserszegtomaj
 Kis Krisztián Bálint - Szolnok
 Kisslaki László - Kéthely
 Kollár Albin - Dunakeszi
 Kósa Lajos - Debrecen
 Koszta Csaba - Sukoró
 Kovács Árpád - Ugod
 Dr. Kovács Klára - Császárvár
 Kökényessy Szilárd - Budapest
 Kőfalvi Magdolna - Budapest
 Dr. Kőrös Erzsébet - Győr
 Dr. Kukorelly Pál - Keszthely
 Kulcsár Júlia - Budapest
 Dr. Kussinszky Péter - Budapest
 Kuti József - Tura
 Láng Gusztáv - Táplánszentkereszt
 László János - Debrecen
 Lezsák Sándor - Budapest
 Lezsák Tibor - Budapest
 Dr. Lukács Csaba - Fonyód
 Dr. Lukács József - Székesfehérvár
 Maczkó Gergő - Pogány
 Makai Judit - Budapest
 Márkus Béla - Debrecen
 Máriás József - Nyíregyháza
 Márton Károly - Hőgyész
 Márton Lajos - Budapest
 Dr. Medgyessy István - Debrecen
 Mészáros János - Gödöllő
 Miklós András - Miskolc
 Dr. Molnár Jenő - Budapest
 Molnár Levente - Szigetmonostor
 Molnár Sándor - Balatonfüred
 Murányi Sándor Olivér - Budapest
 Dr. Nám Lóránt - Szombathely
 Németh István - Százhalombatta
 Németh Zsolt - Budapest
 Dr. Nyakasné Lázár Anna - Buda-
 pest
 Dr. Obrusánszky Borbála - Mende
 Dr. Oszoly Tamás - Budapest
 Pados József - Sárszentmihály
 Pálfi Sándorné - Berettyóújfalu
 Pappné Németh Andrea - Eger
 Pappné Pongrácz Csilla - Dunabogdány
 Papp Péter - Budapest
 Pataki Gábor Zsolt - Budapest
 Paulovics Tamás - Szentés (4 darab
 egyéves előfizetés)
 Péterfy Lajos - Bakonyszücs
 Péter László - Szeged
 Dr. Pocsay Gábor - Gyula
 Polóny Levente - Budapest
 Pomogáts Béla - Budapest
 Dr. Porcza Antal - Mosonmagyaróvár
 Prohászka Géza - Balatonfüred
 Dr. Sándor Pál - Simontornya
 Serdült Benke Éva - Paks

- Silay Ferenc – Szeged
 Simai László – Veszprém
 Dr. Szabó Béla – Göd
 Szakolczay Lajos – Budapest
 Száraz Miklós György – Budapest
 Szarka Gábor – Pomáz
 Szarvas László – Tura
 Szathmári István – Zsadány
 Szász-Fejér István és Katalin – Mo-
 sonmagyaróvár
 Dr. Székely András Bertalan – Isaszeg
 Székely László – Budapest
 Szeles András – Encs
 Szepessy Béla – Nyíregyháza
 Szigeti Lajos – Budapest
 Dr. Szőnyi László Pál – Budapest
 Dr. Tekes Kornélia – Budapest
 Tiffán Zsolt – Villány
 Tomán Sándor – Szegvár
 Tóth Erzsébet – Budapest
 Tóth Wessely László – Budapest
 Tornai József – Érd
 Tők János – Kecskemét
 Dr. Udvarhelyi Olivér – Veszprém
 Ungváry Rudolf – Budapest
 Dr. Varga István – Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál – Budapest
 Vargha György – Tápióbecske
 Várhelyi Gyula – Tokaj
 Dr. Várszegi László – Pécs
 Dr. Vass Ágnes – Budapest
 Vass Szabolcs – Parád
 Dr. Veress Gábor – Balatonfüred
 Vincze Gábor – Deszk
 Vitályos Ágnes – Budapest
 Vörös István – Budapest
 Zalán Tibor – Budapest
 Zsolnai József – Hernád
- Bouchal Kft. – Budapest
 Eötvös Loránd Kutatóhálózat Titkár-
 sága – Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális
 Egyesület – Szolnok
 Etnoproject Bt. – Isaszeg
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)
 – Budapest
 Könyvtárellátó Kht. – Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch
 László – Budapest
 Magyar Katolikus Rádió ZRT – Budapest
 Magyar Patrióták Közössége – Buda-
 pest
 MTA Társadalomtudományi Köz-
 pont – Budapest
 MTA Titkárság – Budapest
 Mogoróssy János Városi Könyvtár
 – Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú
 Egyesület – Algyő
 Országgyűlés Hivatala – Budapest
 – 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigaz-
 gatóság – Budapest
 Ötágú Síp Kulturális Egyesület – Szeged
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft.
 – Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület – Pécs
 Péterház Panzió – Szentés
 Robinson Tours Kft. – Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyete-
 mi Könyvtára – Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerinc-
 gyógyászati Központ – Budapest

Amerikai Egyesült Államok

INTÉZMÉNYEK

- Algyői Faluház és Könyvtár
 – Algyő
 Baka István Alapítvány – Szeged

- Borbély Melinda – Laguna Beach
 Farkas Szabolcs – Milwaukee
 Fodor Albert – New York
 Kirják Attila – New York
 Kiss István – Hawley
 Kovács Árpád – Maryland

Dr. Line Gábor György - Florida
Ozsváth Ildikó - New York

Anglia

Sárközi Mátyás - London

Ausztrália

Leontine von Rheinberg - Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós - Leopoldsdorf
Csipkó László - Bécs
Csutak Magda - Bécs
Dr. Forbáth Klára - Bécs
Gellérd Andor - Bécs

Finnország

Petteri Laihonen - Jyväskylä

Franciaország

Buna István - Antony
Dènes-Pichot Hanga - Chécy
Langrand-Escure Tünde - St. Pèray
Párizsi Magyar Intézet - Párizs

Izrael

Lichtenegger Vera - Neshet

Németország

Dr. Dobó Attila - Rheine
Dr. Dobó Tibor - Demmin
Gaál Julianna - Aalen
Haáz Katalin - Braunschweig
Juliana Johrend - Buchen
Kisslaki László - Steinbach
Schultz Orsolya - Rostock
Szabó Kristóf Imre - Düsseldorf
Szakács-Konnerth Mihály -
Friedrichshafen
Száva Péter - Krefeld
Dr. Wieser Györgyi - Starnberg

Svédország

Antal Imre - Ljungby
Csata Attila - Västra Frölunda
Szentkirályi Csaga - Vällingby
Török Ernő - Vällingby

Szerbia

Bolyai Tehetség gondozó Gimnázium
és Kollégium - Zenta
Fekete J. József - Zombor
Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
kola - Magyarakanizsa
Kosztolányi Dezső Tehetség gondozó
Nyelvi Gimnázium - Szabadka
Nagybecskerek Gimnázium -
Nagybecskerek
Rancz Károly - Pancsova
Tari István - Óbecse

Szingapúr

Marosi Gábor - Szingapúr

Szlovákia

Fehér István - Komárom
Kiss Mónika - Órös
Pallér Péter - Komárom
Selye János Gimnázium - Komárom

Olaszország

György Alfréd - Róma
Kovács Gergely - Róma

Oroszország

Dr. Fazekas Márta - Moszkva

Ukrajna

Vári Fábrián László - Mezővári

SZÉKELY KÖNYVTÁR

111MD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hilárius</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej

35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. Székely népi imádságok	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Böződi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybacsoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigyázó madár</i>	35,00 lej

73. Szőcs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej
76. Kőrösi Csoma Sándor <i>az újabb kutatások tükrében</i>	35,00 lej
77. Tamási Áron: <i>Jégtörő Mátyás</i>	35,00 lej
78. Székely költők <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
79. Panigay Róbert: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
80. Magyar Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
81. <i>Látom az életem nem igen gyönyörű – A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1764</i>	35,00 lej
82. Székely írók <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
83. Paál Árpád: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
84. Székely János: <i>Három dráma</i>	35,00 lej
85. Egyed Péter: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
86. Bartalis János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
87. Tamási Áron: <i>Négy dráma</i>	35,00 lej
88. Fábíán Ernő: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
89. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar I.</i>	35,00 lej
90. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar II.</i>	35,00 lej
91. <i>Bethlen Gábor leveleiből</i>	35,00 lej
92. <i>A székelyek (Rólunk írták)</i>	35,00 lej
93. Szabó Gyula: <i>Gólya szállt a csúrra</i>	35,00 lej
94. Zágoni Attila: <i>Válogatott paródiák és humoreszkek</i>	35,00 lej
95. Tompa Gábor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
96. Benkő József: <i>Transsilvania specialis (A székelyek földje)</i>	35,00 lej
97. Földi István: <i>Századelő az udvartereken</i>	35,00 lej
98. Gazda József: <i>A XX. század, ahogy megéltük</i>	35,00 lej
99. Király László: <i>Kék farkasok</i>	35,00 lej
100. Egyed Emese: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
100+ Siklódy Ferenc: <i>Könyujegyek II.</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében
vagy online a www.szekelyfoldfolyoirat.ro oldalunkon.